

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

КАФЕДРА НОВОЇ ТА НОВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

*ЄВРОПЕЙСЬКІ
ІСТОРИЧНІ СТУДІЇ
НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ*

№ 23 – 2022

*EUROPEAN
HISTORICAL STUDIES
ACADEMIC JOURNAL*

ЕЛЕКТРОННЕ ВИДАННЯ

Рекомендовано Вченою радою історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка (протокол №6 від 22 грудня 2022 р.)

Європейські історичні студії: науковий журнал. – № 23. – К., 2022. – 89 с.

ISSN 2524-048X DOI: <https://doi.org/10.17721/2524-048X.2022.23> УДК 94

Тематика згідно з галуззю науки «07.00.00 – Історичні науки» відповідно до чинного переліку галузей наук. Висвітлюються європейські інтеграційні процеси, зовнішня політика країн Європейського Союзу, євроінтеграція України, європейська історія та міжнародні відносини.

Редакційна колегія

Коларж П., д-р габілітований, проф. (Університет м. Констанц, ФРН) (голова редколегії)
Машевський О. П., д-р іст. наук, проф. (КНУ імені Тараса Шевченка) (заступник голови редколегії)
Купчик О. Р., к.і.н., доц. (КНУ імені Тараса Шевченка) (заступник голови редколегії)
Пількевич В. О., к.і.н., доц. (КНУ імені Тараса Шевченка) (відповідальний секретар)
Коваль А. П., к.і.н., ас. (КНУ імені Тараса Шевченка) (технічний редактор)
Банті Р., доктор філософії (Історія) (Міністерство освіти Ізраїлю, Єрусалим, Держава Ізраїль)
Біленький С., доктор філософії (Історія), доц. (Університет Торонто, Канада)
Власенко В. М., к.і.н., доц. (Сумський державний університет)
Грубінко А. В., д-р іст. наук, проф. (З національний університет)
Городня Н. Д., д-р іст. наук, проф. (КНУ імені Тараса Шевченка)
Гасимли М., Джафар огли, д-р іст. наук, проф. (Бакинський Державний Університет, Азербайджанська Республіка)
Добронські Ч. А., д-р габілітований, проф. (Університет м. Білосток, Республіка Польща)
Зихович Д., доктор філософії (історія), доц. (Університет Мічегану, США)
Йокубаускас В., д-р гуманітарних наук (Історія), старший наук. співроб. (Клайпедський університет, Литовська Республіка)
Казакевич О. М., д-р іст. наук, доц. (Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова)
Котляр Ю. В., д-р іст. наук, проф. (Чорноморський національний університет імені Петра Могили)
Конта Р. М., д-р іст. наук, проф. (КНУ імені Тараса Шевченка)
Кожокару Л. Д., д-р іст. наук, доц. (Державний університет Молдови, Республіка Молдова)
Латиш Ю. В., к.і.н., доц. (КНУ імені Тараса Шевченка)
Мартинов А. Ю., д-р іст. наук, проф. (Інститут історії України НАНУ)
Малько В., доктор філософії (Історія) (Каліфорнійський університет, Фресно, США)
Миронович Є., д-р габілітований, проф. (Університет м. Білосток, Республіка Польща)
Мордвінцев В. М., д-р іст. наук, проф. (КНУ імені Тараса Шевченка)
Патриляк І. К., д-р іст. наук, проф. (КНУ імені Тараса Шевченка)
Перга Т. Ю., к.і.н., ст. наук. співроб. (ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України»)
Рахно К. Ю., д-р іст. наук, ст. наук. співроб. (Інститут народознавства НАН України, Інститут керамології)
Руккас А. О., к.і.н., доц. (КНУ імені Тараса Шевченка)
Сава-Чайка Е., д-р філософії (Історія) (Вища школа міжнародних відносин і американістики, Варшава, Республіка Польща)
Чолій С. В., к.і.н., доц. (Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»)

Рекомендовано Вченою радою Київського національного університету імені Тараса Шевченка до поширення через мережу Інтернет

Електронний журнал Європейські історичні студії включений до переліку електронних фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук за спеціальністю «історичні науки».

(Наказ МОН України від 28.12.2019 № 1643 «Про затвердження рішень Атестаційної колегії Міністерства щодо діяльності спеціалізованих вчених рад від 16 грудня 2019 року»).

Рецензенти:

Дьомін О. Б., д-р іст. наук, проф. (Одеський національний університет ім. І. Мечникова)
Потехін О. В. д-р іст. наук, проф. (ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України»)

Адреса редакційної колегії:

01601, Київ, вул. Володимирська, 60, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, історичний факультет, кафедра нової та новітньої історії зарубіжних країн
Тел. (044) 239 34 24, 066 360 00 80 e-mail: european_studies@ukr.net, olegmashev@ukr.net
Сайт журналу: <http://www.eustudies.history.univ.kiev.ua>
Засновник: Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Видавець: історичний факультет, кафедра нової та новітньої історії зарубіжних країн
Періодичність наукового видання – тричі на рік

Recommended by the Academic Council of Faculty of History Taras Shevchenko National University of Kyiv to spread through the Internet (Protocol № 6 of December 22, 2022).

European Historical Studies: Scientific Journal. – № 23. – Kyiv, 2022. – 89 p.

ISSN 2524-048X DOI: <https://doi.org/10.17721/2524-048X.2022.23> UDC 94

Topics under the branch of science "07.00.00 – Historical sciences" according to the current list of sciences. Highlights European integration processes, foreign policy of the European Union, the European integration of Ukraine, European history and international relations.

Editorial Board

Kolarz, P. – Dr. habil. (History), Professor (University of Konstanz, The Federal Republic of Germany) (Chairman of Editorial Board)

Mashevskiy, O. – Dr. habil. (History), Professor (Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine) (Deputy Chairman of Editorial Board)

Kupchyk, O. – Ph. D. (History), Associate Professor (Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine) (Deputy Chairman of Editorial Board)

Pilkevych, V. – Ph.D. (History), Associate Professor (Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine) (Executive Secretary)

Koval, A. – Ph.D. (History), Assistant Professor (Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine) (Technical editor)

Banti, R. – Ph.D (History), (Ministry of Education of Israel, Jerusalem, The State of Israel)

Bilenky, S. – Ph.D (History), Associate Professor (University of Toronto, Canada)

Cojocaru, L. – Dr. habil. (History), Associate Professor (State University of Moldova, Moldova)

Choliy, S. – Ph.D. (History), Associate Professor (National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute", Ukraine)

Dobronski, Ch. – Dr. habil. (History), Professor (University of Bialystok, The Republic of Poland)

Gasimli M. Jafar oglu. – Dr. habil. (History), Professor (Baku State University, The Republic of Azerbaijan)

Horodnya, N. – Dr.habil. (History), Professor (Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine)

Hrubinko, A. – Dr.habil. (History), Professor (Ternopil National Economic University, Ukraine)

Jokubauskas, V. – Ph.D. (History), Senior Research Fellow (Klaipeda University, The Republic of Lithuania)

Kazakevych, O. – Dr. habil. (History), Associate Professor (National Pedagogical Dragomanov University, Ukraine)

Konta, R. – Dr. habil. (History), Professor (Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine)

Kotliar, Yu. – Dr. habil. (History), Professor (Petro Mohyla Black Sea National University, Ukraine)

Latysh, Yu. – Ph.D. (History), Associate Professor (Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine)

Martynov, A. – Dr. habil. (History), Professor (Institute of History of Ukraine NASU, Ukraine)

Malko, W. – Ph.D. (History), Associate Professor (University of California, Fresno, United States of America)

Myronovych, E. – Dr. habil. (History), Professor (University of Bialystok, The Republic of Poland)

Mordvintsev, V. – Dr. habil. (History), Professor (Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine)

Patryliak, I. – Dr. habil. (History), Professor (Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine)

Perga, T. – Ph.D. (History), Senior Research Fellow (State Institution "Institute of World History of NAS of Ukraine")

Rakhno, K. – Dr. habil. (History), Senior research fellow (the Ethnology Institute of Ukraine NASU, Ukraine).

Rukkas, A. – Ph.D. (History), Associate Professor (Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine)

Sawa-Czajka, E. – Ph.D. (History), Associate Professor (History), (The Academy of International Relations and American Studies, The Republic of Poland)

Vlasenko, V. – Ph.D. (History), Associate Professor (Sumy State University, Ukraine)

Zychowicz, J. – Ph.D (History), Associate Professor (University of Michigan, United States of America)

Electronic journal «European Historical Studies» is included in the list of professional electronic journals of Ukraine, in which can be published results of dissertations for degree of doctor and candidate of sciences, speciality «historical science».

(Order of Ministry of Education Ukraine from 28.12.2019 № 1643 "On Approval of decisions concerning the Certifying Board of the Ministry of academic councils of 16 December 2019")

Reviewers:

Diomin, O. B. Dr. habil. (History), Professor (Odessa Mechnikov National University);

Potiekhin O. V. Dr.habil. (History), Professor, Chief Researcher (Institute of World History NASU)

Editorial address:

01601, 60 Volodymyrska Str., City of Kyiv, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Faculty of History, Department of Modern and Contemporary History of Foreign Countries

Phone: (044) 239 34 24, 066 360 00 80, e-mail: european_studies@ukr.net, olegmashev@ukr.net

Web-page: <http://www.eustudies.history.univ.kiev.ua>

Founder: Taras Shevchenko National University of Kyiv

Publisher: Faculty of History, Department of Modern and Contemporary History of Foreign Countries

Frequency of scientific journal – three times a year

ЗМІСТ

ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

- Алла Киридон, Світлана Косяк, Сергій Троян.** Пандемія Covid–19 у Європі: виклики та пошук відповідей..... 6
- Андрій Мартинов.** Еволюція Політики Європейського Союзу щодо російсько-української війни (2014–2022) 30

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІСТОРІЇ ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

- Ганна Мельник, Любомир Губицький.** Трудова міграція українців до Республіки Польща 2014–2022 рр. 44
- Валентина Молоткіна, Інна Левченко, Ірина Березанська.** Радянський кінематограф на території УРСР у 1960-х – 1980-х рр.: проблема двомовності 57
- Сергій Саранов.** Історіографічні та методологічні аспекти порівняльного аналізу підходів Франческо Гвіччардині і Нікколо Макіавеллі у рамках проблематики «державного інтересу» та теорії абсолютизму 67

НАУКОВА ХРОНІКА

- Олег Машевський.** Другий науковий семінар з історії Криму в КНУ імені Тараса Шевченка у контексті української та глобальної історії..... 82

CONTENTS

EUROPEAN INTEGRATION: PAST AND PRESENT

- Alla Kyrydon, Svitlana Kosjak, Serhiy Troyan.** The Covid–19 pandemic in Europe: challenges and the search for answers..... 6
- Andriy Martynov.** The evolution of the policy of the European Union regarding the Russian-Ukrainian war (2014–2022) 30

ACTUAL PROBLEMS OF EUROPEAN HISTORY AND INTERNATIONAL RELATIONS

- Hanna Melnyk, Lyubomyr Hubytskyy.** Labor migration of Ukrainians to the Republic of Poland 2014–2022 44
- Valentyna Molotkina, Inna Levchenko, Iryna Berezanska.** Soviet cinematography in the territory of the USSR in the 1960s–1980s: the problem of bilingualism 57
- Sergiy Saranov.** Historiographical and methodological aspects of a comparative analysis of the approaches of Francesco Guicciardini and Nicollo Machiavelli in the framework of the problems of "public interest" and the theory of absolutism..... 67

SCIENTIFIC CHRONICLE

- Oleh Mashevskiy.** The second scientific seminar on the history of the Crimea in Taras Shevchenko National University of Kyiv in the Ukrainian and global history context.....82

ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

УДК [94:327(4)](477)

DOI: <https://doi.org/10.17721/2524-048X.2022.23.1>

Алла Киридон,

д-р іст. наук, проф.,
заслужений діяч науки і техніки України,
Державна наукова установа
«Енциклопедичне видавництво», Київ, Україна
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-4375-5350>

Світлана Косяк,

канд. іст. наук, доц.
Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України,
Черкаси, Україна
ORCID iD: <http://orcid.org/0000-0002-9817-5743>

Сергій Троян,

д-р іст. наук, проф.,
Національний авіаційний університет, Київ, Україна
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-3053-6530>

ПАНДЕМІЯ COVID-19 У ЄВРОПІ: ВИКЛИКИ ТА ПОШУК ВІДПОВІДЕЙ

Анотація. Мета статті полягає у вивченні й узагальненні основних аспектів політики держав Європи (насамперед країн Європейського Союзу) та у виразненні особливостей шведської моделі щодо протидії поширенню пандемії Covid-19 для запобігання подібних загроз у майбутньому.

Наукова новизна дослідження зумовлено потужністю викликів і загроз універсального характеру як для Європи, так і для сучасного глобалізованого і взаємозалежного світу загалом. Це особливо важливо з огляду на глобальний рівень і масштабність пандемії Covid-19, з якою людство зіткнулося на початку 2020 року. Світова спільнота, включаючи всі її регіональні зрізи, постала перед небаченим для новітнього історичного часу викликом коронавірусної хвороби, яка належить до асиметричних струсів, що починаються з малого поширення і потім швидко охоплюють увесь світ.

Висновки. Спалах коронавірусної хвороби на початку 2020 року став несподіванкою для всього світу. Всесвітня організація охорони здоров'я децю зі запізненням (лише в березні 2020 р.) оголосила про пандемію і необхідність серйозної та невідкладної боротьби з нею. Перші хворі на Covid-19 у країнах Європи з'явилися в січні 2020 р. Тоді ж були зафіксовані й перші смертельні випадки від коронавірусної хвороби на європейському просторі. Уже на початковому етапі пандемії з її тяжкими наслідками (значна кількість летальних випадків) зіткнулися Італія, Іспанія, Франція. Більшість європейських країн, в тому числі й Україна, запровадили жорсткі обмежувальні заходи. Йдеться про масову самоізоляцію, обмеження економічної та торгівельної діяльності, припинення навчально-освітнього процесу з подальшим переведенням його на дистанційну форму навчання тощо. На боротьбу з пандемією були мобілізовані практично всі наявні ресурси національних систем охорони здоров'я. Своєрідною на європейському просторі була державна політика Швеції щодо протидії поширенню пандемії. Шведська модель державної політики боротьби з пандемією

Covid-19 ґрунтувалася на принципі суспільної відповідальності та опори на високорозвинену національну систему охорони здоров'я. Головне місце у підході шведського уряду до цієї проблеми зайняв курс на вироблення колективного імунітету. Важливе значення відігравав принцип добровільності, який не передбачав запровадження загальнонаціонального карантину. На початковому етапі) обмежувальні заходи в Швеції носили переважно рекомендаційний характер і ґрунтувалася на принципі ситуативного реагування. Шведський уряд не впроваджував жорстких заходів і обмежень для економіки, підприємствам і установам рекомендували перейти на віддалену роботу. Швеція була єдиною країною Європейського Союзу, яка не запровадила локдаун у розпал пандемії Covid-19 у Європі. Додатково наголошувалося на необхідності дотримання соціальної дистанції, особистої гігієни, допомоги людям похилого віку тощо. Спад економічної та ділової активності загалом у Швеції був меншим, ніж в інших країнах Європейського Союзу. Водночас помітно зросли під впливом пандемії Covid-19 середньорічні показники смертності. Загалом узагальнення досвіду і результатів боротьби проти пандемії коронавірусу в країнах Європейського Союзу, вивчення ефективності особливостей шведської моделі протидії коронавірусній хворобі має сприяти більшій стійкості держав і суспільств Європи перед сучасними загрозами і викликами глобалізованого світу.

Ключові слова: *Європейський Союз, коронавірус, Швеція, обмежувальні заходи, самоізоляція, вакцинація, суспільна відповідальність.*

Актуалізація проблеми. Сучасний глобалізований і взаємозалежний світ все частіше зустрічається з серйозними викликами і загрозами універсального характеру. Хоча епідемії і пандемії не є чимось радикально новим і безпрецедентним, вони супроводжували людство упродовж всієї його історії та мали потужний вплив на розвиток цивілізації [26], на початку 2020 р. світова спільнота все ж постала перед небаченим для новітнього історичного часу викликом – коронавірусною інфекцією. Остання, як слушно зауважив американський науковець і аналітик Ф. Закарія, належить до асиметричних струсів, тобто подій, «які починаються з малого, а потім охоплюють увесь світ, немов сейсмічні хвилі» [45, р 9].

Навесні 2020 р. в умовах початку боротьби з пандемією Covid–19 європейські країни в більшості своїй запровадили жорстку масову самоізоляцію. Проте Швеція вирішила випробувати іншу стратегію протидії пандемії. Фактично національна політика протидії коронавірусу базувалася на принципах рекомендаційності, добровільності, самосвідомості, суспільної організованості та дисциплінованості, які вкупі з високим рівнем системи охорони здоров'я мали бути ефективними в подоланні загрози Covid–19.

Мета наукової розвідки полягає в узагальненні політики європейських держав (насамперед країн Європейського Союзу), спрямованої на боротьбу проти пандемії Covid–19, і вивченні в цьому плані особливостей шведської моделі протидії поширенню коронавірусної хвороби та її значення для запобігання подібним викликам у майбутньому. Пропонована авторська стаття є фактично новаторською в українському науковому дискурсі в плані

осмислення особливостей різних державних політик у плані ефективної протидії коронавірусній пандемії (зокрема – на шведському прикладі).

Методологія дослідження базується на використанні принципів науковості, об'єктивності, поліфакторності та ін. у поєднанні з відповідною групою методів наукового пошуку (порівняльно-історичного, статистичного, ретроспективного і перспективного факторного аналізу). Водночас вивчення ковідної реальності потребує вибудовування категоріальних схем та методологічного інструментарію, які б уможливили не лише фактологічне осягнення, але й концептуальне осмислення проблеми.

У теоретичному плані засадничими є два положення. Перше належить американському політичному філософу Френсісу Фукуямі: «Майбутні історики відслідковуватимуть порівняно великі наслідки поточної пандемії коронавірусу; але виклик – постаратись усвідомити, якими будуть ці наслідки, вже зараз» [29]. Друге положення, на яке звертає увагу західний історик Марк Хонігсбом, особливо актуальне і методологічно важливе для України і Європи в реаліях тотальної російсько-української війни. Він, зокрема, наголошує на «довгій історії зв'язку між епідеміями та війнами» [17, с. 24]. В умовах сучасного надзвичайно взаємозалежного історичного розвитку, коли велика війна накладається на триваючий процес пандемії, то в сукупності вони створюють загрозу перетворення окремих країн і навіть цілого континенту в «поховальний дім».

Історіографічний дискурс. З огляду на коротко тривалість, відкритість і незавершеність поточного характеру боротьби з пандемією Covid-19, корпус історіографічних джерел – лише на початковому етапі формування (осягнення будь-якої події можливе лише постфактум). Особливість історіографічного корпусу полягає в творенні цих джерел безпосередньо в середовищі пандемічної реальності. У царині спеціальних і узагальнюючих праць науково-теоретичного та прикладного увиразнимо інтерв'ю, есеї та наукові розвідки італійського філософа, одного зі співтворців концепції біополітики Джорджо Агамбена [23], праці британського історика, письменника і журналіста Ніла Фергюсона [27], ізраїльського історика Юваля Ноя Харарі [31], відомої дослідниці глобальних проблем і урбаністики Саскії Сассен [39–40], експерта CNN і політичного аналітика Фаріда Закарії [45], американського політичного філософа і міжнародника Френсіса Фукуяма [16; 29], словацьких дослідників Зузани Маджарової, Павола Хардоша і Александри Остертагової [36]. Окремі наукові й аналітичні дослідження різних аспектів пандемії коронавірусу вийшли також з-під пера українських авторів, зокрема Є. Габер [2], М. Лендєл

[4], С. Толстова [8], С. Трояна і Н. Нечаєвої-Юрійчук [9], Н. Черниш [18], С. Шергіна [20], учасників XII Львівського соціологічного форуму [7], аналітиків Національного інституту стратегічних досліджень [3], центру «Українська призма» [1], Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України [11].

Наукові рефлексії дослідників історичних, суспільно-культурних, економічних, екологічних, безпекових тощо процесів нашої доби мають важливе значення для розуміння як загального, зокрема й історичного та культурно-психологічного [35], контексту проявів і наслідків пандемії, так і осмислення національних стратегій протидії Covid-19 і в цьому плані необхідної протидії різного роду дезінформації. На думку дослідниці з Сассекського університету Дагмари Ричновської, пандемія Covid-19 прискорила зусилля в боротьбі проти різного роду дезінформації; «керованість інформаційним безладом стає новим простором глобального управління» [38, р. 86]. Одним із кейсів у широкій царині боротьби з захворюванням можуть бути особливі національні політики, зокрема шведська модель.

Початок коронавірусної хвороби

Сучасний глобалізований світ загалом і його регіональні складники (з Європою включно) зустрілися з викликом SARS-CoV-2 або Covid-19 на межі 2019–2020 рр. Хронологія подій відстежується від 31 грудня 2019 р. Саме цього дня Всесвітню організацію охорони здоров'я (ВООЗ) поінформували про перші випадки інфікування небезпечною недугою – повідомлення про випадки пневмонії невідомого походження в китайському місті Ухань (одному з найбільших міжнародних аеропортів). 10–11 січня 2020 р. ВООЗ попередив про загрозу поширення вірусу за межі Китаю і опублікувала пакет рекомендацій щодо коронавірусу. Зауважимо, що влада КНР тривалий час зволікала з проханням ВООЗ про допуск фахівців в Ухань для розслідування початку пандемії. Нарешті 11 січня 2020 р. Китай передав генетичний код вірусу, і цього ж дня з'явилося повідомлення про першу смерть. А вже 13 січня 2020 р. зафіксовано перший випадок захворювання за межами Китаю – в Таїланді [22].

20–21 січня експерти ВООЗ, які працювали в Китаї, надли інформацію про поширення вірусу від людини до людини. 22–23 січня 2020 р. Світова спільнота звинуватила Китай у приховуванні обставин початку і масштабів епідемії. Генеральний директор ВООЗ Тедрос Аданом Гебреесус скликав Комітет з надзвичайних ситуацій, однак за рішенням останнього ситуації не присвоєно статус надзвичайної ситуації міжнародного масштабу. 27 січня Глава ВООЗ

відвідав Пекін задля досягнення домовленостей щодо зустрічі експертів ВООЗ в Пекіні. Врешті 30 січня 2020 р. Комітет з надзвичайних ситуацій ВООЗ визнав спалах нового коронавірусу надзвичайною ситуацією в сфері громадської охорони здоров'я міжнародного масштабу.

11 лютого 2020 р. захворювання отримало назву нової коронавірусної пневмонії – COVID-2019 (офіційна назва SARS-CoV-2). На той час за межами Китаю вже було зафіксовано 82 випадки захворювання (жодного летального). 11 березня 2020 р. в 114 країнах вже було зафіксовано 118 тис. випадків, з яких 4 291 – летальні [22]. Це спричинило оголошення ВООЗ пандемії. Отже, від першого повідомлення про поширення хвороби до оголошення пандемії минуло 2,5 місяці.

З огляду на розвиток глобалізації, коронавірус стрімко поширився світом, а відтак таке локальне явище, як спалах хвороби в китайському м. Ухань, стало глобальним [18, с. 11]. Одразу ж після початку коронавірусної інфекції в Китаї вона швидко охопила й країни Європи, причому на перших порах вразивши насамперед середземноморські держави (особливо Італію). На січень 2020 р. припав початок коронавірусної хвороби на території Європи. Першою країною, де був зафіксований випадок коронавірусу поза межами Азії, стала Франція (24 січня – перший хворий, 14 лютого – перша смерть від Covid-19). Упродовж наступних місяців інфекція поширилася практично на всі європейські країни і викликала запровадження низки обмежувальних заходів. Уже з березня це мало своїм наслідком введення строгих обмежень на перетин кордону, ведення ділової активності, здійснення навчального та робочого процесу і переведення його на віддалені форми діяльності тощо. Станом на 2022 р. «коронавірусна хвороба залишається однією з глобальних загроз» [43], поширюючись на 228 країн і територій. Станом на 14.07.2022 (у всьому світі) інфіковано 563 951 095 осіб, летальні випадки – 6 379 368, наразі хворіє – 21 461 266 [44].

Базові підходи до реагування на пандемію Covid-19 у ЄС

Вдамося до аналізу ситуації, угрунтовуючи наукову розвідку матеріалами аналітичної записки щодо світового досвіду впровадження заходів з метою подолання епідемії нового коронавірусу та мінімізації негативних соціально-економічних наслідків, надану Міжнародним центром перспективних досліджень і низкою інших структур [1; 3; 15; 22].

Станом на березень 2020 р. увиразнилося дві групи політичних рішень країн світу щодо реакції на пандемію.

Перша – ізоляція хворих та заражених домогосподарств без запровадження карантину і припинення пересування громадян.

Друга – більш жорсткі заходи, запровадження карантину, обмеження пересування громадян, закриття публічних закладів аж до повного припинення будь-якої ділової чи соціальної активності.

Уряди більшості країн на той період обрали другий варіант дій (тобто – суворі заходи контролю та обмеження). Опертям подібних рішень стали як успіхи Китаю, який завдячуючи жорстким діям зумів зупинити стрімке поширення вірусу, так і панічні настрої у світі і брак інших ефективних інструментів боротьби з пандемією.

Як альтернатива економічно і соціально проблемним заходам жорсткого реагування розглядалися або винайдення вакцини, або концепція вироблення «колективного імунітету», або вироблення нової моделі суспільної організації життя і праці – «віртуальної політики і економіки», «соціального дистанціювання», «віддаленого режиму роботи і доступу» тощо [22].

Серед основних рекомендацій ЄС станом на березень 2020 р. були такі:

1. Запровадження «соціального дистанціювання», у тому числі, закриття шкіл, обмеження фізичної присутності на робочих місцях для виконання некритично важливих функцій, карантин, ізоляція та/чи самоізоляція, санітарні кордони, забезпечення фізичного дистанціювання осіб на роботі, у громадському транспорті, магазинах тощо на відстань у декілька метрів, обмеження рукостискань, обіймів тощо. Передбачалося, що соціальне дистанціювання зменшить інфікування у 8-10 разів. Разом з тим, соціальне дистанціювання не мало призводити до значних економічних втрат, задля чого окремо наголошувалося на іншому пункті – обмеження пересувань, які не є суттєвими;

2. Обмеження «несуттєвих пересувань» – тобто інших пересувань окрім поїздок чи походів у аптеку, лікарню, магазин чи на роботу. Останнє є найважливіше: ЄС та більшість країн ЄС дотримувалися позиції, що обмежувальні заходи можуть бути тривалими – від декількох місяців до двох років, а отже не повинні призводити до значних економічних проблем та соціальних катаклізмів. З огляду на це, роботодавці мали визначити: присутність яких саме співробітників та протягом якого часу критично важлива для збереження економічної активності.

При цьому передбачалися такі фінансові заходи та/або заходи підтримки бізнесу/громадян [22]:

1. ЄС на боротьбу з коронавірусом планував витратити 25 млрд євро. В Європейській комісії розраховували, що 7,5 млрд євро ЄС виділить із власних

коштів для щонайшвидшої допомоги країнам, які найбільше постраждали від епідемії коронавірусу: Італії, Франції та Німеччині.

2. Європейський центральний банк запустив екстрений пакет допомоги обсягом 750 млрд євро (щоб полегшити вплив пандемії коронавірусу). Він мав купувати державні борги та борги компаній в євроні (зокрема в Греції та Італії).

Очікувалися «віртуалізація і націоналізація» економіки, збільшення ролі держави. У той час, коли основна увага зосереджувалася на фінансових стимулах (у середньому – витрати біля 1% ВВП) – в ЄК та європейських аналітичних центрах також розпочалися дискусії щодо «post-COVID19 есопому»: яким чином буде змінено економічну модель розвитку під впливом пандемії.

Серед ключових ідей, які обговорюваліся:

1. «Віртуалізація» економіки – перенесення значної кількості ділової активності у віртуальний світ, масове запровадження дистанційної роботи, збільшення частки у сфері послуг, де не потрібен особистий контакт, запровадження жорстких санітарно-епідеміологічних норм і заходів там, де не можливо відмовитись від особистих контактів, збільшення роботизації виробничих процесів тощо;

2. Обмеження готівкових операцій, масовий перехід до безготівкових операцій.

3. «Націоналізація» економіки, концентрація критично важливих виробничих ланцюжків всередині економік, обмеження чи зниження частки глобальних торгових операцій;

4. Зростання ролі держави, націоналізація чи викуп проблемних чи критично важливих підприємств тощо.

Водночас передбачалася гизка обмежувальних заходів:

1. ЄС запровадив обмеження для «несуттєвих поїздок» на територію Шенгенської зони. Таким чином протягом 30 днів іноземні громадяни зможуть потрапити в ЄС тільки у виняткових випадках. Кожна країна окремо приймає рішення про заходи боротьби з коронавірусом. Ці обмеження поширюються на всіх, хто залишився на її території на період карантину.

2. Скасовано будь-які заходи в рамках роботи органів ЄС.

Таким чином, з точки зору ключових підходів йшлося як про «м'які», так і «жорсткі» заходи з метою мінімізації ризиків від поширення Covid-19 та його негативного впливу на здоров'я і психологічний стан людей [33, р. 133], а також різні сфери соціально-економічної діяльності, ділової активності й логістичних

зв'язків. Зазначимо також, що з самого початку важливим аспектом протидії коронавірусній хворобі була також боротьба з різного роду дезінформацією в цій сфері. Вже на самому початку пандемії Covid-19, 15 лютого 2020 р. Генеральний директор ВООЗ Тедрос Аданом Гебреєсус попередив, що «ми не просто боремося з епідемією; ми боремося з інфодемією. Фейкові новини поширюються швидше та легше ніж цей вірус, і є настільки ж небезпечним» [38, р. 78].

Організація протиепідемічних заходів у країнах ЄС

Для увиразнення *об'єкту* (пандемія Covid-19) і *предмету* (історичні умови й особливості протидії коронавірусній хворобі в Європі) *дослідження* створимо контекстуальне полотно: наведемо приклади організації боротьби з пандемією в низці країн Європейської Спільноти та їх сусідів – Італії («стара» зона ЄС), Іспанії («середня» зона ЄС), Польщі («нова» зона ЄС), Швеції («особлива» зона ЄС), Україні («сусідня» зона, пов'язана Угодою про асоціацію з ЄС) – на підставі проведених досліджень різними центрами [1; 3; 15; 22].

Так, в *Італії* станом на березень 2020 р. було заражено понад 74 000 осіб, летальних випадків – 7 503 [1].

Серед обмежувальних заходів:

1. Запроваджено карантин на всій території країни.
2. Уряд країни призначив спеціального комісара з надзвичайного реагування щодо протидії поширення коронавірусу.
3. Уряд попросив італійців по можливості не залишати свої оселі.
4. Влада заборонила в'їзд іноземцям та обмежила пересування між населеними пунктами.
5. Поліція отримала право вимагати підтвердження необхідності поїздки.
6. У рамках карантину тимчасово закриті навчальні заклади, кіно, театри, музеї, ТРЦ, бари, стадіони та спортзали. Крім цього запроваджено заборону на масові заходи, включаючи похорон і весілля.
7. Торгівлю продовжували тільки продуктові магазини і аптеки, однак передбачалося дотримання дистанції в один метр.
8. Обмежена робота громадського транспорту.

За недотримання обмежувальних заходів передбачалися такі покарання:

1. Порушникам карантину загрожував штраф 206 євро або три місяці в'язниці.
2. Порушення карантину інфікованою особою – до 21 року в'язниці.
3. Неправдиві дані щодо причин переміщення поза карантинною зоною – від одного до шести років в'язниці.

Фінансові заходи та/або заходи підтримки бізнесу/громадян:

1. Уряд запланував виділити на підтримку економіки, що потерпала від коронавірусу, додатково 25 млрд євро. Прем'єр-міністр країни Джузеппе Конте заявив, що сума у 25 млрд євро буде використана не відразу – економіці в найближчому майбутньому знадобляться гроші, щоб впоратися з усіма труднощами в цій надзвичайній ситуації.

2. Також уряд обіцяв влити в економіку країни 340 мільярдів євро державних коштів.

Іспанія. Поточна ситуація: заражено – понад 56 000 осіб, летальних випадків – 4 089 [1; 22].

Обмежувальні заходи:

1. Іспанці могли виходити на вулицю тільки для того, щоб купити ліки та їжу, їздити на роботу, якщо в цьому є крайня потреба, ходити в медичні заклади й банки. Також дозволені поїздки для догляду за дітьми або літніми людьми. З будинку можна вийти, щоб вигуляти домашню тварину. Дехто для цієї мети здає своїх улюбленців в оренду, інші виходять на вулицю з іграшками.

2. Іспанія закрила кордони для іноземців та обмежила подорожі всередині країни.

3. Уряд закрити дитячі садочки, школи та університети на два тижні.

4. Закрилися ресторани, готелі, бари і торгово-розважальні центри. Протягом декількох днів відбувалися масові сутички між місцевою поліцією та іноземними туристами, які протестували проти закриття ресторанів і барів. Постраждали десятки людей. Правоохоронцям так і не вдалося забезпечити виконання всіх заходів, передбачених урядом країни.

5. У Мадриді поліція використовувала дрони з гучномовцями, закликаючи жителів залишатися вдома.

6. Під заборону також підпадали заняття спортом на вулиці. Поліція затримувала тих, хто робив спортивні пробіжки та велосипедні тренування.

7. Три автономії Іспанії – Каталонія, Валенсія та Балеарські острови – заявили про недостатність запроваджених заходів й вимагали в центрального уряду дозволу повністю закрити свої кордони, перекривши дороги й припинивши залізничне та авіасполучення з іншими частинами країни.

Покарання:

1. За порушення правил карантину передбачалися штрафи від 100 до 30 000 євро, сюди ж входила відмова від ідентифікації на вимогу поліцейського.

2. Опір і непокоря представникові влади в умовах надзвичайної ситуації – до 600 тисяч євро або року позбавлення волі. Поліція в Іспанії отримала право зупиняти будь-кого за з'ясування намірів пересування.

Фінансові заходи та/або заходи підтримки бізнесу/громадян: Прем'єр-міністр Педро Санчес заявив, що його уряд витратить на підтримку бізнесу 200 млрд євро (\$ 220 млрд).

У Польщі було заражено 1120 осіб, летальних випадків – 14 [1; 22].

Польща стала однією з перших європейських країн, яка почала запроваджувати заходи з протидії коронавірусу ще до того, як у країні був зафіксований перший випадок зараження.

Обмежувальні заходи:

Оголошено стан епідеміологічної загрози і розпочалося створення мережі інфекційних лікарень для протидії коронавірусу.

У країні тимчасово (до 25 березня 2020 р. з можливістю продовження на наступний термін) було припинено навчання у школах, вишах, роботу культурних закладів та розважальних закладів.

На внутрішніх кордонах з країнами ЄС запроваджено санітарний контроль, а вже через три дні Польща закрила свої кордони для іноземців, а всіх громадян країни, які повертаються з-за кордону, зобов'язала добровільно пройти карантин.

Епідемія коронавірусу в Польщі збіглася з активною фазою президентської виборчої кампанії. Хоча офіційно кампанію ніхто не скасовував, усі кандидати фактично припинили масові зустрічі з виборцями. Багато хто з них закликав перенести вибори з травня на більш пізній термін. Лідна влада вагалася з таким рішенням. Влада поки що не наважилася на цей крок, але не виключає його в недалекому майбутньому.

Сейм країни 3 березня 2020 р. ухвалив спецзакон щодо протидії коронавірусу. Законом передбачалося, зокрема, що працедавець зможе доручити працівнику дистанційне виконання роботи. В умовах закриття шкіл і дитсадків батьки, які братимуть звільнення на роботі для догляду за дітьми, отримуватимуть матеріальну допомогу до 14-ти днів. Крім того, документом було визначено прискорений алгоритм закупівлі медикаментів для протидії коронавірусу без необхідності проведення тривалих за часом тендерів, а також спрощений алгоритм будівництва й переобладнання приміщень під медичні заклади без необхідності дотримання всіх будівельних норм. Головному фармацевтичному інспектору надано право визначати максимальні ціни на певні медикаменти, необхідні для протидії коронавірусу, визначено порядок

залучення армії до протидії поширенню інфекції, а також можливість перепланування бюджетних видатків.

Покарання: За порушення карантину загрожує штраф у розмірі 5 тисяч злотих (приблизно 1 150 євро) [22].

Загалом схожою з наведеними країнами була реакція на коронавірусну хворобу та шляхи її подолання і в інших державах-членах Європейської Спільноти. Проте, відзначимо, в порівнянні з більшістю країн європейського простору увиразнювалася шведська політика протидії Covid-19.

Шведська урядова модель протидії пандемії Covid-19

На території Швеції перший випадок зараження було виявлено 15 лютого 2020 р. На початку березня кількість хворих стала прогесувати. Перша людина померла у Швеції 11 березня 2020 р. (на той час було 460 випадків зараження) [22]. Головні осередки поширення – Стокгольм та лен Емтланд на півночі країни, де розташовані основні гірськолижні курорти, які працювали до 2 квітня. Сталося зараження і в 100 будинках для людей похилого віку, було зафіксовано понад 400 хворих лише у Стокгольмі. Близько половини померлих – люди, які жили в будинках для людей похилого віку. Середній вік хворих перевищував 50 років, більшість – чоловіки зі Стокгольму. Майже 1 тис. людей на кінець квітня 2020 р. перебували в реанімації. Серед померлих понад 900 осіб були старшими за 70 років. Про вразливість насамперед цієї категорії людей, а також осіб з супутніми захворюваннями свідчать дослідження ситуації також в інших європейських державах, зокрема Німеччині, Великій Британії, Чехії, Словаччині [32 р. 121]. До 18 % усіх померлих пацієнтів – представники діаспори Сомалі. За оцінками шведського департаменту охорони здоров'я, неминучий рівень смертності – близько 330 осіб на 1 млн жителів [41].

Станом на 20 квітня 2020 р. у Швеції було зареєстровано 12 385 випадків зараження коронавірусом, померло 1540 осіб, вилікувалося 550. Смертність становила 10,7 %. Швеція займала 21-е місце у світі за кількістю випадків зараження та 14-те – за кількістю смертей [34]. Ситуація розвивалася відносно стабільно та без різких стрибків.

У Швеції уряд попросив громадян діяти відповідально та уникати заходів із кількістю учасників понад 50 осіб. При цьому всі заклики влади мали рекомендаційний характер і не мали на увазі будь-яких покарань. Наприклад, всю весну 2020 р., поки більшість європейців не могли виходити з дому без поважної причини, у Швеції можна було збиратися групами до 50 осіб. Лише ближче до зими максимальну кількість учасників зборів знизили до восьми – і дуже ненадовго.

Ходити в масках шведам офіційно рекомендували лише у січні 2021 р. До цього людина, що з'являлася з маскою на обличчі, викликала здивовані погляди, а іноді й несхвальні коментарі на свою адресу. Якщо більшість країн для боротьби з вірусом насамперед закрили навчальні заклади, то шведські школи продовжували працювати у звичайному режимі. Основна увага приділялася людям похилого віку (заклики залишатися вдома, мешканцям старше 70 років рекомендували скоротити свої контакти) [37], а молоді – надавати їм допомогу в купівлі продуктів і в інших нагальних потребах. Будь-який заражений ізолювався від інших громадян, а ті, що контактували з ним – проходили тестування. У Швеції діють рекомендації ВООЗ щодо соціальної дистанції, гігієни й інших запобіжних заходів.

Під час пандемії коронавірусу шведський уряд представив кілька пакетів заходів щодо боротьби з епідемією та її наслідками. Незалежні експертні державні органи надали рекомендації – уряд ухвалив рішення. Критерій ухвалення кожного рішення полягав насамперед у тому, що воно має максимально відповідати інтересам мешканців країни. При цьому основні цілі державної політики фокусувалися на:

- обмеженні поширення інфекції у країні;
- забезпеченні доступності ресурсів охорони здоров'я;
- мінімізації впливу на ключові інститути та послуги;
- передбаченні та пом'якшити наслідки для людей та бізнесу;
- послабленні занепокоєння, зокрема надаючи інформацію.

Комплекс заходів, вжитих Швецією у відповідь пандемію коронавірусу, був заснований на принципі своєчасності: різні заходи ефективні в різні моменти часу. Також значну роль грав принцип добровільності – наприклад, влада не вводила національний карантин, а рекомендувала людям з медичними симптомами та старше 70 років залишатися вдома [37]. Фактично апріорі шведи орієнтувалися також на високий суспільний рівень розуміння особистої та колективної безпеки. Так, на думку Дж. Агамбена, насамперед причини безпеки дозволяють громадянам прийняти обмеження, створюючи нову модель у «соціальному дистанціюванні» [23].

Головна відмінність шведської моделі полягала у відсутності заборонних обмежень щодо економіки. Населенню рекомендовано за можливості перейти на віддалену роботу (лише рекомендація). Зберігалася можливість подорожувати всередині країни, потяги продовжували ходити. Влада лише закликала населення відмовитися від непотрібних поїздок, але (на відміну від Данії) не вводила заборону на пересування загалом.

Такий вибір Швеції вмотивований кількома причинами: мала щільність та ізольованість населення, стриманість та нетоваристськість шведів, їхня нелюбов до близьких контактів і тісного спілкування, законослухняність, високий рівень довіри до влади та точне дотримання її вказівок. У країні прийнято не ховатися від простудних хвороб, а просто загартовуватися або перехворіти на них (для вироблення імунітету). Однак Швеція (як і інші країни) виявилася не захищеною достатньо перед пандемією. Так, у квітні 2020 р. в країні було приблизно 600 апаратів штучної вентиляції легень на 10 млн осіб (порівняно з 4000 у 1990-х роках). Антикризове управління у Швеції побудовано за принципом відповідальності та довіри громадян до держави.

Вакцинація від Covid-19 у Швеції розпочалася в грудні 2020 р. Згідно зі статистикою, у грудні 2021 р. повністю (двома дозами) вакцинувалося близько 7,3 млн. осіб, що становило майже 72% населення [6]. 16 вересня 2021 р. прем'єр-міністр Швеції Стефан Левен, керуючись рекомендаціями європейського регулятора ЕМА, оголосив про початок вакцинації від коронавірусу Covid-19 підлітків з 12 до 15 років (зادля зменшення ризиків тяжкого перебігу хвороби) [10].

Від 10 січня 2021 р. у Швеції вступив у дію новий закон, який надав уряду Швеції більше повноважень щодо впровадження обмежень поширення пандемії Covid-19. Це стосувалося зокрема права обмежувати кількість відвідувачів, а також години роботи закладів. Закон мав діяти до 31 січня 2022 р. [24]. Але, враховуючи рівень вакцинації в країні, навантаження на систему охорони здоров'я, рівень смертності та оцінку епідеміологічної обстановки, уряд Швеції 29 вересня 2021 р. вирішив зняти більшість обмежень, пов'язаних із пандемією.

За даними Державного управління охорони здоров'я Швеції, високий рівень вакцинації є найважливішою умовою для зняття більшості обмежень. Хоча Швецію також не оминули дискусії про переваги і недоліки вакцинації, в суспільстві навіть є чимало її противників. Проте Державне управління охорони здоров'я уважно стежило за поширенням інфекції та інформувало шведів про переваги вакцинації [28].

Після 29 вересня 2021 р. було скасовано обмеження:

- на кількість відвідувачів громадських заходів.
- кількості відвідувачів приватних заходів, наприклад, вечірок в орендованих приміщеннях.
- для ресторанів, включаючи кількість людей за одним столиком та відстань між ними.

Рекомендацію для працівників про роботу з дому скасовано у вересні 2021 р. Однак у грудні того ж року Державне управління охорони здоров'я повернуло рекомендацію про роботу з дому та рекомендувало роботодавцям надати співробітникам можливість працювати з дому. За наявності симптомів співробітники повинні залишатися вдома і зробити тест на коронавірусну інфекцію. Передбачалося впровадження особливих правил для великих громадських заходів. З 1 грудня 2021 р. в Швеції запровадили вакцинаційний паспорт [25] для відвідування заходів більше, ніж на 100 осіб.

Водночас на початок 2022 р. продовжували діяти такі обмеження:

- іноземні громадяни (за винятком тих, хто прибув з країн Північної Європи) при поїзді до Швеції повинні мати covid-сертифікат ЄС, негативний тест на Covid-19 не більше ніж 72-годинну давність або довідку про одужання;
- заборона на в'їзд до Швеції без особливої потреби з країн, що не входять до Європейського Союзу (ЄС) або Європейської економічної зони (ЄЕЗ).

Проте в лютому 2022 р. керівництво Швеції, подібно до більшості країн ЄС, зняло обмеження, пов'язані з боротьбою проти коронавірусної хвороби, на підставі висновку про завершення активної фази пандемії. Міністр охорони здоров'я Лена Халленгрен в інтерв'ю Dagens Nyheter заявила, що Covid-19 більше не розглядатиметься як небезпека для суспільства [19].

У довгостроковій перспективі шведська модель може виявитися придатною для імплементації в інших країнах за чергової хвилі захворювання, оскільки нескінченний рух по колу (спочатку виходити з карантину, а потім закриватися знову) є виснажливим і еспродуктивним. Водночас варто зважати на характер, ментальність, організацію суспільства й поведінкові характеристики населення кожної країни.

Гене́за і становлення протиепідемічних заходів в Україні

Початок і перебіг пандемії Covid-19 в Україні загалом практично не різнився від ситуації в більшості європейських країн. На відміну від Швеції, Україна не йшла своїм особливим шляхом, а радше вписувала заходи протидії в загальну канву політики Європейської Спільноти щодо обмеження поширення коронавірусу. Початково реакція могла бути навіть трохи запізнілою, але в цілому не виходила з-під контролю. В Україні перший випадок зараження на Covid-19 було зареєстровано 3 березня 2020 р. в Чернівецькій області (на 32 дні пізніше, ніж в Італії, і на 31 день пізніше, ніж в Іспанії). Заходи, які було вжито українським урядом, загалом дозволили суттєво уповільнити процес стрімкого розповсюдження коронавірусної хвороби і знизити важкі наслідки від неї, як це

спостерігалось в деяких країнах Європи (зокрема, в Італії) та США. Так, перше дослідження Світового центру даних «Геоінформатика і сталий розвиток» від 4 квітня 2020 р. показало, що для України функція швидкості змінювання кількості випадків COVID-19 набуває свого максимуму на 51–52-й день від першого зареєстрованого хворого [15] (йшлося про 22–23 квітня 2020 р.).

Українська влада (подібно до інших країн ЄС) від початку намагалася вжити різного роду контрольних і обмежувальних заходів. 25 лютого 2020 р. на координаційній нараді під головуванням секретаря РНБО Олексія Данілова було прийнято рішення проводити температурний скринінг усіх громадян, які прибувають на територію України з будь-якої країни світу, як через авіасполучення, так і через автомобільні та залізничні пункти пропуску [14]. Через три дні в Україні провели перші чотири тести, які дали негативний результат. 26 лютого відновили посаду головного санітарно-епідеміологічного лікаря, на яку було призначено заступника міністра охорони здоров'я Віктора Ляшка [12]. 3 березня МОЗ України запустило інформаційний сайт про коронавірус [21].

11 березня Кабінет Міністрів України запровадив карантин терміном з 12 березня до 3 квітня 2020 р. [5]. Було введено такі заборони й обмеження:

- відвідування закладів освіти її здобувачами;
- проведення всіх масових заходів, у яких бере участь понад 200 осіб, крім заходів, необхідних для забезпечення роботи органів державної влади й органів місцевого самоврядування;
- спортивні заходи дозволяється проводити без участі глядачів (уболівальників);
- карантин було проголошено в більшості концертних закладів;
- закривалися дитсадки і заклади освіти;
- проведення занять мало відбуватися за допомогою дистанційних технологій або шляхом відпрацювання занять відповідно до навчальних планів після нормалізації епідемічної ситуації.

Карантин було запроваджено у всіх областях. З 219 контрольних пунктів на кордоні відкритими залишили 49. З 16 березня Україна закрила кордон для в'їзду іноземців. З опівночі 17 березня на 14 днів (до 3 квітня) було закрито міжнародне авіаційне, залізничне й автобусне сполучення. Проте громадяни України могли перетинати пункти пропуску на власному транспорті. Також до України могли в'їжджати іноземці з наявною місцевою посвідкою на проживання. Пункти пропуску працювали також для вантажних перевезень. З 18 березня 2020 р. в Україні було призупинено

залізничне, авіа- й автобусне сполучення, міжміські і міжобласні пасажирські перевезення, а також закриті метрополітени у Києві, Харкові, Дніпрі. Для міських перевезень встановлювалося обмеження до 10 осіб у маршрутках і до 20 – автобусах, трамваях і тролейбусах. Причому пасажирів обов'язково мали бути в засобах індивідуального захисту і не могли перевищувати 50 % кількості місць для сидіння. Урешті, 25 березня 2020 р. Кабінет Міністрів України запровадив режим надзвичайної ситуації по всій території України, початково терміном на 30 днів [13] і цей термін продовжувався й надалі.

Загалом обмежувальні заходи за українським зразком особливо не відрізнялися оригінальністю й відповідали загальним європейським нормам і принципам боротьби з пандемією Covid-19. Ситуація першої реакції та організації заходів боротьби проти коронавірусу в більшості країн ЄС була схожою і виходила з можливості уникнення такого надмірного зростання смертності, яке дослідники назвали «подією масової смерті» [30]. Реакція європейських урядів ґрунтувалася, насамперед, на введенні жорстких санітарних і обмежувальних заходів, пов'язаних зі свободою пересування і перетину кордону, різким зменшенням ділової та господарської активності, переведенням робочого і навчального процесу на віддалену форму діяльності, обов'язковим носінням масок у громадських місцях тощо.

Висновки

Пандемія COVID-19, як продукт глобалізації, водночас викликала послаблення глобальної співпраці між державами, увиразнила поляризацію не лише в міжнародному співтоваристві, а й у суспільствах загалом. Саме SARS-CoV-2 значно загострив глобальні проблеми, віддзеркалив їх під іншим кутом, лавиноподібно прискорив кризи в окремих сферах та потребу у відповідних змінах. Йдеться про багатоаспектний характер кризи, оприсутненої в царинах політики, економіки, медицини, культури, психологічно-ментальній тощо.

Пандемія спричинила радикальні трансформації на всіх рівнях (особистісно-індивідуальному, соціальному, глобальному тощо), оприсутнила взаємозалежність та уразливість усіх і кожного, необхідність співпраці та солідарності на усіх рівнях, неприпустимість популізму та переваги професіоналізму. Водночас пандемія спричинила кардинальну трансформацію соціальних стандартів, вироблення нових патернів соціального буття (носіння масок, дезінфекція рук, дотримання соціальної дистанції, вимушена самоізоляція, робота на віддаленому доступі, дистанційне навчання тощо).

Водночас засвідчено неефективність міжнародних утворень, які не змогли швидко відреагувати на загрозу та вжити необхідних заходів. Зокрема

рекомендаційний характер рішень ВООЗ виявився малоефективним, а досягти принципу спільних дій не вдалося. Вочевидь у сфері охорони здоров'я санітарно-епідеміологічного благополуччя варто посилити співпрацю держав на всіх рівнях (універсальному, регіональному, партикулярному тощо). Увиразнилася взаємозалежність тенденцій політизації медицини й медикалізації політики.

Звісно, висновувати про ефективність обмежувальних заходів у тій чи іншій країні (і Швеція не виняток), якщо й має сенс, то поки що зарано. На думку експертів, вагомий вплив (можливо, значно більший, ніж розпорядження влади) у ефективній протидії пандемії Covid-19 мають інші чинники. З-поміж них треба виділити якість медичних послуг та пропускну здатність національної системи охорони здоров'я, а також клімат, щільність населення, місцеві культурні норми тощо. За даними редакції журналу *Economist*, особливу роль відіграє економіка [42]. Насамперед йдеться про показники розриву між багатими і бідними в кожній конкретній країні: чим більший розрив між багатими й бідними, тим вищий показник надлишкової смертності на душу населення.

Запроваджені на рівні державної політики заходи дозволяють говорити про особливості шведського шляху боротьби з пандемією Covid-19, де обмежувальні заходи були значно м'якшими, ніж у сусідніх країнах, і мали переважно рекомендаційний характер. Щоб мінімізувати неминучі економічні збитки від зупинки промисловості та закриття сфери послуг, у Стокгольмі зробили ставку на вироблення колективного імунітету в суспільстві. Парадокс сучасної ситуації коронавірусної пандемії та боротьби з нею в Європейській Спільноті може полягати також у тому (зокрема й завдяки успішності й органічності низки заходів у межах шведської політики протидії), що Covid-19, який спочатку роз'єднав країни, має можливість «стати каталізатором тіснішого союзу, шлях до якого так довго шукали» [45, р. 239].

Вагомим маркером маніпулятивних дій стало використання інфодемії – дезінформації та численних фейків щодо коронавірусної хвороби політиками, зокрема й з метою владних інтересів. Відтак необхідним видається факт об'єднання зусиль урядів країн ЄС для протидії інфодемії, пошук шляхів і методів її подолання. Важливим індикатором психологічного стану і ментального здоров'я європейського суспільства стала готовність сприйняття вакцинації як ключового елементу запобігання загрози пандемії Covid-19 на майбутнє.

Водночас постає питання пріоритетності національного чи колективного інтересу. Чи можливо протистояти загрозам глобального характеру лише на національному рівні, тобто чи глокалізація в сучасних умовах є окремим кейсом взаємодії між глобалізацією та пандемією Covid-19? Які спільні дії на міжнародному рівні потрібні та необхідні, особливо в умовах загрозового накладання великої війни в Європі на перебіг коронавірусної пандемії? Урешті, ще одне важливе питання – колективної безпеки, яке оприсутнює потребу надання існуючим організаціям наднаціональних повноважень в найважливіших сферах з метою ефективного вирішення проблем, вироблення та втілення в життя механізмів прийняття рішень тощо.

Список використаних джерел та літератури:

1. Вдовиченко В. Пандемія COVID-19 в ЄС: егоїзм, солідарність чи поширення впливу? Аналітична записка / В. Вдовиченко, М. Воротнюк, С. Герасимчук. – Київ: Українська призма, 2020. – 55 с.
2. Габер Є. Поствірусна дипломатія: як сучасні технології та карантин змінюють міжнародні відносини [Електронний ресурс] / Є. Габер. – Режим доступу: <https://www.euointegration.com.ua/articles/2020/04/23/7109048/> (Дата звернення: 30. 06. 2022). – Назва з екрану.
3. Жаліло А.Я. Україна після коронакризи – шлях одужання: наукова доповідь Національного інституту стратегічних досліджень / А.Я. Жаліло. – Київ: НІСД, 2020. – 304 с.
4. Лендшел М. Реагування на виклики пандемії Covid-19 як індикатор регіональної стійкості Центральної Європи / М. Лендшел // Україна і Центральна Європа: історія, політика, культура. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Формат розвитку відносин України та Центральної Європи у контексті впливу гібридної війни, виборчих процесів, прав національних меншин та пандемії Covid-19» / Відп. за вип.: В. І. Гиря, М. М. Вегеш. Ужгород: ТОВ «РІК-У», 2021. – С. 9–15.
5. Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2: Постанова Кабінету Міністрів України від 11 березня 2020 р. № 211 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020-%D0%BF#Text> (Дата звернення: 30. 06. 2022). – Назва з екрану.
6. Статистика вакцинації від коронавірусу (COVID–19) в Швеції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://index.minfin.com.ua/ua/reference/coronavirus/vaccination/sweden/> (Дата звернення: 07. 07. 2022). – Назва з екрану.
7. Сучасні соціальні трансформації: глобальний досвід та локальні специфікації: збірник тез XII Львівського соціологічного форуму присвяченого 30-літтю академічної соціології у Львівському національному університеті імені Івана Франка від 2 квітня 2021 року [Електронний ресурс]. – Львів, 2021. – 219 с. – Режим доступу: https://clio.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/04/Zbirnyk-tez-KHII-Lvivskoho-sotsiologichnoho-forumu_2021.pdf (Дата звернення: 30. 06. 2022). – Назва з екрану.
8. Толстов С. Світ без ілюзій: реалії, тенденції та експерименти постліберальної доби / С. Толстов // Зовнішні справи. – 2020. – № 4. – С. 5–11.
9. Троян С.С. Covid-19 як імпульс для переосмислення мегатренду до глобалізації сучасного світо порядку / С. С. Троян, Н. В. Нечасва-Юрійчук // Modern international relations: topical problems of theory and practice: collective monograph / Faculty of International Relations of the National Aviation University; under general editorship of W. Welskop, Y. O. Voloshin. –

Lodz: Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Biznesu i Nauk o Zdrowiu w Łodzi, 2021. – P. 130–136.

10. У Швеції дозволили вакцинувати від COVID-19 підлітків з 12 до 15 років [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.google.com.ua/amp/s/ua.interfax.com.ua/news/general/768323-amp.html> (Дата звернення: 07. 07. 2022). – Назва з екрану.

11. Україна: вплив COVID-19 на економіку і суспільство (бачення постпандемічного розвитку у 2020–2024 рр. очима експертів та молоді): Консенсус-прогноз. – Серпень 2020. – № 52. – Київ: Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, 2020. – 50 с.

12. Уряд відновив посаду головного санітарного лікаря України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zaxid.net/news/> (Дата звернення: 30. 06. 2022). – Назва з екрану.

13. Уряд запровадив режим надзвичайної ситуації по всій території України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://web.archive.org/web/20200619220645/https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-zaprovadiv-rezhim-nadzvichajnoi-situaciyi-po-vsij-teritoriyi-ukrayini> (Дата звернення: 30. 06. 2022). – Назва з екрану.

14. Усе під контролем! В Україні ввели перевірку температури для всіх мандрівників [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://web.archive.org/web/20200325061259/https://www.obozrevatel.com/ukr/health/pulmonolog-y/vse-pid-kontrolem-v-ukraini-sekretar-rnbo-proviv-terminovu-naradu-cherez-koronavirus.htm> (Дата звернення: 30. 06. 2022). – Назва з екрану.

15. Форсайт COVID-19: вплив на економіку і суспільство / Світовий центр даних з геоінформатики та сталого розвитку [Електронний ресурс]. – 04. 04. 2020. – Режим доступу: <http://wdc.org.ua/uk/node/190016> (Дата звернення: 30. 06. 2022). – Назва з екрану.

16. Фукуяма Ф. О новой реальности и последствиях пандемии. Интервью на Visa Cashless Forum 2020 [Электронный ресурс]/ Ф. Фукуяма. – Режим доступа: <https://project.liga.net/projects/visa-fukuyama/> (Дата обращения: 03. 07. 2022). – Название с экрана.

17. Хонігсбом М. Століття пандемій. Історія глобальних інфекцій від іспанського грипу до COVID-19 / М. Хонігсбом. – Київ: Yakaboo Publishing, 2021. – 432 с.

18. Черниш Н. Й. Соціологічні аспекти вивчення взаємозв'язків між глобалізацією та пандемією COVID-19 / Н. Й. Черниш // Український соціум. – 2020. – № 4 (75). – С. 9–16.

19. Швеція оголосила, що в країні закінчилася епідемія коронавірусу, і зняла всі обмеження [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mind.ua/news/20236043-shveciya-ogolosila-shcho-v-krayini-zakinchilasya-epidemiya-koronavirusu-i-znyala-vsi-obmezhenya> (Дата звернення: 30. 06. 2022). – Назва з екрану.

20. Шергін С. Ефект пандемії: роздуми в корона вірусному інтер'єрі / С. Шергін // Зовнішні справи. – 2020. – № 5–6. – С. 5–7.

21. Що треба знати про новий коронавірус? [Електронний ресурс] / Кабінет Міністрів України. – Режим доступу: <https://web.archive.org/web/20200303092234/https://covid19.com.ua/> (Дата звернення: 30. 06. 2022). – Назва з екрану.

22. Як борються з COVID-19 у світі: варіанти урядових рішень. Аналітична записка Міжнародного центру перспективних досліджень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://icps.com.ua/yak-boryutsya-z-covid-19-u-sviti-varianty-uryadovykh-rishen/> (Дата звернення: 30. 06. 2022). – Назва з екрану.

23. Agamben G. A che punto siamo? L'epidemia come politica / G. Agamben. – Macerata: Quodlibet, 2020. – 112 p.

24. Analysis: Why has Sweden's digital response to Covid-19 been so slow? [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.thelocal.se/20211210/analysis-why-has-swedens-digital-response-to-covid-19-been-so-slow/> (Last Access: 07. 07. 2022). – Title from the screen.

25. Decision on vaccination certificates for public gatherings and events applies as of 1 December 2021 [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.government.se/articles/2021/12/decision-on-vaccination-certificates-for-public-gatherings-and-events-applies--as-of-1-december-2021/> (Last Access: 07. 07. 2022). – Title from the screen.
26. Diamond J. M. *Guns, Germs, and Steel: The Fates of Human Societies* / J. M. Diamond. – N.Y.: W. W. Norton & Company, 1997. – 480 p.
27. Ferguson N. *The Politics of Catastrophe* / N. Ferguson. – London: Penguin Press, 2021. – 496 p.
28. Frequently asked questions about studying and researching in Sweden [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.migrationsverket.se/English/Private-individuals/Studying-and-researching-in-Sweden/Frequently-asked-questions-about-studying-and-researching-in-Sweden.html> (Last Access: 30. 06. 2022). – Title from the screen.
29. Fukuyama F. *The Pandemic and Political Order. It Takes a State* [Electronic resource] / F. Fukuyama. – Mode of access: <https://fam.ag/2YS3r1g> (Last Access: 03. 07. 2022). – Title from the screen.
30. Han Y. *COVID-19 as a Mass Death Event* / Y. Han, K. M. Millar, M. J. Bayly // *Ethics & International Affairs*. – 2021. – Vol. 35, № 1. – P. 5–17.
31. Harari Y. N. *Lessons from a year of Covid* / Y. N. Harari // *Financial Times*. – 2021. – 26 February.
32. Hardoš P. *On the Forms of Vulnerability and Ungrievability in the Pandemic* / P. Hardoš, Z. Maďarová // *Czech Journal of International Relations*. – 2021. – № 56 (4). – P. 119–130.
33. Jaremka L. M. *Threats to Belonging and Health: Understanding the Impact of the COVID-19 Pandemic using Decades of Research* / L. M. Jaremka, H. S. Kane, A. V. Bell // *Social Issues and Policy Review*. – 2022. – Vol. 16, № 1. – P. 125–163.
34. Karlinsky A. *Tracking excess mortality across countries during the COVID–19 pandemic with the World Mortality Dataset* [Electronic resource] / A. Karlinsky, D. Kobak. – Mode of access: <https://elifesciences.org/articles/69336> (Last Access: 30. 06. 2022). – Title from the screen.
35. Kitayama Sh. *Culture and the COVID-19 Pandemic: Multiple Mechanisms and Policy Implications* / Sh. Kitayama, N. P. Camp, Cr. E. Salvador // *Social Issues and Policy Review*. – 2022. – Vol. 16, № 1. – P. 164–211.
36. Maďarová Z. *What Makes Life Grievable? Discursive Distribution of Vulnerability in the Pandemic* / Z. Maďarová, P. Hardoš, A. Ostertágová // *Mezinárodní vztahy*. – 2020. – Vol. 55, № 4. – P. 11–30.
37. News [Electronic resource] / *Krisinformation.se*. – Mode of access: <https://www.krisinformation.se/en/news> (Last Access: 30. 06. 2022). – Title from the screen.
38. Rychnovská D. *Rethinking the Infodemic: Global Health Security and Information Disorder* / D. Rychnovská // *Czech Journal of International Relations*. – 2021. – № 56 (4). – P. 71–90.
39. Saassen S. *A Post-Corona Perspective for Smart Cities: “Should I Stay or Should I Go?”* / S. Saassen, K. Kourtit // *Sustainability*. – 2020. – Vol. 13, Issue 17.
40. Sassen S. *The City and the Virus* [Electronic resource] / S. Saassen. – Mode of access: <https://www.iberdrola.com/shapes-en/saskia-sassen-crisis-coronavirus> (Last Access: 03. 07. 2022). – Title from the screen.
41. *Sweden’s chief scientist admits lessons have been learned over no-lockdown policy* [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.cnn.com/2020/05/07/sweden-coronavirus-chief-scientist-admits-lessons-have-been-learned.html> (Last Access: 30. 06. 2022). – Title from the screen.
42. *Why have some places suffered more covid-19 deaths than others?* [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.economist.com/finance-and-economics/2021/07/31/why-have-some-places-suffered-more-covid-19-deaths-than-others> (Last Access: 11. 07. 2022). – Title from the screen.

43. World health statistics 2022: monitoring health for the SDGs, sustainable development goals [Electronic resource] / World Health Organization, 2022. – 125 p. – Mode of access: <https://www.who.int/publications/i/item/9789240051157> (Last Access: 14. 07. 2022). – Title from the screen.

44. Worldometer. COVID-19 Coronavirus Pandemic [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.worldometers.info/coronavirus/> (Last Access: 14. 07. 2022). – Title from the screen.

45. Zakaria F. Ten Lessons for a Post-Pandemic World / F. Zakaria. – Dublin: Penguin Books, 2021. – 324 p.

References:

1. Vdovychenko, V., Vorotniuk, M., & Gerasymczuk, S. (2020). *Pandemia COVID-19 v UE: egoizm, silidarnist chy poshyrennia vplyvu?* Kyiv: Ukrainska pryzma. [In Ukrainian].

2. Gaber, Y. Postvirusna diplomacia: yak suchasni technologii ta karantyn zminiuyut miznarodni vidnosyny. Retrieved from: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2020/04/23/7109048/> [In Ukrainian].

3. Zalilo, A. Y. (2020). *Ukraina pislia koronakryzy – shliach oduzannia: naukova dopovid Nacionalnogo instytutu strategicznych doslidzen.* Kyiv: NISD. [In Ukrainian].

4. Lendyel M. (2021). Reaguvannia na vyklyky pandemii Covid-19 yak indyikator regionalnoi stiykosti Centralnoi Evropy // *Ukraina i Centralna Evropa: istoria, polityka, kultura* (s. 9–15). [In Ukrainian].

5. Pro zapobigannia poshyrenniu na terytorii Ukrainy gostroi respiratornoi choroby COVID-19, sprychnenoi koronavirusom SARS-CoV-2: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 11 bereznia 2020 r. № 211. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020-%D0%BF#Text> [In Ukrainian].

6. *Statystyka vaksynatsiyi vid koronavirusu (COVID–19) v Shvetsiyi.* Retrieved from: <https://index.minfin.com.ua/ua/reference/coronavirus/vaccination/sweden/> [In Ukrainian].

7. *Suczasni socialni transformatsii: globalnyj dosvid ta lokalni spetsyfikacyyi.* (2021). Lviv. Retrieved from: https://clio.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/04/Zbirnyk-tez-KHII-Lvivskoho-sotsiologichnoho-forumu_2021.pdf [In Ukrainian].

8. Tolstov, S. (2020). Svit bez iliuzij: realii, tendencii ta eksperymenty postliberalnoi doby. *Zovnishni spravy, 4*, 5–11. [In Ukrainian].

9. Troyan, S. S., & Nechaieva-Yiriuchuk, N. V. (2021). Covid-19 yak impuls dlia pereosmyslennia megatrendu do globalizacii suchasnogo svitoporiadku. *Modern international relations: topical problems of theory and practice: collective monograph* (s. 130–136). Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Biznesu i Nauk o Zdrowiu w Łodzi. [In Ukrainian].

10. *U Shvetsiyi dozvolily vaksynuvaty vid COVID-19 pidlitkiv z 12 do 15 rokov.* Retrieved from: <https://www.google.com.ua/amp/s/ua.interfax.com.ua/news/general/768323-amp.html> [In Ukrainian].

11. *Ukraina (2020, serpen"). Vplyv COVID-19 na ekonomiku i suspilstvo, 52.* Kyiv: Ministerstvo rozvytku ekonomiky, torgivli ta silskogo gospodarstva Ukrainy.

12. *Uriad vidnovyv posadu golovnogo sanitarnogo likaria Ukrainy.* Retrieved from: <https://zaxid.net/news/> [In Ukrainian].

13. *Uriad zaprovadyv rezym nadzvyczajnoi situacii po vsiyi terytorii Ukrainy.* Retrieved from: <https://web.archive.org/web/20200619220645/https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-zaprovadiv-rezhim-nadzvichajnoyi-situaciyi-po-vsij-teritoriyi-ukrayini> [In Ukrainian].

14. *Use pid kontrolem! V Ukraini vvely perezvirku temperatury dlia vsich mandrivnykiv.* Retrieved from: <https://web.archive.org/web/20200325061259/https://www.obozrevatel.com/ukr/health/pulmonologiy/vse-pid-kontrolem-v-ukraini-sekretar-rnbo-proviv-terminovu-naradu-cherez-koronavirus.htm> [In Ukrainian].

15. Forsayit COVID-19: vplyv na ekonomiku i suspilstvo. Retrieved from: <http://wdc.org.ua/uk/node/190016> [In Ukrainian].
16. Fukuyama, F. (2020). *O novoi rialnosti i posliedstviach pandemii*. Retrieved from: <https://project.liga.net/projects/visa-fukuyama/> [in Russian].
17. Chonigsbaum M. (2021). *Stolittia pandemiy. Istoria globalnykh infekciy vid ispanskogo grypu do COVID-19*. Kyiv: Yakaboo Publishing. [In Ukrainian].
18. Chernysh, N. J. (2020). Sociologichni aspekty vyvchennia vzayemozviazkiv miz globalizaciyu ta pandemiyu COVID-19. *Ukrainskyj socium*, 4 (75), 9–16. [In Ukrainian].
19. *Shvetsiya ogołosyla, szo v kraini zavershylasia epidemia koronavirusu, i zniala vsi obmezennia*. Retrieved from: <https://mind.ua/news/20236043-shveciya-ogolosila-shcho-v-krayini-zakinchilasya-epidemiya-koronavirusu-i-znyala-vsi-obmezheniya> [In Ukrainian].
20. Shergin, S. (2020). Efekt pandemii: rozdumy v koronavirusnomu interiери. *Zovnishni spravy*, 5–6, 5–7. [In Ukrainian].
21. *Szo treba znaty pro novyj koronavirus?* Retrieved from: <https://web.archive.org/web/20200303092234/https://covid19.com.ua/> [In Ukrainian].
22. *Yak boriutsia z Covid-19 u sviti: varianty uriadovykh rishen*. Retrieved from: <http://icps.com.ua/yak-boryutsya-z-covid-19-u-sviti-varianty-uryadovykh-rishen/> [In Ukrainian].
23. Agamben, G. (2020). *A che punto siamo? L'epidemia come politica*. Macerata: Quodlibet. [In Italiano].
24. *Analysis: Why has Sweden's digital response to Covid-19 been so slow?* Retrieved from: <https://www.thelocal.se/20211210/analysis-why-has-swedens-digital-response-to-covid-19-been-so-slow/> [in English].
25. *Decision on vaccination certificates for public gatherings and events applies as of 1 December 2021*. Retrieved from: <https://www.government.se/articles/2021/12/decision-on-vaccination-certificates-for-public-gatherings-and-events-applies--as-of-1-december-2021/> [in English].
26. Diamond, J. M. (1997). *Guns, Germs, and Steel: The Fates of Human Societies*. N.Y.: W. W. Norton & Company. [in English].
27. Ferguson, N. (2021). *The Politics of Catastrophe*. London: Penguin Press. [in English].
28. *Frequently asked questions about studying and rese-arching in Sweden*. Retrieved from: <https://www.migrationsverket.se/English/Private-individuals/Studying-and-researching-in-Sweden/Frequently-asked-questions-about-studying-and-researching-in-Sweden.html> [in English].
29. Fukuyama, F. *The Pandemic and Political Order. It Takes a State*. Retrieved from: <https://fam.ag/2YS3r1g> [in English].
30. Han, Y., Millar, K. M., & Bayly, M. J. (2021). COVID-19 as a Mass Death Event. *Ethics & International Affairs*, 35 (1), 5–17. [in English].
31. Harari, Y. N. (2021, February 26). Lessons from a year of Covid. *Financial Times*. [in English].
32. Hardos, P., & Madarova. Z. (2021). On the Forms of Vulnerability and Ungrievability in the Pandemic. *Czech Journal of International Relations*, 56 (4), 119–130. [in English].
33. Jaremka, L. M., Kane, H. S., & Bell, A. V. (2022). Threats to Belonging and Health: Understanding the Impact of the COVID-19 Pandemic using Decades of Research. *Social Issues and Policy Review*, 16 (1), 125–163. [in English].
34. Karlinsky, A., & Kobak, D. *Tracking excess mortality across countries during the COVID-19 pandemic with the World Mortality Dataset*. Retrieved from: <https://elifesciences.org/articles/69336> [in English].
35. Kitayama, Sh., Camp, N. P., & Salvador, Cr. E. (2022). Culture and the COVID-19 Pandemic: Multiple Mechanisms and Policy Implications. *Social Issues and Policy Review*, 16 (1), 164–211. [in English].
36. Madarová, Z., Hardos, P., & Ostertagova, A. (2020). What Makes Life Grievable? Discursive Distribution of Vulnerability in the Pandemic. *Mezinárodní vztahy*, 55 (4), 11–30. [in English].

-
37. News. *Krisinformation.se*. Retrieved from: <https://www.krisinformation.se/en/news> [in English].
38. Rychnovska, D. (2021). Rethinking the Infodemic: Global Health Security and Information Disorder. *Czech Journal of International Relations*, 56 (4), 77–90. [in English].
39. Saassen, S., & Kourtit, K. (2020). A Post-Corona Perspective for Smart Cities: «Should I Stay or Should I Go?». *Sustainability*. Vol. 13, Issue 17. [in English].
40. Sassen, S. *The City and the Virus*. Retrieved from: <https://www.iberdrola.com/shapes-en/saskia-sassen-crisis-coronavirus> [in English].
41. *Sweden's chief scientist admits lessons have been learned over no-lockdown policy*. Retrieved from: <https://www.cnn.com/2020/05/07/sweden-coronavirus-chief-scientist-admits-lessons-have-been-learned.html> [in English].
42. *Why have some places suffered more covid-19 deaths than others?* Retrieved from: <https://www.economist.com/finance-and-economics/2021/07/31/why-have-some-places-suffered-more-covid-19-deaths-than-others> [in English].
43. World health statistics (2022). Monitoring health for the SDGs, sustainable development goals. *World Health Organization*. Retrieved from: <https://www.who.int/publications/i/item/9789240051157> [in English].
44. *Worldometer. COVID-19 Coronavirus Pandemic*. Retrieved from: <https://www.worldometers.info/coronavirus/> [in English].
45. Zakaria, F. (2021). *Ten Lessons for a Post-Pandemic World*. Dublin: Penguin Books.

Alla Kyrydon,

Dr. Habil. (History), Professor,

State Research Institution «Encyclopedia Press», Kyiv, Ukraine.

Svitlana Kosjak

Ph.D. (History), Associate Professor,

*Cherkasy Institute of Fire Safety named after Chernobyl Heroes
of National University of Civil Defence of Ukraine,*

Cherkasy, Ukraine.

Serhiy Troyan,

Dr. Habil. (History), Professor,

University of Rzeszov (Rzeszov, Poland)

National Aviation University (Kyiv, Ukraine)

THE COVID–19 PANDEMIC IN EUROPE: CHALLENGES AND THE SEARCH FOR ANSWERS

Abstract. *The purpose of the article is violated in the studied and generalization of the main aspects of the policy of the European state, on the eve of the countries of the European Union, regarding countering the spread of the Covid-19 pandemic and the study of the features and effectiveness of the Swedish model to prevent similar threats in the future.*

The scientific novelty of the study is due to the seriousness of the challenges and the threat of a universal nature both for Europe and for the modern globalized and interdependent world. This is especially important given the global scale and scale of the Covid-19 pandemic that humanity has faced in early 2020. The world community, including all its regional segments, faced an unprecedented challenge of chronic disease, which belongs to asymmetric shocks that begin with a small shock and then quickly cover the whole world.

Conclusions. *The outbreak of the coronavirus disease at the beginning of 2020 came as a surprise to the whole world. The World Health Organization belatedly, but in March 2020, announced the pandemic and the need for a serious and urgent fight against it. The first patients with Covid-19 in European countries appeared in January 2020. At the same time, the first deaths from the coronavirus disease were recorded in Europe. Already in the first months of the pandemic, Italy, Spain, and France faced its severe consequences, including a large number of deaths. Most European countries, including Ukraine, have introduced strict restrictive measures, including mass self-isolation, restrictions on economic and trade activities, termination of the educational process with its subsequent transfer to distance education, etc. Almost all available resources of the national health care systems were mobilized to fight the pandemic. Sweden's public policy to combat the spread of the pandemic was outstanding in the European democratic space. The Swedish model of public policy to combat the Covid-19 pandemic was based on the principle of public responsibility and reliance on a highly developed national health care system. The main place in the approach of the Swedish government to this problem was taken by the course on the development of collective immunity. The principle of voluntariness, which did not involve the introduction of a nationwide quarantine, played an important role. At the initial stage) the restrictive measures in Sweden were mild, were mainly of a recommendatory nature, and were based on the principle of situational response. The Swedish government did not introduce strict measures and restrictions for the economy, businesses and institutions were recommended to switch to remote work. Sweden was the only country in the European Union that did not introduce a lockdown at the height of the Covid-19 pandemic in Europe. In addition, the need to observe social distance, personal hygiene, and help the elderly was emphasized. The decline in economic and business activity in general was smaller in Sweden than in other European Union countries. At the same time, under the influence of the Covid-19 pandemic, the average annual mortality rates have increased significantly. In general, the generalization of the experience and results of the fight against the coronavirus pandemic in the countries of the European Union, the study of the effectiveness of the features of the Swedish model of combating the coronavirus disease should contribute to greater resilience of the states and societies of Europe in the face of modern threats and challenges of the globalized world.*

Key words: *European Union, coronavirus, Sweden, restrictive measures, self-isolation, vaccination, social responsibility.*

Надійшла до редколегії 27.10.2022

Андрій Мартинов,
д-р іст. наук, професор, пров. наук. співроб.
Інститут історії України НАН України,
Київ, Україна

ЕВОЛЮЦІЯ ПОЛІТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ЩОДО РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ (2014–2022)

***Анотація.** Проблеми формування спільної зовнішньої політики Євросоюзу обумовлені складнощами погодження національних інтересів та динамікою адаптації спільної політики до хаосу міжнародних відносин. На початку 1990-х років спільна зовнішня політика Євросоюзу зазнала фіаско на Балканах в процесі розпаду колишньої Югославії. Росія розраховувала, що приклад надмірної млявої реакції Євросоюзу на анексію Криму та початок «гібридної війни» проти України дасть можливість провести анексію всієї території України. Мета статті полягає у дослідженні причинно-наслідкових зв'язків, які вплинули на фактичне формування спільної політики Євросоюзу, спрямованої на захист демократії в Україні проти російської агресії. Європейський Союз критично поставився до анексії Криму та початку російської «гібридної війни» проти України. Але тоді домінували переконання європейських еліт, що можливо замирити РФ, навіть ціною поступок України та за рахунок українського суверенітету і територіальної цілісності. На це працювали так звані «Мінські угоди». Переконати європейські еліти у зворотному не змогли навіть російські втручання в президентські вибори в США 2016 р. та у інформаційну кампанію до британського референдуму щодо виходу з ЄС 2016 року. РФ послідовно переходила «червоні лінії», доки не зробила помилку, вирішивши, що ЄС «дозрів» до російської спроби змінити владу в Україні та позбавити її суверенітету. Кремль розраховував на свою «п'яту колону» в країнах Євросоюзу. Виправдала ці сподівання тільки Угорщина. Але в питанні допомоги захисту України Євросоюз відмовився від принципу вето. Це не заважає Угорщині блокувати на час написання цієї статті виділення макрофінансової допомоги ЄС Україні. Найбільш радикальними прихильниками України в ЄС залишаються країни Балтії, країни «Вишеградського блоку» за винятком Угорщини. Російська агресія допомогла Швеції і Фінляндії переглянути свою традиційну нейтральну політику та максимально наблизитись до вступу в НАТО. Євросоюз у жовтні 2022 р., знову без участі Угорщини, започаткував тренувальну військову місію для Збройних сил України. Російська агресія проти України, замість розколу Євросоюзу, сприяла консолідації спільної зовнішньої політики і політик безпеки Європейського Союзу. Але це не означає, що РФ припинить чинити тиск на «слабкі ланки» в системі Європейського Союзу.*

***Ключові слова:** Європейський Союз, спільна зовнішня політика, нейтралітет, російська агресія, НАТО, Україна.*

***Постановка проблеми.** Формування та реалізація спільної зовнішньої політики Європейського Союзу є найскладнішим елементом процесу європейської інтеграції. Це обумовлено складністю вирішення подвійного стратегічного завдання: по-перше, погодження національних інтересів держав-членів Європейського Союзу заради проведення консолідованої зовнішньої політики, по-друге, пов'язане з потребами адаптації такого консолідованого курсу до перманентних змін хаотичного міжнародного середовища. На початку 1990-х років спільна зовнішня політика Євросоюзу зазнала фіаско на Балканах*

в процесі розпаду колишньої Югославії. Росія розраховувала, що приклад надмірної млявої реакції Євросоюзу на анексію Криму та початок «гібридної війни» проти України дасть можливість провести анексію всієї території України. Але цей розрахунок став помилковим, адже надто брутальним виявилось порушення миру в Європі та нахабним виявилось заперечення норм міжнародного права і традицій демократії.

Мета статті полягає у дослідженні причинно-наслідкових зв'язків, які вплинули на фактичне формування спільної політики Євросоюзу, спрямованої на захист демократії в Україні проти російської агресії.

Огляд публікацій. Стратегічні амбіції формування та реалізації спільної зовнішньої та безпекової політики Євросоюзу були сформульовані Маастрихтським договором (Договором про Європейський Союз), який після ратифікації набув чинності 1 листопада 1993 року. Однак належного рівня фінансування та політичної консолідованої волі європейських еліт для успішної реалізації ця ініціатива не отримала. Натомість Росія докладала максимум зусиль, аби розігравати карту протиріч між країнами «ядра» Євросоюзу Німеччиною і Францією та США. Заради розв'язання цього завдання Кремль застосовував тактику підриву єдності та солідарності Євросоюзу зсередини [1, с.33]. До початку XXI століття вважали, що процес формування та реалізація спільної зовнішньої політики Євросоюзу, попри нормативно-правові інновації, введені Маастрихтським договором, залишається на рівні дипломатичної активності Європейського об'єднання вугілля і сталі [2, с.87]. Попри інтенсифікацію міжнародних конфліктів (наприклад, збройний конфлікт навколо статусу Косово), Європейський Союз тримався за стратегію «розумної сили», позиціонуючи себе як постмодерний інтеграційний проект, який будь-якою ціною уникає силового способу вирішення проблем [3, с.74]. Ключову роль у захисті країн Євросоюзу продовжує відігравати Північноатлантичний альянс, як трансатлантичний міст між ЄС і США [11, с.149]. Г.-Г. Ерхард проаналізував відмінності між країнами Євросоюзу щодо спільної зовнішньої політики і політики безпеки до історичного розширення 2004 року. На його думку, ключові проблеми полягали у відмінностях між країнами ЄС, які є членами НАТО, та нейтральними країнами-членами ЄС [4, с.82].

С.Фрідріх дослідив китайські уявлення про роль Європейського Союзу у світовій політиці. На відміну від РФ, Китай мотивував Євросоюз до продовження політики лібералізації в сфері торгівлі, адже це відповідає китайським глобальним інтересам. Водночас Пекін так само як Москва

розраховує на загострення протиріч між ЄС і США, намагаючись використати ці тенденції у власних інтересах [5, с.179].

Після розширення ЄС 2004 р., коли новими членами Євросоюзу стали відразу десять нових держав, М.Кунде звернув увагу на максимальне ускладнення процесу погодження спільних інтересів у сфері зовнішньої політики. Адже нові держави-члени ЄС із Центральної Європи більш «проамериканські», аніж ФРН і Франція [6, с.52]. Г. Мюллер-Брандек висвітлила відмінності між країнами «Вишеградського блоку», країнами Балтії та Німеччиною і Францією щодо пріоритетів спільної зовнішньої політики Євросоюзу [8, с.17]. Е.Мюллер і П. Шнайдер дослідили ступінь ефективності дій Євросоюзу у союзі зі США у глобальній війні проти тероризму. На думку цих авторів, США діють краще за ЄС, адже американська «жорстка сила» дієвіше за європейську [7, с.184]. К.Сміт пояснила цей феномен помітним інфантилізмом щодо готовності застосовувати силу в міжнародних відносинах [9, с.33]. Ф.Тер вважає, що російська агресія проти України 2014 р. має активізувати процес формування та реалізації спільної зовнішньої політики Євросоюзу [10, с.129].

Наприкінці 2010-х років Євросоюз на українському напрямку віддав ініціативу Великій Британії і США. 15 червня 2021 року британський прем'єр-міністр Борис Джонсон і американський президент Джоозеф Байден підписали Нову Атлантичну хартію, наголосивши, що сповідують ті самі демократичні цінності, як і у 1941 році. Захист демократії, колективна безпека, формування стабільної глобальної торговельної системи, протидія кібернетичним атакам, зміні клімату, збереження біологічного різноманіття, протидія пандемії коронавірусу та відновлення економіки. Фактично Лондон і Вашингтон у повному форматі відновили особливі двосторонні відносини. Зазначений ціннісний англо-американський союз має вагоме значення для України. Велика Британія і США ще у 2008 році наполягали на наданні Україні плану дій щодо членства в НАТО. Після початку російської гібридної агресії проти України саме Лондон і Вашингтон є найбільшими спонсорами військово-технічної і консультативної допомоги Києву.

8 жовтня 2020 року Україна і Велика Британія підписали Угоду про політичне співробітництво, вільну торгівлю і стратегічне партнерство, який після Брекситу замінив для Британії угоду про асоціацію між Україною та ЄС. Згадана угода передбачає поглиблення військово-політичної і військово-технічної співпраці між Україною і Британією. Важливу роль Велика Британія відіграє у процесі модернізації військово-морського флоту України. Незмінною

залишається позиція США щодо підтримки України у гібридній війні, яку веде Росія.

1 червня 2019 року конгрес США прийняв рішення про розширення військово-політичної і військово-технічної співпраці з Україною. Фактично мова йшла про допомогу Україні у досягненні стандартів НАТО без формального набуття плану дій щодо членства. Російський президент називав це початком військового освоєння території України. Здавалось, що російська стратегія протидії українсько-британсько-американській співпраці може реалізуватися шляхом створення нових військових баз по периметру кордону з Україною, частішого проведення військових навчань, розбудови військової інфраструктури на території Білорусі, посиленої мілітаризації анексованого Криму. Насправді Кремль пішов на сценарій максимальної ескалації та прямої масштабної інтервенції на територію всієї України.

Тільки ескалація російської збройної агресії проти України після 24 лютого 2022 р. обумовила зміну позиції країн Європейського Союзу щодо ролі України в процесі захисту демократії та європейських цінностей від тоталітаризму. 28 лютого 2022 р. президент України В. Зеленський, спікер парламенту Р. Стефанчук, прем'єр-міністр Д. Шмигаль підписали заявку про вступ до Європейського Союзу на особливих умовах. У червні 2022 р. Україна отримала статус кандидата на вступ до Євросоюзу.

Станом на початок квітня 2022 р. 26 країн-членів Євросоюзу (за винятком Угорщини) постачали зброю Україні та запровадили торговельно-економічні, фінансові, персональні санкції проти РФ. Відповідно РФ оголосила всі ці країни недружніми. Нейтральні країни ЄС, такі як Фінляндія і Швеція, реагуючи на російську війну проти України, подали заявки на вступ у НАТО. Особлива консолідуєча роль у альянсі досі належить США.

Після перемоги у травні 2022 р. на президентських виборах у Франції Е. Макрона активізувалася робота міжурядової конференції щодо реформування Євросоюзу. Серед пропозицій, які розглядаються є створення «Об'єднаних збройних сил» Євросоюзу та посилення транснаціональних підрозділів. Наразі Євросоюз не має стратегічної мети цілком замінити НАТО в ролі головного гаранта європейської безпеки. Натомість РФ має стратегічну мету розколоти ЄС і НАТО зсередини та послабити євроатлантичну оборону. Тому Європейський Союз в євроатлантичній системі безпеки виконує функцію європейського флангу НАТО. Символом цього можна вважати зустріч міністрів оборони країн НАТО і ЄС 27 квітня 2022 р. на німецькій військовій базі

«Рамштайн», де були прийняті історичні рішення про перехід збройних сил України на стандарти НАТО.

Два десятиліття Путін агресивно ставиться до самої ідеї права України на вільний вибір союзників. Після придушення демократичних протестів у Білорусі Росія намагається прискорити «інтеграцію» та де-факто перетворити цю країну на ще один суб'єкт федерації. Зважаючи на ці тенденції, ми є свідками чергового поділу Європи конфліктними лініями нової холодної війни. Здається, в інтересах США і Великої Британії максимально зміцнити коло демократичних союзників, без чого буде неможливо протидіяти спробам Росії і Китаю координувати гібридний наступ на позиції демократій. Сприяння внутрішній консолідації нових демократій Грузії, Молдови, України критично важливе для обмеження можливостей Росії розвивати гібридними засобами внутрішньополітичну стабільність у цих країнах та підважувати їхню співпрацю з ЄС, США і НАТО.

Неминучим наслідком нової холодної війни буде конструювання нових військово-політичних союзів. Під час першої холодної війни існувала практика створення сателітних щодо НАТО союзів у критичних регіонах протистояння США СРСР і КНР. Військово-технічна, консультативна, політична підтримка з боку США і Великої Британії може допомогти Грузії, Молдові та Україні посилити тристоронню військово-політичну та військово-технічну співпрацю. Це може позитивно вплинути на зміцнення безпеки у Чорноморському регіоні.

Розглянемо еволюцію політики країн «ядра» Євросоюзу – Німеччини і Франції, а також «зразково нейтральної» Австрії щодо російсько-української війни, що загалом є репрезентативними прикладами для аналізу проблем формування спільної зовнішньої політики ЄС за цих історичних умов.

Німецьке суспільство і еліти були шоковані масштабною агресією РФ проти України, тим паче, що до 24 лютого 2022 р. канцлер Олаф Шольц і міністр закордонних справ Анна-Лена Бербок доклали максимум зусиль, аби запобігти такому розвитку подій. Але, попри «особливі» німецько-російські відносини, РФ не дослухалася до німецьких аргументів. Німецьке суспільство не хотіло поразки України, але й боялось поразки РФ та надмірного у такому разі посилення Китаю.

Російський розрахунок був на об'єктивне зацікавлення ФРН в дешевих російських ресурсах та на суб'єктивний вплив «розуміючих Путіна» на прийняття рішень у Берліні. Кремль не сподівався на християнських демократів, особливо коли їхнім лідером став Фрідріх Мерц. Натомість соціал-демократи вважаються історично ностальгійно-проросійськими. Тим дивніше

для РФ була позиція канцлера Шольца щодо підтримки України. Але Кремль не полишає спроб посіяти розкол в соціал-демократичній партії щодо оцінки перспектив мирних переговорів та умов завершення війни.

Опитування соціологічної служби тижневика «Шпігель» на початку листопада 2022 р. засвідчили, що німецьке суспільство поділене за регіональною ознакою в питанні оцінок російської агресії проти України. У східнонімецьких федеральних землях зберігається проросійська ностальгія. Східнонімецька економіка потерпає від режиму санкцій та від втрати вигоди від експлуатації «Північного потоку». Поки що такі суспільні настрої не є критичними. Насамперед тому, що вдалося накопити достатній обсяг газу, аби взимку 2022–2023 років забезпечити функціонування німецької провісності та домогосподарств. На стабілізацію енергетичного балансу спрямовано рішення відкласти закриття атомних станцій, хоча це суперечить коаліційній угоді із партією зелених і вільних демократів. Але німецька влада не може нехтувати тим фактом, що німці стурбовані війною в центрі Європи. Канцлер Шольц на початку листопада 2022 р. у Пекіні закликав китайського лідера Сі Цзінпіна вплинути на РФ, аби не допустити використання тактичної ядерної зброї проти України. РФ продовжує шантажувати захід ядерною зброєю, граючи на ризиках стрімкого переростання конвенційної війни у ядерну. Суспільно-політичні дискусії у ФРН також зважають на той факт, що за останні три десятиліття бундесвер не був перетворений на сучасну професійну армію. Більша частина конвенційних озброєнь йшла на світовий ринок зброї, а не на модернізацію бундесверу. З точки зору внутрішньої безпеки німці стурбовані ризиком сутичок російських мігрантів, які давно мешкають у ФРН із біженцями з України (попри те, що більшість серед них становлять жінки і діти).

Німеччина впродовж 2022 р. головувала у «великій сімці» та анонсувала допомогу Україні у відновленні економіки. Але розпочати цей процес навряд чи можливо до завершення бойових дій, що стає додатковим аргументом на користь припинення війни. Відкритим є питання, чи готові німці забезпечити правові процедури заради направлення арештованих російських авіаційників на користь України.

В німецькому суспільстві, просякненого ідеалами пацифізму, існують страхи ескалації російсько-української війни та її виходу на ширші рубежі. Попри це, в бундестазі залишається відносно стабільною ідея підтримки України. Правляча коаліція (соціал-демократи, зелені, вільні демократи) обережно ставиться до збільшення обсягів постачання важких озброєнь Україні. Склади бундесверу у цьому сенсі не безмежні. Ідеологічні антиподи

«Альтернатива для Німеччини» і «Ліва партія» критикують за допомогу Україні як правлячу коаліцію, так і правоцентристську опозицію (християнські демократи і християнсько-соціальний союз). Загалом «Альтернатива для Німеччини» і «Ліва партія» покривають весь право-лівий спектр передусім німецьких антиглобалістів, які індоктриновані путінізмом. Посилення їхніх позицій залежить від спроможності федерального уряду та земельних урядів взимку 2022–2023 років зберегти соціально-політичну стабільність. Передумови для цього наявні. Але треба мати на увазі, що РФ неодмінно використовуватиме будь-які похибки, так само як втому від інфляції, невизначеність зі стратегію перемоги України над РФ у війні. Російський розрахунок також ґрунтується на зміні політики США після проміжних виборів до конгресу 8 листопада 2022 року. Існували ризики того, що республіканці вдадуться до тактики «шатдауну», тобто зупинки бюджетного фінансування державних витрат США, це може надихнути радикальну німецьку опозицію на критику дій федерального уряду щодо «безкінечної» підтримки України. Німецький інформаційний нарратив працює на попередження такому розвитку подій у ФРН. Тут навряд чи ефективною буде тактика «вимагати від Німеччини неможливого». Варто вітати німецькі зусилля щодо консолідації позиції країн-членів Євросоюзу у продовженні підтримки України та щодо готовності ФРН очолити реалізацію європейського плану післявоєнної відбудови економіки та інфраструктури України.

Після 24 лютого 2022 р. Берлін і Париж погодили санкції ЄС проти РФ. Кремль розраховував на протиріччя між Францією і Німеччиною. Наприклад, Франція найбільший виробник атомної енергії в Європі. Німеччина донедавна згортала власну атомну енергетику. Франція домоглася визнання Євросоюзом атомної енергетики екологічно чистою, що викликало роздратування німецької партії зелених.

Суперечливим є питання готовності перейти до скасування права вето в процесі прийняття рішень в Євросоюзі. Вихід Британії залишив надто глибоку рану в ЄС. Британія вибудовує власну сферу вплив в ЄС, інтенсифікуючи відносини з Польщею, Естонією, Латвією, Литвою. Правий переворот у Швеції та Італії, особлива «проросійська позиція» Угорщини, претензії Польщі на репарації від Німеччини максимально ускладнюються процес прийняття рішень в ЄС. Найближче випробування це здатність демонструвати солідарність ЄС взимку 2022-2023 р. щодо енергетичної політики.

Найбільш бажаним для РФ є розкол між Німеччиною і Францією щодо стратегії розвитку Євросоюзу. Зокрема, існують розбіжності щодо темпів

прийняття до ЄС країн Західних Балкан, щодо позиції Сербії у питанні визнання незалежності Косово, щодо розморожування переговорів про вступ Туреччини до Євросоюзу. Розбіжності між Німеччиною і Францією можуть бути особливо небезпечними для найближчого майбутнього Євросоюзу. Суть суперечок стосується використання спільного «антиковідного» фонду Євросоюзу, який збільшив інфляційний тиск на спільну європейську грошову одиницю «євро». Активна фаза російської війни проти України з 24 лютого 2022 р. радикально посилила тиск на економіку ЄС. Суттєво збільшується обсяг державного боргу, Європейський центральний банк (який впродовж вересня-жовтня радикально збільшив облікову ставку по кредитах у євро) наляканий перспективою стагфляції (одночасної інфляції і падіння темпів розвитку економіки) не може схилити національні уряди країн-членів ЄС до більш скоординованої економічної політики. Країни «Вишеградського блоку» (тільки Словаччина замінила національну валюту на євро) Польща, Угорщина, Чехія, а також Естонія, Латвія, Литва натякають на готовність більше орієнтуватись на Лондон і Вашингтон, а не на Брюссель, Париж і Берлін. Особливо Польща та Угорщина перебувають у правовому конфлікті з Євросоюзом щодо специфіки розуміння національних форм правової держави. Право-популістські форми європейського скептицизму представлені після перемоги правих у Швеції та Італії. Хронічна внутрішньополітична нестабільність залишається властивою Болгарії і Румунії. Проблеми Західних Балкан органічно доповнюються грецько-турецькими протиріччями. Причому навіть спільними зусиллями німецької і французької дипломатії не завжди вдається нейтралізувати грецько-турецькі територіальні суперечності, наприклад, на Кіпрі, або щодо островів у Егейському морі.

Ці протиріччя намагається використати РФ. Функціонально їхні можливості обмежені бойкотом російських ЗМІ в більшості європейських країн та практикою оголошення російських «дипломатів» персонами нон-грата в багатьох європейських столицях. Тому тактика кремля ґрунтується на просуванні своїх інформаційних нарративів опосередковано через соціальні мережі (лідерів думок російських громад у відповідних країнах), що фрагментує аудиторію як об'єкт пропаганди. Поки що російські пропагандистські установки не працюють на значну частину європейської громадської думки, до тих пір, коли наявні протиріччя ще не вступили у зв'язок у одній системі координат. Тобто російська пропаганда залишається неефективною, поки криза процесу європейської інтеграції не набула системних ознак. Досі криза має характерні ознаки у окремих кластерах (одним

із її проявів вважається російська збройна агресія проти України) та опосередковано впливає на систему Євросоюзу.

Наприклад, до 24 лютого 2022 р. Франція позиціонувала себе найближчим європейським партнером РФ. У 2014 р. після анексії Криму тільки потужний тиск з боку США і НАТО зупинив реалізацію угоди про продаж рф французьких військових кораблів типу «Містраль». Впродовж першого президентського терміну Е.Макрон з 2017 р. намагався вибудувати персональні відносини з Путіним, спробувавши використати цю комунікацію на початку 2022 р., залагоджуючи ультиматум РФ на адресу НАТО. Тоді ця активність розглядалась як прагматичний «миротворчий» курс до французьких президентських виборів у травні 2022 року.

Водночас з 2020 р. у французько-російських відносинах актуалізувалась подразлива тема російської активності у франкомовній Африці. Російська «приватна військова кампанія Вагнера» (як фактичний дах головного розвідувального управління генштабу РФ) витіснила французький іноземний легіон із Центральноафриканської республіки, Малі і Чаду. Зважаючи на це, симпатії до РФ з боку навіть французьких правих консерваторів девальвувались.

Опонентка і конкурентка Е. Макрона М. Ле Пен позиціонувала себе як ідеологічно близький до путінського радикального консерватизму політик. Але під час виборчої кампанії вона дистанціювалась від кремля, який внаслідок агресії проти України став надто токсичним. Утім, такі ідеологічні похибки помітно послабили шанси Ле Пен на перемогу. Це також стало уроком для французьких ультраправих. Франція до кінця червня 2022 р. скептично ставилась до ідеї надання Україні статусу країни кандидата на вступ в Європейський Союз. Однак така позиція, зважаючи на реальний захист в Україні демократичних європейських цінностей, не мала морального виправдання.

Після президентських виборів Е.Макрон перестав надто часто телефонувати в Кремль. М. Ле Пен переключилась на парламентську роботу та передала управління своєю партією «Національне об'єднання» Ж. Борделлу. Наявний розкол у інтелектуальному французькому середовищі щодо інтерпретації причин, перебігу та наслідків російсько-української війни. Неоконсервативний філософ Глюксман закликає Францію стати головним союзником України в Європі. Але значна частка французьких інтелектуалів отруєна симпатіями до путінських антиглобалістських «ідей».

На відміну від Німеччини (на прикладі партії зелених і вільних демократів), у Франції немає політичної партії, яка б відкрито і послідовно захищала курс на надання допомоги Україні до перемоги над путінською РФ. Влітку 2022 р. Е.Макрон втратив абсолютну більшість у парламенті. Президентська коаліція «Разом» загалом отримала 38,6%, ліва опозиція «Новий народний екологічний і соціальний союз» Ж.-Л. Меланшона здобула 31,6%, «Національне об'єднання» М. Ле Пен отримала 17,3% голосів. Виборці були невдоволені енергетичними та пенсійними проблемами. Макрону довелося фактично створювати коаліцію з голлістами (республіканська партія). Мінлива коаліція ускладнила процес взаємодії з Німеччиною в Євросоюзі. Голлісти вважають, що німці недостатньо враховують французькі економічні інтереси. Наприклад, на початку листопада 2022 р. пропонувався спільний візит від імені ЄС до Пекіну, але зрештою там побував особисто канцлер О. Шольц. За цих обставин велика регіональна війна на Сході Європи дратує французьких виборців, які не розуміють, чому більше неможливо з РФ вести «бізнес як завжди» було до війни.

Франція бере участь у військово-технічному ленд-лізі країн НАТО для захисту України. Але російсько-українська війна суттєво змінила структуру світового ринку озброєнь. Російська зброя помітно поступається місцем на ключових його сегментах. Французький оборонний комплекс зацікавлений у тому, аби захопити найбільш ласі шматки ринку озброєнь, аніж постачати її задарма.

Російська дипломатія намагається сприяти поглибленню французько-німецьких протиріч, які мають максимально ускладнити процес спільної політики ЄС щодо російської агресії проти України. Російська пропаганда презентує французьких і німецьких політиків як «виконавців волі США». Тому бажана для Путіна «велика угода» щодо гіпотетичного поділу сфер впливу в Східній Європі більше, на думку кремля, залежить від Вашингтона, аніж від Парижа і Берліна. Водночас російська пропаганда проводить спеціальні інформаційні операції з метою дискредитації політики постачання західної зброї Україні. Е.Макрон у жовтні 2022 р. відвідав Ватикан, де вітав зусилля Папи Римського Франциска щодо інспірування переговорного процесу між РФ і Україною. Опосередковано цю ідею підтримала нова прем'єр-міністр Італії Дж. Меллоні. Користуючись цією тенденцією, РФ намагається застосувати всі важелі впливу (інформаційні, енергетичні, військово-технічні на фронтах в Україні), аби грати на нервах втомлених війною європейців.

Яскравий приклад цього становить Австрія. Потенціал російського впливу на австрійську політику визначається специфікою австрійської банківської системи. Після 1991 року австрійські банки стали тихою гаванню для російських олігархічних капіталів. Такий стан справ відкривав широкі можливості для підкупу австрійських політиків головним чином ультраправого спрямування. Але не тільки їх. У 2021 р. закінчилась політична кар'єра наймолодшого австрійського канцлера С. Курца, який намагався вгамувати скандал з приводу спроби російського капіталу купити австрійські засоби масової інформації. Цьому запобігли працюючі механізми демократичного контролю та політичної конкуренції. Це відрізняє Австрію від Угорщини, де авторитарний режим деградує багатопартійної демократії створив умови для більш послідовної орієнтації на РФ. Австрія намагається всидіти на двох стільцях – бути частиною Євросоюзу і не спалювати мостів контактів з РФ. Таку політику віддзеркалюють домінуючі суспільно-політичні настрої в Австрії. Провідні політичні сили країни «Австрійська народна партія», «Соціал-демократична партія Австрії» культивують ідею, що послідовний нейтралітет є передумовою миру і добробуту австрійського суспільства. Опозиційну точку зору до початку 2000-х років намагалася презентувати «Австрійська партія свободи». Вона намагалася трансформувати австрійський нейтралітет у європейський скептицизм, антидемократизм і антиамериканізм. Путін послідовно «підкормлював» активістів і провідних політиків цієї партії, вибудовуючи на їх фундаменті мережу російського впливу в Австрії. У 2014 році після анексії Криму, РФ нагадувала Австрії, що частина території України до 1918 року входила до складу австрійської імперії. Австрійцям пропонували ностальгію по імперії, аби вони краще розуміли російські імперські травми. Але вибудувати в австрійському суспільстві цей імперський ресентимент (войовничу ностальгію) не вдалося. Брутальність порушення РФ норм міжнародного права не залишила австрійській політичній еліті поля для маневру.

27 лютого 2022 року Австрія приєдналась до режиму санкцій, які Євросоюз запровадив проти РФ. На початку квітня Австрія оголосила персонами нон-грата чотирьох російських дипломатів, які надто активно намагались впливати на формування австрійської політики. 9 квітня 2022 р. канцлер К. Нехаммер відвідав Київ у спробі посередництва в конфлікті. Переговори в Москві він назвав «недружніми і важкими». Австрія після цього відмовилась від імпорту російської нафти, замінивши її казахською. Однак МЗС Австрії висловлювало сумніви щодо надання Україні статусу країни

кандидата на вступ в ЄС. Попри це, 27 квітня австрійське посольство повернулось у Київ. Правда, Австрія не поспішала розширювати асортимент зброї, яка постачалася Україні, залишившись на постачанні касок і бронежилетів. На відміну від Швеції і Фінляндії, які подали заявки на вступ у НАТО, Австрія заявила про неможливість перегляду свого нейтралітету.

РФ намагається створювати сприятливий для себе порядок денний у інформаційному порядку денному в Австрії. 18 вересня 2022 р. посол України в Австрії В. Химинець висловив занепокоєння коментарем австрійського журналіста К.Віршотца щодо «мінімізації відповідальності РФ за військові злочини в Ізюмі». Водночас в Австрії зберігається соціально-політична стабільність. Фактично відсутній шок від зростання цін на енергоносії. Але австрійські акціонери спільного підприємства «Північний потік» втратили прибутки внаслідок його зупинення. Наприкінці жовтня 2022 р. стався скандал із постачанням австрійськими фірмами двигунів, які використовуються у іранських ударних безпілотниках. Це підриває морально-політичні засади австрійського нейтралітету. Тому не можна виключати, що російський тиск на Австрію з метою схиляння її до відходу від солідарності з Євросоюзом, зокрема, у питанні санкцій, тільки посилюватиметься.

Висновки. Європейський Союз критично поставився до анексії Криму (березень 2014) та початку російської «гібридної війни» проти України. Але тоді домінування переконування європейських еліт, що можливо замирити РФ, навіть ціною поступок України та за рахунок українського суверенітету і територіальної цілісності. Здавалось, що на це працюють так звані «Мінські угоди». Переконати європейські еліти у зворотному не змогли навіть російські втручання в президентські вибори в США 2016 р. та у інформаційну кампанію до британського референдуму щодо виходу з ЄС 2016 року. РФ послідовно переходила «червоні лінії», доки не зробила помилку, вирішивши, що ЄС «дозрів» до російської спроби змінити владу в Україні та позбавити її суверенітету. Кремль розраховував на свою «п'яту колону» в країнах Євросоюзу. Виправдала ці сподівання тільки Угорщина. Але в питанні допомоги захисту України Євросоюз відмовився від принципу вето. Правда, це не заважає Угорщині блокувати на час написання цієї статті виділення макрофінансової допомоги ЄС Україні. Найбільш радикальними прихильниками України в ЄС залишаються країни Балтії, країни «Вишеградського блоку» за винятком Угорщини. Російська агресія допомогла Швеції і Фінляндії переглянути свою традиційну нейтральну політику та максимально наблизитись до вступу в НАТО. Євросоюз у жовтні 2022 р., знову

без участі Угорщини, започаткував тренувальну військову місію для Збройних сил України. Російська агресія проти України, замість розколу Євросоюзу, сприяла консолідації спільної зовнішньої політики і політик безпеки Європейського Союзу. Але це не означає, що РФ припинить чинити тиск на «слабкі ланки» в системі Європейського Союзу.

Список використаних джерел і літератури:

1. Bastian K. Die Europäische Union und Russland: Multilaterale und bilaterale Dimensionen in der europäischen Außenpolitik / K. Bastian. – Wiesbaden: VS Verlag, 2006. – 300 s.
2. Becker-Döring C. Die Außenbeziehungen der Europäischen Gemeinschaft für Kohle und Stahl von 1952-1960. Die Anfänge einer europäischen Außenpolitik? / C.Becker- Döring. – Stuttgart: Frank Steiner Verlag, 2003. – 387 s.
3. Czempiel E.-O. Kluge Macht. Außenpolitik für das 21.Jahrhundert / E.-O. Czempiel. – München: Verlag C.H.Beck, 1999. – 274 s.
4. Ehrhard H.-G. Die Europäische Sicherheits- und Verteidigungspolitik. Positionen, Perception, Probleme, Perspektiven / H.-G. Ehrhard. – Baden-Baden: Nomos Verlag, 2002. – 302 s.
5. Friedrich S. China und die Europäische Union. Europas Weltpolitische Rolle aus chinesischer Sicht / S. Friedrich. – Hamburg: Mitteilungen des Instituts für Asienkunde, 2000. – 279 s.
6. Kunde M. Der Präventive Krieg / M. Kunde. – Frankfurt-am-Main: Verlag Peter Lang, 2007. – 252 s.
7. Müller E. Die Europäische Union im Kampf gegen den Terrorismus: Sicherheit oder Freiheit? / E. Müller, P. Schneider. – München: Nomos, 2006. – 384 s.
8. Müller-Brandeck G. The Future of the European Foreign, Security and Defense Policy after Enlargement / G. Müller-Brandeck. – Baden-Baden: Nomos, 2006. – 174 s.
9. Smith K. European Union Foreign Policy in a Changing World / K. Smith. – Oxford: Oxford University Press, 2003. – 360 s.
10. Ther P. Die neue Ordnung auf dem alten Kontinent / P. Ther. – Berlin: Suhrkamp, 2014. – 400 s.
11. Wallerstein I. The Decline of American Power. The U.S. in a Chaotic World / I. Wallerstein. – New York: Simon&Shuster, 2003. – 350 s.

References:

1. Bastian, K. (2006). *Die Europäische Union und Russland: Multilaterale und bilaterale Dimensionen in der europäischen Außenpolitik*. Wiesbaden: VS Verlag. [in Deutsch].
2. Becker-Döring, C. (2003). *Die Außenbeziehungen der Europäischen Gemeinschaft für Kohle und Stahl von 1952-1960. Die Anfänge einer europäischen Außenpolitik?* Stuttgart: Frank Steiner Verlag. [in Deutsch].
3. Czempiel, E.-O. (1999). *Kluge Macht. Außenpolitik für das 21.Jahrhundert*. München: Verlag C.H.Beck. [in Deutsch].
4. Ehrhard, H.-G. (2002). *Die Europäische Sicherheits und Verteidigungspolitik. Positionen, Perception, Probleme, Perspektiven*. Baden-Baden: Nomos Verlag. [in Deutsch].
5. Friedrich, S. (2000). *China und die Europäische Union. Europas Weltpolitische Rolle aus chinesischer Sicht*. Hamburg: Mitteilungen des Instituts für Asienkunde. [in Deutsch].
6. Kunde, M. *Der Präventive Krieg*. (2007). Frankfurt-am-Main: Verlag Peter Lang. [in Deutsch].
7. Müller, E., & Schneider, P. (2006). *Die Europäische Union im Kampf gegen den Terrorismus: Sicherheit oder Freiheit?* München: Nomos. [in Deutsch].

8. Müller-Brandeck, G. (Hrsg). (2006). *The Future of the European Foreign, Security and Defence Policy after Enlargement*. Baden-Baden: Nomos. [in English].
9. Smith, K. (2003). *European Union Foreign Policy in a Changing World*. Oxford: Oxford University Press. [in English].
10. Ther, P. (2014). *Die neue Ordnung auf dem alten Kontinent*. Berlin: Suhrkamp. [in Deutsch].
11. Wallerstein, I. (2003). *The Decline of American Power. The U.S. in a Chaotic World*. New York: Simon&Shuster. [in English].

Andriy Martynov,

Dr., habil. (History),

Professor, Institute of History of Ukraine, NASU

Kyiv, Ukraine

THE EVOLUTION OF THE POLICY OF THE EUROPEAN UNION REGARDING THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR (2014–2022)

Abstract. *The problems of forming a common foreign policy of the European Union are caused by the difficulties of reconciling national interests and the dynamics of adapting the common policy to the chaos of international relations. In the early 1990s, the common foreign policy of the European Union suffered a fiasco in the Balkans during the disintegration of the former Yugoslavia. Russia expected that the example of the EU's excessively sluggish reaction to the annexation of Crimea and the start of a «hybrid war» against Ukraine would provide an opportunity to annex the entire territory of Ukraine. The purpose of the article is to study the cause-and-effect relationships that influenced the actual formation of the European Union's common policy aimed at protecting democracy in Ukraine against Russian aggression. The European Union was critical of the annexation of Crimea and the start of Russia's «hybrid war» against Ukraine. But at that time, the conviction of the European elites prevailed that it was possible to appease the Russian Federation, even at the cost of concessions to Ukraine and at the expense of Ukrainian sovereignty and territorial integrity. The so-called "Minsk Agreements" worked for this. Even Russian interference in the 2016 US presidential election and the information campaign for the British referendum on leaving the EU in 2016 could not convince European elites of the opposite. The Russian Federation consistently crossed «red lines» until it made the mistake of deciding that the EU was «ripe» for a Russian attempt to change the government in Ukraine and deprive it of its sovereignty. The Kremlin was counting on its «fifth column» in the countries of the European Union. Only Hungary fulfilled these expectations. But in the matter of assistance for the defence of Ukraine, the European Union refused the principle of veto. This does not prevent Hungary from blocking the allocation of EU macro-financial assistance to Ukraine at the time of writing this article. The most radical supporters of Ukraine in the EU remain the Baltic countries, the countries of the «Visegrad bloc» with the exception of Hungary. Russian aggression helped Sweden and Finland to reconsider their traditional neutral policy and to get as close as possible to joining NATO. In October 2022, again without the participation of Hungary, the European Union launched a military training mission for the Armed Forces of Ukraine. Russian aggression against Ukraine, instead of splitting the European Union, contributed to the consolidation of the common foreign and security policies of the European Union. But this does not mean that the Russian Federation will stop putting pressure on the «weak links» in the European Union system.*

Keywords: *European Union, common foreign policy, neutrality, Russian aggression, NATO, Ukraine.*

Надійшла до редколегії 17.09.2022

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІСТОРІЇ ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

УДК: 331.556.46:327(470+438)

DOI: <https://doi.org/10.17721/2524-048X.2022.23.3>

Ганна Мельник,

канд.іст.наук, доц.

Київський університет імені Бориса Грінченка,

Київ, Україна

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-3090-7212>

Researcher ID: [AAE-4711-2019](https://orcid.org/0000-0003-3090-7212)

Любомир Губицький,

д-р.іст.наук, доц.

Державний торговельно-економічний університет,

Київ, Україна

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-8511-6461>

Researcher ID: [GLV-1919-2022](https://orcid.org/0000-0002-8511-6461)

ТРУДОВА МІГРАЦІЯ УКРАЇНЦІВ ДО РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА 2014–2022 рр.

***Анотація.** Метою є аналіз еволюції міграційної політики України та Польщі від початку російсько-української війни у 2014 р. та в умовах загострення міграційних потоків після російського широкомасштабного вторгнення у лютому 2022 р. Серед методів використано системний для вивчення польської економічної думки щодо вигідності та перспективності залучення українських трудових ресурсів, компаративний аналіз результатів української трудової міграції з врахуванням вимог польських законів. Проаналізовано позицію Польщі щодо змін напрямів українських міграційних потоків. Доведено, що для українських громадян Республіка Польща залишається країною, де можливо реалізувати соціальні та економічні очікування. Офіційна Варшава надає відчутну допомогу Україні у протистоянні з Росією, забезпечуючи робочі місця для трудових мігрантів та соціальний захист для членів їх сімей. Погіршення безпекової та зовнішньоекономічної ситуації України штовхає до активнішого освоєння ринку праці Польщі. Наразі польський кордон став рубежем від гібридної експансії Російської Федерації, тому необхідним для офіційного Києва стане забезпечення стійкості та гнучкості власної монетарної політики та дозвільної системи задля збереження можливостей відтворення процесів виробництва.*

Зроблено висновок, що у польських економістів склалася картина, що лібералізація польської міграційної політики щодо українців сприятиме сталому зростанню економіки. Зроблено рекомендації, що активні кроки офіційної Варшави щодо зростаючої зацікавленості в українських трудових ресурсах призвели б до втілення життєво необхідних кроків польського уряду стосовно убезпечення від тенденцій старіння польської нації. Виділено, що реалізація української міграційної політики узалежнена від російської, європейської та польської стратегій. За умов російсько-української війни польська політика полегшення отримання прав легального перебування та працевлаштування українських громадян заохочується українською владою як можливість отримання грошових переказів з-за кордону, тому офіційний Київ прагне здобути досвід Польщі для залучення та використання європейських структурних, регіональних та галузевих програм та фондів.

Отже, Україна та Польща здатні в співпраці з європейськими структурами сприяти новій якості забезпечення від гібридних атак Російської Федерації, з метою збереження та сталого розвитку власних економік та економік партнерів.

Ключові слова: трудова міграція, українці, Республіка Польща, Україна, міграційна політика, російсько-українська війна.

Постановка проблеми. Україна та Польща є активними учасниками світових міграційних процесів. Міграція українців до Польщі зумовлена готовністю приймати мігрантів, географічною близькістю, мовно-культурною спорідненістю і добросусідськими відносинами держав. Міграція для України має негативні наслідки, оскільки населення найпродуктивнішого віку залишає країну – втрачається людський ресурс. Отримуючи статус іммігранта у Республіці Польща, мігранти залишаються на постійне місце проживання, що впливає на зменшення кількості населення України. Від початку повномасштабної російсько-української війни міграція до сусідньої держави стала значно інтенсивнішою, що зумовлює актуальність подальших досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Україна та Польща як сусідні держави, що знаходяться на різних рівнях економічного розвитку та включені до світового ринку праці не можуть уникнути сучасних міграційних процесів. Як українські, так і польські вчені у різний час обирали предметом власних досліджень тенденції міграційної ситуації в обох державах (О. Малиновська, Н. Коваліско, О. Ровенчак, Х. Ілик, І. Тишкевич, М. Ярошевич, В. Ярецький, Д. Клімек, Г. Гаєвська, Б. Скочинська-Прокопович та інші).

Постановка завдання. Метою статті є аналіз еволюції міграційної політики України та Польщі від часу початку гібридного вторгнення Російської Федерації в Україну 2014 р. та в умовах широкомасштабної російсько-української війни 2022 р. Дослідження цієї проблеми відбувалося заради наступних завдань: об'єктивного та системного пошуку та виокремлення взаємозв'язку економічної стратегії Європейського Союзу та міграційної політики Польщі; аналіз еволюції польського законодавства в сфері дозволу на перебування та працевлаштування іноземців, у тому числі українців; взаємовплив глобальних економічних тенденцій на внутрішні процеси України.

Виклад основного матеріалу. Обравши європейський шлях розвитку, польське суспільство та уряд, змушені були визнати спільні цінності і правила співжиття. Відкриті ринки праці та вільне пересування робочої сили спонукали польських фахівців працездатного віку до пошуків вище оплачуваної праці в країнах з високим рівнем економічного розвитку. Реалізація цього механізму врахована фахівцями як головний чинник зростання населення Європейського

Союзу. Так, за прогнозами Європейської комісії до 2060 року населення ЄС зросте з 507 млн. до 523 млн. осіб завдяки міграції [15].

У такому сценарії є високі ризики для Республіки Польща: до 2060 р., за прогнозом, населення Польщі скоротиться з нинішніх 39 до 33,2 млн осіб. У той же час частка осіб 65+, яка нині становить 15,3 %, у 2060 р. зросте до 33 %. Натомість кількість населення у продуктивному віці скоротиться з 70,5% до 54,1% [15]. За підрахунками демографів, щоб вирішити проблеми депопуляції та старіння населення за рахунок іноземців, необхідно запрошувати принаймні 100 тис. іммігрантів, а загалом, щоб Польща не обезлюдніла, до 2050 р. тут мали б оселитися 5,2 млн прибулих [22].

З метою збільшення людського капіталу і трудових ресурсів Республіка Польща проводить цілеспрямовану державну політику з питань залучення мігрантів. Зокрема, це чітко зазначено у Концепції довгострокового розвитку Польщі [24]. Незважаючи на стале економічне зростання та низький рівень безробіття на батьківщині, молоде покоління поляків (1,5-2 млн. осіб) обирають шлях заробітчанства у потужніших економіках Європи. За висновками досліджень, замовлених Асоціацією польських підприємців та працедавців, «щоб не втратити темпи економічного зростання, в найближчі 20 років країна потребуватиме додатково 5 млн працівників» [3].

З початку повномасштабної війни Російської Федерації проти України міграція українців до Республіки Польща має значні обсяги. Відповідно вирішенню міграційних питань у польсько-українських відносинах необхідно приділяти належну увагу. Зокрема, на міждержавному рівні підтримується міграція та на законодавчому рівні врегульовується переміщення і офіційне працевлаштування. Зростання ролі української складової у польському міграційному потоці стало можливим завдяки політиці, спрямованій на полегшення доступу, як для трудових мігрантів, так і для осіб, що шукають постійного притулку (механізм міжнародного захисту) або тимчасового притулку (механізм тимчасового захисту). Принципи, схожі на ті, що застосовуватимуться в межах безвізового перетину кордону громадянами України з країнами ЄС (2017 р.), польський уряд використовував напередодні цієї віхової події. Так, згідно з постановою Міністра праці та соціальної політики від 21 квітня 2015 р. врегульовувалося доручення роботи іноземцю на території Республіки Польща без обов'язкового отримання дозволу на роботу. Громадянину України, що прагнув тимчасово (на термін не більше 6 місяців протягом наступних 12 місяців) працювати в Польщі, надавалося звільнення від необхідності отримання дозволу на роботу [27].

Ще більший термін (9 місяців) перебування задля працевлаштування іноземців в Польщі надавав новий вид дозволу – на сезонну роботу з 1 січня 2018 р. Вказані зміни передбачали, що роботодавець зобов'язаний повідомити управління про прибуття працівника, а також про адресу, за якою той проживатиме в Польщі, і лише після цього управління надасть дозвіл на сезонну роботу. Працювати можна також протягом періоду очікування дозволу на сезонну роботу.

2018 рік став перехідним періодом, коли паралельно функціонували нова та стара системи. Стара «заява є декларацією про намір довірити роботу іноземцю». На підставі заяви, зареєстрованої в 2017 році, робота у всіх секторах економіки (тобто також сезонна робота) стала можлива до 31 грудня 2018 року [6].

Черговим випробуванням, яке ефективно пройшли польські законодавці, стала пандемія коронавірусу 2020 р. і з паралельним локдауном. Влада Польщі вдалася до підтримки бізнесу у спосіб пролонгації права перебування і праці для українців. Вказана тенденція була розвинута наприкінці 2021 року, коли польський сейм вніс поправки до законів та спростив трудовим мігрантам перебування і працевлаштування у країні. Згідно із новими положеннями закону, що стали причиною зміни характеру та терміну перебування трудових мігрантів з короткострокового на середньо- та довгостроковий, мотивували польських роботодавців працевлаштовувати іноземних працівників, а також спричинили активність працевлаштування українців у Польщі [8].

Завдання поповнення польської економіки необхідною кількістю працівників вирішувалося завдяки українським трудовим ресурсам, які на думку директора консульського департаменту МЗС України Андрія Сибіги (2016 р.) у кількості 5 млн. осіб тимчасово або постійно осіли за межами України [7]. Натомість на 2020 р. за даними Звіту про міжнародну міграцію (World Migration Report 2022), Україна посідала 8 місце у списку країн, громадяни яких виїжджали на роботу за кордон, із показником 6,05 мільйонів осіб. [25]. Українські дослідники схильні застерігати від неналежного реагування на загрози втрати кваліфікованих кадрів, необхідних для сталого зростання економіки. Стабільні грошові надходження від заробітчан в Україну, що становили 14 млрд USD (2021 р) залишаються одним з основних джерел валютних надходжень та чинником покращення внутрішнього попиту і відіграють важливу роль у розвитку економіки держави [8]. Однак є загроза, що вказані кошти стануть платою за стагнацію економіки, яка постане перед ризиком втрати кваліфікованої робочої сили.

Довготривала підготовка до агресії, розгортання російсько-української війни в лютому 2014 р., незаконна анексія Криму (березень 2014 р.), початок бойових бій на Донбасі (квітень 2014 р.) та як наслідок лавиноподібне погіршення економічної ситуації штовхнули Україну до значних міграційних викликів через збільшення масштабів мандрівок вимушених переміщених осіб (ВПО), мігрантів (біженців), які рушили до Республіки Польща в пошуках безпеки.

Висновки Малиновської щодо міграційних тенденцій врахували реалії 2013-2014 рр., а саме «у 2013 р. чисельність українців, що скористалися спрощеним порядком тимчасового працевлаштування, становила лише 134 тис. Однак економічна криза в Україні обумовила помітне збільшення трудових поїздок до Польщі – 359 тис. в 2014 р.». Українці працевлаштовувалися, в основному, в наступних галузях - сільському господарстві, будівництві, секторі домашніх господарств [4]. Уже з 2014 р. польський ринок праці став для українців пріоритетнішим за російський.

Серед закономірностей польських імміграційних процесів наступних років увиразнилися наступні: зростання кількості біженців, возз'єднання родин, міграція молоді та студентів, молодих спеціалістів, малих та середніх підприємців [27]. Після 2014 року в структурі міграції до Польщі домінували чоловіки та молодь. Також почали приїжджати вихідці зі сходу України, що раніше обирали інші напрями в міграційних потоках [27].

Республіка Польща з 2014 р. стала єдиною країною ЄС із значним стабільним зростанням міграції з України. Заохочення українців до міграції відбулось через так звану систему декларування, запроваджену на основі постанови Міністра праці та соціальної політики від 21 квітня 2015 р. [21], чим ознаменовано спрощення доступу до польського ринку праці. Саме громадяни України становили найчисленнішу групу здобувачів дозволів для проживання в Польщі на 2015 р. До змін нараховувалось близько 1/3 заявників, після зміни положень їх частка зросла до 52% [18, с. 4].

Вказаний крок призвів до помітного поступового збільшення тривалості української імміграції до Польщі. Громадяни України схильні частіше обирати довгострокове перебування в країні замість тимчасових міграцій [17]. У дослідженнях Національного банку Польщі [16] прослідковуються наступні категорії українських громадян, які наймаються на працю в державі: ті, хто отримав дозвіл на постійну роботу, як правило на підставі довгострокового контракту з тією чи іншою компанією і ті, хто користується заявним типом

працевлаштування. У статистиці Нацбанку не враховані власники карти поляка, працівники на сезонних роботах та студенти з України [7].

Зміни запроваджені у міграційній політиці Польщі з 1 січня 2018 р. призвели до того, що у 2019 р. в РП надано 130 тисяч дозволів на сезонну працю (садівництво, лісництво, рибальство), що на 5 тисяч більше, ніж у 2018 році. До того ж аж 98% вказаних дозволів отримали громадяни України [5].

Налагоджена комунікація між урядом та бізнесом залишається вагомим причиною сталого зростання польської економіки. У зв'язку із пандемією коронавірусу 2020 р, протягом перших двох тижнів після оголошення урядами України і Польщі про повне закриття кордонів близько 160 тис. українців виїхало з Польщі. Звертаючись до уряду польський бізнес закликав надати сприяння іноземним заробітчанами. Тоді польська влада автоматично продовжила на період пандемії і 30 днів після її завершення термін легальності віз для тих іноземних працівників, які на момент введення локдауну перебували в Польщі. Питання щодо повернення українських трудових мігрантів до Польщі виносилося на президентський рівень [1].

У 2020 році з 457 тис. іноземців, які на 01 січня 2021 отримали діючі посвідки на проживання у Республіці Польща, найбільшу групу становили громадяни: України – 244,2 тис. осіб (зростання на 29,4 тис. осіб), Республіки Білорусь - 28,8 тис. (зростання на 3,2 тис. осіб), Федеративної республіки Німеччини - 20,5 тис., Російської Федерації - 12,7 тис., В'єтнаму - 10,9 тис., Індії - 9,9 тис., Італії - 8,5 тис., Грузії - 7,9 тис., Китайської Народної Республіки - 7,1 тис. осіб. і Велика Британія - 6,6 тис. [9]. Серед іноземців українці в Польщі становили 53% і саме вони показали найшвидшу тенденцію до зростання.

Наступного 2021 року часовий відтинок трьох кварталів характеризувався подальшим зростанням кількості іноземців із дійсними посвідками на проживання в Польщі - на 15%. Статистика початку жовтня свідчила, що такі документи належали 525 тисячам осіб. Лідерами зростання виявилися спільноти громадян України, Білорусі та Грузії. За даними на 1 жовтня 2021 року володіли чинними посвідками на проживання 293,8 тис. громадян України (що становило 56% від загальної кількості іноземців), Республіки Білорусь - 37,1 тис. (7%), Федеративної республіки Німеччини - 19,7 тис., Російської Федерації - 13,7 тис., В'єтнаму - 11,2 тис., Індії - 10,9 тис., Грузії - 9,6 тис., Італії - 8,5 тис., Великої Британії - 6,9 тис. осіб. і Китайської Народної Республіки – 6,9 тис. [26].

За перші три квартали 2021 року за показником найбільшого приросту серед іноземців, які поселилися в Польщі (абсолютний приріст 68 тис. осіб)

лідирувала українська громада – 49,7 тис. осіб, Республіки Білорусії – 8,4 тис. осіб, Грузії – на 1,7 тис. осіб, Молдови – на 1,3 тис. осіб та Індії – на 1,1 тис. осіб.

Такі показники стали можливими і тому, що громадянам України розширили можливості заробітку у межах програми Poland.Bussines Harbour. Це юридичний важіль, що створює сприятливі умови для переїзду до Польщі спеціалістів ІТ-галузі та підприємців. Саме тому можемо спостерігати концентрацію громадян України у польських воєводствах з міськими агломераціями (Мазовецьке воєводство – 22% осіб, Малопольське воєводство – 12%, Великопольське воєводство – 12% та Нижньопольське воєводство – 9%. [17].

Кількість громадян України, які мали дійсний дозвіл на проживання в Польщі, перевищила у 2021 р. 300 тис. осіб (313 тис.). [20]. Таким чином, вони склали майже 57 відсотків всіх іноземців, які поселилися в країні на 2021 р. [17].

Статеві-вікова структура демографічного потенціалу українських мігрантів в Польщі характеризувалася переважанням молоді та осіб працездатного віку, чоловіків. На 2021 р. із загальної кількості громадян України, що на офіційних підставах перебували в Польщі близько 60% були віком від 18 до 40 років, 12% - діти та підлітки до 18 років, а люди старші за 40 років - 28%; чоловіки склали 54% українського населення [17].

Серед громадян України 2021 р. не менше 84% володіли посвідкою на тимчасове проживання (терміном дії не більше 3 років). При чому у 77% справ документ видавався у зв'язку з влаштуванням на роботу. Поширеними причинами перебування в Польщі залишаються сімейні питання – 12% та навчання – 2% [17].

Таблиця: Кількість осіб, яким протягом 2014-2022 (до 30.06.2022) видано рішення про надання дозволу на тимчасове проживання [19].

Правна підстава		Сімейні справи	Навчання	Праця	Інше	Разом
2014	Україна	2726	3798	8307	2277	17108
	Решта	5648	4036	13177	2586	25447
	Усі	8374	7834	21484	4863	42555
2015	Україна	3888	7054	23925	2966	37833
	Решта	6395	5081	12405	3212	27093
	Усі	10283	12135	36330	6178	64926
2016	Україна	6325	8594	42334	0	57253
	Решта	6575	6087	16365	0	29027

	Усі	13236	14681	58699	0	86616
2017	Україна	4260	6933	53391	5684	70268
	Решта	4720	5325	19689	3217	32951
	Усі	8980	12258	73080	8901	103219
2018	Україна	7506	6095	58394	8236	80231
	Решта	5693	5655	17874	4602	33824
	Усі	13199	11750	76268	12838	114055
2019	Україна	10648	5229	71831	12228	99936
	Решта	7018	6564	21915	3934	39431
	Усі	17666	11793	93746	16162	139367
2020	Україна	12231	5246	74824	11047	103347
	Решта	7083	5782	24804	3377	41046
	Усі	21745	10907	113481	16789	144393
2021	Україна	13759	3353	100025	13603	130740
	Решта	7701	6223	29766	4159	33225
	Усі	21460	9576	129791	17762	163965
2022	Україна	8441	1586	91125	8468	109620
	Решта	5451	4161	27665	3168	40445
	Усі	13892	5747	118790	11636	150065

Аналіз статистичних даних засвідчує, що причинами перебування українців в Польщі за вагомістю (в хронологічних межах 2014-2020 рр.) залишалися: 2014 р., праця – 49%, сімейні питання – 16% та навчання – 22%; 2015 р., праця – 63%, сімейні питання – 10% та навчання – 19%; 2016 р., праця – 74%, сімейні питання – 11% та навчання – 15%; 2017 р., праця - 76%, сімейні питання – 6% та навчання – 10 %; 2018 р., праця – 73%, сімейні питання – 9% та навчання – 8%; 2019 р., праця – 72%, сімейні питання – 11% та навчання – 5%; 2020 р., праця – 72%, сімейні питання – 12% та навчання – 5%. Працевлаштування стало найзатребуванішою причиною надання посвідок на перебування у Польщі для українських громадян в 2017 р. Саме у тому році Європейський Союз надав Україні право на безвіз.

Зауважимо, що з 2014 року до початку 2022 року кількість громадян України з діючими дозволами на перебування в Польщі зросла у вісім разів з 41 тис. до 313 тис. З 24 лютого 2022 р. на польську міграційну ситуацію переважаючий вплив мали українські громадяни, які тікали від наслідків збройного конфлікту з Російською Федерацією.

За два місяці (серпень-вересень 2022 р.) зросла кількість громадян України, які володіли дійсним дозволом на проживання на території Республіки Польща на 181 тис. та на 1 жовтня 2022 р. становить 86% іноземного населення із вказаним статусом (1802647 з 2084284 осіб) [20].

Лише за один 2022 р. виявилось значне зростання кількості українських громадян, які мешкали в Польщі легально (на майже 30% більше), що вивело їх в абсолютні лідери з-поміж громадян інших держав. Роком перетворення громадян України на відносні лідери з-посеред громадян інших держав, що перебували в Республіці Польща, став 2015, коли українці стали авторами 52% заяв на право тимчасового проживання.

Висновки. Правила міжнародного ринку праці, побудованого на вільному доступі представників інших держав, пошук місця праці в державі, економіка якої забезпечує вищий рівень оплати та соціального захисту, невирішеність проблем безробіття та низького рівня заробітної плати в Україні призводять до мільйонних міграцій українського трудового ресурсу, у тому числі до Польщі. Урядові кола Республіки Польща з року в рік, під тиском бізнесу, лібералізують законодавство в сфері дозволів на тимчасове перебування та працевлаштування, що сприяє значному зростанню міграції українців.

Список використаних джерел та літератури:

1. Банахевич Ю. Останні тренди трудової міграції: Польща – лідер в ЄС [Електронний ресурс] / Ю. Банахевич // Укрінформ. – 08.12.2020. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3150437-ostanni-trendi-trudovoi-migracii-polsa-lider-v-es.html> (Дата звернення: 09.03.2022). – Назва з екрану.
2. Коваліско Н. Основні характеристики сучасної української міграції до Польщі [Електронний ресурс] / Н. Коваліско, О. Ровенчак, Х. Ілік // Українсько-польський досвід євро регіональної співпраці. – 2018. – Режим доступу: [Inu.edu.ua/wp-content/uploads/2014/11/Ukrains-ko-pol-s-kyu-dosvid-ievrorehional-noi-spivpratsi-Tekst-2018.pdf#page=155](http://nu.edu.ua/wp-content/uploads/2014/11/Ukrains-ko-pol-s-kyu-dosvid-ievrorehional-noi-spivpratsi-Tekst-2018.pdf#page=155). (Дата звернення: 09.03.2022). – Назва з екрану.
3. Малиновська О.А. Сучасна міграція українців до Польщі та пов'язані з нею виклики [Електронний ресурс] / О.А. Малиновська. – 07.02.2018.– Режим доступу: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/socialna-politika/suchasna-migraciya-ukrainciv-do-polschi-ta-povuazani-z-neyu-vikliki> (Дата звернення: 09.03.2022). – Назва з екрану.
4. Малиновська О.А. Українсько-польський міграційний коридор: особливості та значення [Електронний ресурс] / О.А. Малиновська // Демографія та соціальна економіка. – 2015. – № 2. – С. 31–40. – Режим доступу: <https://dse.org.ua/arhive/24/2.pdf> (Дата звернення: 09.03.2022). – Назва з екрану.
5. Польща планує затвердити нову міграційну політику впродовж пів року [Електронний ресурс] // Європейська правда. – 10.02.2020. – Режим доступу: <https://www.euointegration.com.ua/news/2020/02/10/7106168/> (Дата звернення: 09.03.2022). – Назва з екрану.
6. Семчук К. Нові правила роботи у Польщі! [Електронний ресурс] / К. Семчук // Наше слово. – 09.01.2018. – Режим доступу: <https://www.nasze-slowo.pl/robotu-u-polshhi-novi-pravila/> (Дата звернення: 09.03.2022). – Назва з екрану.
7. Тишкевич І. Як Польща бореться за українських трудових мігрантів [Електронний ресурс] / І. Тишкевич. – 2018. – Режим доступу: <https://uifuture.org/publications/24039-yak-polsha-boretsia-za-ukrainskych-trudovych-migrantiv/> (Дата звернення: 09.03.2022). – Назва з екрану.

8. Трудова міграція: чи побільшає українських заробітчан у 2022 році [Електронний ресурс]. – 2022. – Режим доступу: <https://eba.com.ua/trudova-migratsiya-chy-pobilshaye-ukrayinskyh-zarobitchan-u-2022-rotsi/> (Дата звернення: 09.03.2022 р.). – Назва з екрану.
9. Cudzoziemcy w Polsce po 2020 r. [Zasób elektroniczny]. – 28.01.2021. – Tryb dostępu: <https://www.gov.pl/web/udsc/cudzoziemcy-w-polsce-po-2020-r>. (Data zastosowania: 04.11.2022) – Nazwa z ekranu.
10. Gajewska G. Między nacjami, klasami, płciami–zarobkowa migracja Ukraińców i Ukrainek do Polski [Zasób elektroniczny] / G. Gajewska. – Tryb dostępu: <http://usj.udpu.edu.ua/article/view/147988/147303> (Data zastosowania: 04.07.2022). – Nazwa z ekranu.
11. Jarecki W. Imigracja z Ukrainy jako źródło podaży pracy w Polsce [Zasób elektroniczny] / W. Jarecki // Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu. – 2017. – T.74, №3. – Tryb dostępu: https://papers.wsb.poznan.pl/sites/papers.wsb.poznan.pl/files/ZN_WSB_P_ART/ZNPoz74_W_Jarecki.pdf (Data zastosowania: 14.07.2022). – Nazwa z ekranu.
12. Jaroszewicz M. Ukrainians' EU migration prospects [Zasób elektroniczny] / M. Jaroszewicz // OSW Commentary. – 10.03.2014. – №128. – Tryb dostępu: http://www.osw.waw.pl/sites/default/files/commentary_128_0.pdf (Data zastosowania: 04.11.2022). – Nazwa z ekranu.
13. Klimek D. Funkcja ekonomiczna migracji zarobkowej z Ukrainy do Polski / D. Klimek. – Łódź: Wydawnictwo Politechniki Łódzkiej, 2015. – 299 s.
14. Komisja Europejska alarmuje: Polska wymiera. Do 2060 roku będzie nas mniej o 5 mln. [Zasób elektroniczny] // Wprost. – 13.05.2015. – Tryb dostępu: <https://www.wprost.pl/506303/komisja-europejska-alarmuje-polska-wymiera-do-2060-roku-bedzie.html> (Data zastosowania: 04.11.2022). – Nazwa z ekranu.
15. Obywatele Ukrainy pracujący w Polsce – raport z badania. Badanie zrealizowane w 2015 r. [Zasób elektroniczny] // Narodowy Bank Polski. – Warszawa, 2016. – 33 c. – Tryb dostępu: http://www.nbp.pl/aktualnosci/wiadomosci_2016/20161212_obywatele_ukrainy_pracujacy_w_polsce_%E2%80%93_raport_z_badania.pdf (Data zastosowania: 04.11.2022). – Nazwa z ekranu.
16. Obywatele Ukrainy w Polsce – raport. 2021. [Zasób elektroniczny]. – 14.12.2021. – Tryb dostępu: <https://www.gov.pl/web/udsc/obywatele-ukrainy-w-polsce--raport> (Data zastosowania: 04.11.2022). – Nazwa z ekranu.
17. Podsumowanie roku obowiązywania Ustawy o cudzoziemcach. – 28.10.2021. [Zasób elektroniczny]. – Tryb dostępu: <https://www.gov.pl/web/udsc/podsumowanie-roku-ustawy-o-cudzoziemcach> (Data zastosowania: 04.11.2022). – Nazwa z ekranu.
18. Raport na temat obywateli Ukrainy (wg stanu na dzień 1 lipca 2022 r.) [Zasób elektroniczny]. – 2022. – Tryb dostępu: <https://www.gov.pl/web/udsc/sytuacja-dotyczaca-ukrainy> (Data zastosowania: 04.11.2022). – Nazwa z ekranu.
19. Raport na temat obywateli Ukrainy (wg stanu na dzień 1 października 2022 r.) [Zasób elektroniczny]. – 2022. – Tryb dostępu: [file:///C:/Users/Sofiya/Downloads/RAPORT NA TEMAT OBYWATELI UKRAINY%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Sofiya/Downloads/RAPORT%20NA%20TEMAT%20OBYWATELI%20UKRAINY%20(1).pdf) (Data zastosowania: 04.11.2022). – Nazwa z ekranu.
20. Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 21 kwietnia 2015 r. w sprawie przypadków, w których powierzenie wykonywania pracy cudzoziemcowi na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej jest dopuszczalne bez konieczności uzyskania zezwolenia na pracę [Zasób elektroniczny]. – Tryb dostępu: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20150000588> (Data zastosowania: 22.09.2022). – Nazwa z ekranu.
21. "Rzeczpospolita": Aby Polska się nie wyludniła, do 2050 roku musi się tu osiedlić 5,2 mln ludzi [Zasób elektroniczny] // Polskie radio. – 04.03.2013. – Tryb dostępu: <http://www.polradio.pl/5/115/Artykul/128907> (Data zastosowania: 06.10.2022). – Nazwa z ekranu.

22. Skoczyńska-Prokopowicz B. Migracje zarobkowe ukraińców do Polski a zasady zrównoważonego rozwoju [Zasób elektroniczny] / B. Skoczyńska-Prokopowicz // Zeszyty naukowe Politechniki Śląskiej. Seria: organizacja i zarządzanie. – 2018. – Z. 117. – S. 531–546. – Tryb dostępu: <https://yadda.icm.edu.pl/baztech/element/bwmeta1.element.baztech-42115bdf-5d13-4ca5-ac05-992aa2c3bddc> (Data zastosowania: 13.07.2022). – Nazwa z ekranu.

23. Uchwała Nr 16 Rady Ministrów z dnia 5 lutego 2013 r. w sprawie przyjęcia Długookresowej Strategii Rozwoju Kraju. Polska 2030. Trzecia Fala Nowoczesności. [Zasób elektroniczny]. – Tryb dostępu: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wmp20130000121> (Data zastosowania: 06.07.2022). – Nazwa z ekranu.

24. World Migration Report 2022 [Electronic resource]. – Mode of assess: <https://publications.iom.int/system/files/pdf/WMR-2022.pdf> (Last assess: 09.11.2022). – Title from the screen.

25. Zezwolenia na pobyt po III kwartale 2021 r. [Zasób elektroniczny]. – Tryb dostępu: <https://www.gov.pl/web/udsc/zezwolenia-na-pobyt-po-iii-kwartale-2021-r>. (Data zastosowania: 06.10.2022). – Nazwa z ekranu.

26. Zniesienie obowiązku wizowego wobec obywateli Ukrainy – konsekwencje migracyjne dla Unii Europejskiej Ekspertyza Ośrodka Studiów Wschodnich (SKRÓT) [Zasób elektroniczny]. – 2017. – Tryb dostępu: <https://www.gov.pl/web/udsc/sytuacja-dotyczaca-ukrainy>. (Data zastosowania: 06.10.2022). – Nazwa z ekranu.

References:

1. Banakhevych, Yu. (2020, hrudnia 8). Ostanni trendy trudovoi mihratsii: Polshcha – lider v YeS. *Ukrinform*. Retrieved from: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3150437-ostanni-trendi-trudovoi-migracii-polsa-lider-v-es.html>. [In Ukrainian].

2. Kovalisko N., Rovenchak O., & Ilyk Kh. (2018). Osnovni kharakterystyky suchasnoi ukrainskoi mihratsii do Polshchi. *Ukrainsko-polskyi dosvid yevrorehionalnoi spivpratsi*. Retrieved from: <http://inu.edu.ua/wp-content/uploads/2014/11/Ukrainsko-pol-s-kyy-dosvid-ievrorehional-noi-spivpratsi-Tekst-2018.pdf#page=155>. [In Ukrainian].

3. Malynovska, O.A. (2018, liutyi). *Suchasna mihratsiia ukrainsiv do Polshchi ta pov'iazani z neiu vyklyky*. Retrieved from: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/socialna-politika/suchasna-migraciya-ukrainsiv-do-polschi-ta-povyazani-z-neyu-vikliki>. [In Ukrainian].

4. Malynovska, O.A. (2015). Ukrainsko-polskyi mihratsiinyi korydor: osoblyvosti ta znachennia. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika*. 2, 31–40. Retrieved from: <https://dse.org.ua/archive/24/2.pdf>. [In Ukrainian].

5. Polshcha planuje zatverdyty novu mihratsiinu polityku vprodovzh piv roku. (2020, liutyi). *Yevropeiska Pravda*. Retrieved from: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2020/02/10/7106168/>. [In Ukrainian].

6. Semchuk, K. (2018, sichen). Novi pravyla roboty - u Polshchi! *Nashe slovo*. Retrieved from: <https://www.nasze-slowo.pl/roboty-u-polshchi-novi-pravila/> [In Ukrainian].

7. Tyshkevych, I. (2018). *Yak Polshcha boretsia za ukrainskykh trudovykh mihrantiv*. Retrieved from: <https://uifuture.org/publications/24039-yak-polshcha-boretsia-za-ukrainskykh-trudovykh-migrantiv/> [In Ukrainian].

8. *Trudova mihratsiia: chy pobilshaie ukrainskykh zarobitchan u 2022 rotsi*. (2022). Retrieved from: <https://eba.com.ua/trudova-migratsiya-chy-pobilshaye-ukrayinskykh-zarobitchan-u-2022-rotsi/> [In Ukrainian].

9. *Cudzoziemcy w Polsce po 2020 r.* (2021, styczeń). Retrieved from: <https://www.gov.pl/web/udsc/cudzoziemcy-w-polsce-po-2020-r>. [In Polish].

10. Gajewska, G. (2018). *Między nacjami, klasami, płciami – zarobkowa migracja Ukraińców i Ukrainek do Polski*. Retrieved from: <http://usj.udpu.edu.ua/article/view/147988/147303> [In Polish].

11. Jarecki, W. (2017). Imigracja z Ukrainy jako źródło podaży pracy w Polsce. *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu*, 74, 3. Retrieved from:

https://papers.wsb.poznan.pl/sites/papers.wsb.poznan.pl/files/ZN_WSB_P_ART/ZNPoz74_W_Jarecki.pdf. [In Polish].

12. Jaroszewicz, M. (2014). Ukrainians' EU migration prospects // *OSW Commentary*, 128. Retrieved from: http://www.osw.waw.pl/sites/default/files/commentary_128_0.pdf. [In English].

13. Klimek, D. (2015). *Funkcja ekonomiczna migracji zarobkowej z Ukrainy do Polski*. Łódź: Wydawnictwo Politechniki Łódzkiej. [In Polish].

14. Komisja Europejska alarmuje: Polska wymiera. Do 2060 roku będzie nas mniej o 5 mln. (2015, maj). *Wprost*. Retrieved from: <https://www.wprost.pl/506303/komisja-europejska-alarmuje-polska-wymiera-do-2060-roku-bedzie.html>. [In Polish].

15. Obywatele Ukrainy pracujący w Polsce – raport z badania. Badanie zrealizowane w 2015 r. (2016). *Narodowy Bank Polski*. Retrieved from: http://www.nbp.pl/aktualnosci/wiadomosci_2016/20161212_obywatele_ukrainy_pracujacy_w_polsce_%E2%80%93_raport_z_badania.pdf. [In Polish].

16. *Obywatele Ukrainy w Polsce – raport. 2021.* (2021, grudzień). Retrieved from: <https://www.gov.pl/web/udsc/obywatele-ukrainy-w-polsce--raport>. [In Polish].

17. *Podsumowanie roku obowiązywania Ustawy o cudzoziemcach.* (2021, październik). Retrieved from: <https://www.gov.pl/web/udsc/podsumowanie-roku-ustawy-o-cudzoziemcach>. [In Polish].

18. *Raport na temat obywateli Ukrainy (wg stanu na dzień 1 lipca 2022 r.).* (2022). Retrieved from: <https://www.gov.pl/web/udsc/sytuacja-dotyczaca-ukrainy>. [In Polish].

19. *Raport na temat obywateli Ukrainy (wg stanu na dzień 1 październik 2022 r.)*. (2022). Retrieved from: [file:///C:/Users/Sofiya/Downloads/RAPORT_NA_TEMAT_OBYWATELI_UKRAINY%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Sofiya/Downloads/RAPORT_NA_TEMAT_OBYWATELI_UKRAINY%20(1).pdf). [In Polish].

20. *Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 21 kwietnia 2015 r. w sprawie przypadków, w których powierzenie wykonywania pracy cudzoziemcowi na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej jest dopuszczalne bez konieczności uzyskania zezwolenia na pracę.* (2015, kwiecień). Retrieved from: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20150000588> [In Polish].

21. «Rzeczpospolita»: Shchob Polshcha ne obezliudnila, do 2050 roku tut povynni oselytysia 5,2 milioniv liudei. (2013, marzec). *Polskie radio*. Retrieved from: <http://www.polradio.pl/5/115/Artykul/128907>. [In Ukrainian].

22. Skoczyńska-Prokopowicz, B. (2018). Migracje zarobkowe ukraińców do Polski a zasady zrównoważonego rozwoju. *Zeszyty naukowe Politechniki Śląskiej*, 117, 531–546. Retrieved from: <https://yadda.icm.edu.pl/baztech/element/bwmeta1.element.baztech-42115bdf-5d13-4ca5-ac05-992aa2c3bdde> [In Polish].

23. *Uchwała Nr 16 Rady Ministrów z dnia 5 lutego 2013 r. w sprawie przyjęcia Długookresowej Strategii Rozwoju Kraju. Polska 2030. Trzecia Fala Nowoczesności.* (2013, luty). Retrieved from: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wmp20130000121> [In Polish].

24. *World Migration Report 2022.* (2022). Retrieved from: <https://publications.iom.int/system/files/pdf/WMR-2022.pdf>. [In English].

25. *Zezwolenia na pobyt po III kwartale 2021 r.* (2021). Retrieved from: <https://www.gov.pl/web/udsc/zezwolenia-na-pobyt-po-iii-kwartale-2021-r>. [In Polish].

26. *Zniesienie obowiązku wizowego wobec obywateli Ukrainy – konsekwencje migracyjne dla Unii Europejskiej Ekspertyza Ośrodka Studiów Wschodnich (SKRÓT).* (2017). Retrieved from: <https://www.gov.pl/web/udsc/sytuacja-dotyczaca-ukrainy>. [In Polish].

Hanna Melnyk,

*History (PhD), Associate Professor,
Borys Grinchenko Kyiv University, Kyiv, Ukraine*

Lyubomyr Hubytskyy,

*Dr. Habil. (History), Associate Professor,
State university of trade and economics, Kyiv, Ukraine*

LABOR MIGRATION OF UKRAINIANS TO THE REPUBLIC OF POLAND 2014–2022

Abstract. *The purpose is to analyze the evolution of the migration policy of Ukraine and Poland since the beginning of the Russian-Ukrainian war in 2014 and in the conditions of the aggravation of migration flows after the Russian large-scale invasion in February 2022. Among the methods, a systemic method was used to study the Polish economic thought regarding the profitability and prospects of attracting Ukrainian labor resources, a comparative analysis of the results of Ukrainian labor migration was also conducted, taking into account the requirements of Polish laws. The position of Poland regarding changes in the direction of Ukrainian migration flows has been analyzed. It has been proven that for Ukrainian citizens, the Republic of Poland remains a country where it is possible to implement social and economic expectations. Official Warsaw provides tangible assistance to Ukraine in its confrontation with Russia, providing jobs for migrant workers and social protection for their family members. The deterioration of Ukraine's security and foreign economic situation is pushing for more active development of the Polish labor market. Currently, the Polish border has become a border against the hybrid expansion of the Russian Federation, so it will be necessary for official Kyiv to ensure the stability and flexibility of its own monetary policy and permit system in order to preserve the possibilities of reproduction of production processes*

It has been concluded that Polish economists hold a picture that the liberalization of the Polish migration policy towards Ukrainians will contribute to the steady growth of the economy. Recommendations have been made that active steps taken by official Warsaw regarding the growing interest in Ukrainian labor resources would lead to the implementation of vital steps taken by the Polish government to protect against aging tendencies of the Polish nation. It has been highlighted that the implementation of Ukrainian migration policy is dependent on Russian, European and Polish strategies. Under the conditions of the Russian-Ukrainian war, the Polish policy of facilitating the obtaining of legal residence rights and employment of Ukrainian citizens is encouraged by the Ukrainian authorities as an opportunity to receive remittances from abroad, therefore official Kyiv seeks to gain the experience of Poland to attract and use European structural, regional and industry programs and funds. Therefore, Ukraine and Poland, in cooperation with European structures, are able to promote a new quality of security against hybrid attacks of the Russian Federation with the aim of preserving and sustainable development of their own economies and the economies of partners.

Key words: *labor migration, Ukrainians, the Republic of Poland, Ukraine, migration policy, Russian-Ukrainian war.*

Надійшла до редколегії 07.09.2022

УДК: 94:791.1](477),,196/198":81'272
DOI: <https://doi.org/10.17721/2524-048X.2022.23.4>

Валентина Молоткіна,

д-р іст. наук, проф.,
Університет Григорія Сковороди
в Переяславі, м. Переяслав
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-6092-5927>
Researcher ID: X-1999-2018

Інна Левченко,

д-р іст. наук, проф.,
Університет Григорія Сковороди
в Переяславі, м. Переяслав
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-9652-8755>
Researcher ID: BDG-7769-2022

Ірина Березанська,

канд. іст. наук, доц.,
кафедри історії культури України та
спеціальних історичних дисциплін,
Університет Григорія Сковороди
в Переяславі, м. Переяслав
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-7182-5750>
Researcher ID: CDU-6334-2022

РАДЯНСЬКИЙ КІНЕМАТОГРАФ НА ТЕРИТОРІЇ УРСР У 1960-Х – 1980-Х РР.: ПРОБЛЕМА ДВОМОВНОСТІ

***Анотація.** У статті розкривається вплив радянського кінематографа на зміну мовної ідентичності населення УРСР. Проаналізовано зміст, ідеологічний контекст кіно 1960-х – 1980-х рр. в умовах русифікаторської політики партійної номенклатури. Висвітлено роль тогочасної кіноіндустрії у реалізації концепції єдиної спільноти – «радянського народу». Варто виділити ключові причини цього процесу: спробу радянської влади уникнути вільнодумства серед працівників творчих професій, недопущення будь-яких проявів української ідентичності, боротьбу з дисидентством, зокрема попередження його проявів тощо. Розкрито роль телебачення у житті радянської людини 1960-х – 1980-х рр. Висвітлено вплив радянської кіноіндустрії на світогляд населення. Розглянуто нормативно-правову і законодавчу базу, яка врегульовувала питання кінематографа.*

Характеристика даної проблематики дозволила деталізувати особливості її виокремити тенденції радянської політики у сфері телерадіомовлення. У цілому радянське кіно розглядається як один із засобів і методів русифікації суспільства, зміни етнічної та мовної ідентичності населення. З'ясовано, що особливістю радянського кінематографа була ідеологічна складова, яка пронизувала абсолютно всі сфери життєдіяльності тогочасного суспільства. Однією із цілей кінематографа було формування в особистості переконання щодо спільного історико-культурного походження всіх народів СРСР, а найголовніше – усвідомлення себе частиною «радянського народу». Незалежно від жанру (художнє чи документальне), радянське кіно, як і будь-який інший витвір мистецтва, мало на меті показати так звану велич «радянського народу», зобразити просту «радянську людину», як героя свого часу, висвітлити основні досягнення соціалістичного будівництва тощо. Звісно, що реалізація завдань кінематографа потребувала жорсткої цензури, а у документальних

фільмах – фальсифікацій та підміни фактів. Разом із поширенням русифікації всі ці явища обумовлювали відречення від мовних, культурних та побутових традицій свого етносу.

Ключові слова: кінематограф, мовна політика, русифікація, фільм, ідентичність, телебачення, радянський народ.

Постановка проблеми. Телебачення і кінематограф – це вагомий важіль впливу на формування особистості. Візуалізація певних процесів, подій і явищ дозволяє легше сприймати інформацію, але у той же час вимикає уяву і критичне мислення. Тому, чим більше особистість витрачає часу для перегляду медійного продукту, тим більше вона втрачає зв'язок із реальністю. Від початку свого створення кінематограф виконував не лише естетичну і культурну функцію, але й ідеологічну. На сьогоднішній день ситуація лишається незмінною, адже через кіно досить часто передаються певні моделі поведінки та світоглядні орієнтири, які згодом використовує споживач кіноіндустрії.

Радянський кінематограф ставав певним засобом поширення комуністичної пропаганди, розвитку нових світоглядних цінностей, інструментом зміни ідентичності. Компартійні ідеологи розуміли, що кінематограф відіграє вагоме значення для формування нового типу особистості «радянської людини» і нової етнічної спільноти «радянського народу». До того ж, даний вид мистецтва став ефективним засобом, який сприяв русифікації суспільства, адже більшість фільмів, які виходили в СРСР були російськомовними, а спроби перекладу на українську мову зазнавали перешкод та обмежень. До того ж, українські режисери досить часто знімали фільми за партійними рекомендаціями і вказівками, що позбавляло українське кіно проявів будь-якої автентичності. У цьому контексті актуалізуються два важливих, з точки зору історичної науки, питання: вплив радянського кінематографа на мовну ідентичність населення і особливості розвитку українського кіно в умовах радянської окупації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тема радянського кінематографа знайшла своє відображення у працях В. Вовка [2], Ю. Каганова [3], Н. Кіндрачук [4], Л. Масенко [5], В. Молоткіної [6], Н. Ховайби [7–8], Н. Черненко [9]. Найбільш ґрунтовний аналіз розвитку радянського кінематографу міститься у дисертаційному дослідженні Н. Ховайби «Державна політика у галузі кінематографа УРСР (друга половина 1960-х – перша половина 1980-х рр.)». Дослідниця акцентувала увагу на особливостях радянської політики у галузі кінематографа, охарактеризувала вплив кінофільмів на світогляд населення, розкрила причини переслідування та репресій режисерів і сценаристів, кінофільми яких не пройшли перевірку цензурою. Частково Н. Ховайба дослідила питання русифікації, наголошуючи

на зниженні кількості і якості україномовних фільмів [8]. В. Молоткіна, у цілому аналізуючи мовну політику на території УРСР, частково висвітлила процеси русифікації у цій галузі [6]. Ю. Каганов наголошував, що телебачення і кінематограф, вплинули на формування нової особистості – «радянської людини». Тому зміст кінопродукції мав більш ідеологічний контекст ніж змістовий [3]. Л. Масенко притримувалася вище вказаної позиції, зазначаючи, що телебачення у Радянському Союзі використовувало низку маніпулятивних технологій. Дані технології були сформовані для створення у глядачів штучного переконання щодо величі російської мови і культури з одного боку, та низькості української, з іншого [5]. Частково питання радянського кінематографа розкривав В. Вовк, який намагався з'ясувати місце кіно у побутовому житті пересічних жителів Радянської України [2]. Патріотичні складові українського мистецтва висвітлено у дисертаційному дослідженні М. Черненко «Національно-патріотичні аспекти культурно-мистецької спадщини України (60-80-ті рр. ХХ ст.)», яка аналізує вплив кіноіндустрії на свідомість української нації через дослідження творчості О. Довженка, С. Параджанова, Ю. Ілленка та І. Миколайчука [9, с. 12]. У дослідженні Н. Кіндрачук розкрито проблему заборони національних мотивів в українському кіномистецтві в період застою та проаналізовано вплив російськомовного кінематографа на свідомість пересічного радянського громадянина [4]. Нині важливо детально дослідити вплив радянського кінематографа на українську ідентичність, особливо в контексті русифікації.

Метою статті є дослідження впливу радянського кінематографа на мовну ідентичність населення УРСР у 1960-х – 1980-х рр., а також характеристика наслідків даної ідеологічної політики.

Виклад основного матеріалу. Політика, щодо впровадження русифікації, на території УРСР пронизувала всі сфери життя тогочасного громадянина. Якщо в науково-освітній сфері та книговидавництві можна простежити певну стратегію, яка забезпечувала впровадження нової мовно-культурної політики, то русифікація кінематографа відбувалася досить хаотично. У тогочасних реаліях було важливо створити образ «радянської людини», який мав нести у свідомість широких народних мас комуністичні постулати та радянську ідеологію, уніфіковану для всіх народів тогочасного СРСР. Варто зазначити, що поруч з радіо, телебачення стало потужним знаряддям, яке партійна номенклатура використовувала для пришвидшення процесів мовно-культурної асиміляції населення республіки та створення нової історичної спільноти – «радянського народу» [5]. Зі своєю появою, телебачення, створило новий

механізм, який дозволяв маніпулювати свідомістю широких народних мас та уніфікувати морфологічну структуру української мови, наблизивши її до російського словотвору.

Така політика призводила до стагнації української культури та реалізації штучно насадженої ідеології «соціалістичного реалізму», завдання якої полягало у впровадженні радянського способу життя та підсиленні ідеологічних постулатів. Героями радянського кінематографа в основному виступали представники робітничого класу, які цілеспрямовано ставали будівничими комунізму [8, с. 65].

Особливістю радянського кінематографа була чітко регламентована ідеологічна складова, яка стосувалася всіх сфер життєдіяльності пересічної радянської людини. За допомогою кіно, в свідомість населення насаджувалася теза про те, що всі народи Радянського Союзу мають спільне походження, мову та історико-культурну спадщину, яка значно видозмінювалася через вагомий вплив командно-адміністративної системи [7]. Дана політика призводила до пригнічення проявів етнічної самобутності населення, та насадження тези про мовно-культурну єдність народів СРСР, зокрема через телебачення та кіномистецтво.

З оголошенням курсу на побудову комунізму на XXII з'їзді КПРС у 1961 р. відбувся черговий наступ на національні мови, результатом якого стало різке обмеження їх вжитку. Провідним гаслом мовної політики партії та уряду стають слова М. Хрущова «Чим швидше ми заговоримо російською, тим швидше побудуємо комунізм» [6, с. 92]. Ця стратегія підтверджувала думку про те, що для швидкої побудови комунізму, варто використовувати всі можливі методи впливу на свідомість населення республіки, а поява телебачення тільки полегшувала реалізацію даного курсу.

Основне завдання радянського кінематографа було чітко сформульоване в низці партійних постанов: «Про дальше поліпшення і розвиток кіномистецтва на Україні» (1971 р.), «Про заходи до дальшого розвитку радянської кінематографії» (1972 р.), «Про літературно-художню критику» (1972 р.), «Про дальше поліпшення ідеологічної, політико-виховної роботи» (1979 р.), «Про заходи по дальшому підвищенню ідейно-художнього рівня кінофільмів і зміцнення матеріально-технічної бази кінематографії» (1984 р.) [7]. Аналізуючи дані цих постанов варто відзначити, що україномовні фільми часто зазнавали критики через неналежний культурний та ідеологічний рівень. Формування образу «радянської людини» вимагало дотримання чітко регламентованих постулатів та поширення комуністичних ідеалів серед широких народних мас.

Як могутній засіб пропаганди відзначалося документальне, художнє, науково-популярне кіно, яке використовували в якості виховного засобу для народу [7]. Дана політика унеможлиблювала поширення мовно-культурної спадщини українського народу через кіномистецтво та телерадіомовлення, адже цензура швидко фіксувала всі прояви національної ідентичності, та, в подальшому, забороняла показ даних продуктів кіноіндустрії.

Образ «радянського кіногероя» 1970-х рр. набув значного поширення на телеекранах. Йому були притаманні наступні риси: чесність, працелюбність, прагнення до самореалізації, відповідальність, енергійність, поширення комуністичних ідеалів та віра у світле майбутнє [1, с. 328]. Саме такий типаж кіногероя викликав довіру у глядачів та надихав звичайних робітників, які мріяли про краще життя. Часто, у радянських фільмах, розкривалася воєнна тематика, освоєння цілини, відбудова всесоюзного господарства, пропагувалася політка «злиття націй» – тобто в хід ішло цілеспрямоване зомбування населення, але вже через телеекрани. Дану тенденцію можна простежити на прикладі російського телебачення, яке населення сприймає єдиним достовірним джерелом інформації, відкидаючи навіть пресу та журнальну періодику. Як бачимо, росія перейняла радянську спадщину навіть у питанні ідеологічної «обробки» населення, що в подальшому дозволило чітко та систематизовано керувати людьми через телеекрани, сформувавши «ватне покоління».

Важливими, для аналізу ролі українського телебачення у медійному просторі СРСР, є дані про характер та обсяги мовлення Центрального телебачення і телестудій України. Так, за 1 квартал 1962 року співвідношення передач власного виробництва Київської студії телебачення і ретрансляції передач ЦТ становить 1:1,7 (615 год. проти 1036,5 год.). Як правило, під час ретрансляції передач в УРСР, перевага надавалася медійному продукту, який надходив із Москви або Ленінграду [3, с. 188]. Такий стан речей демонстрував залежний стан україномовного контенту від всесоюзного центру, адже, досить часто, передачі відзняті українською мовою вважалися не якісним медійним продуктом, та, як наслідок, не отримували бажаного ефірного часу.

З розвитком телевізійних технологій, україномовне телебачення втрачало залишки своєї унікальності та автентичності. Якщо телевізійні програми, що існували та території УРСР у 1951–1967 рр., транслювали значну частину україномовного контенту та демонстрували національний колорит, то з кінця 1960-х – початку 1970-х рр. українське телебачення втрачає залишки автономії, позбавляється проявів національно-культурних рис, стає елементом загальносоюзного телерадіопростору та перетворюється на вагомий інструмент

русифікації населення [3, с. 188]. Дана стратегія дозволила на офіційному рівні витіснити україномовний медіапродукт, оскільки, в тогочасному УРСР, культура виступала ідеологічною складовою політики.

Проте, український контент все ж продовжував існувати. Цьому сприяло функціонування Львівської телестудії, яка орієнтувалася на виробництво телепередач та фільмів, відзнятих українською мовою. Проте, коли даний продукт потрапляв на телеканали Москви, його перекладали на російську мову або додавали титри. Досить часто, самі глядачі, які проживали в російськомовних містах, писали листи-звернення на кіностудії з проханнями транслювати телепередачі виключно російською мовою [3, с. 189].

У 1960–1970-х рр. на території УРСР працювало 5 кіностудій: Київська кіностудія художніх фільмів ім. О. Довженка, Одеська кіностудія, Українська студія хронікально-документальних фільмів (м. Київ), студія «Київнаукфільм» та «Укртелефільм». На початок 1970-х рр. загальна кількість працюючих на цих студіях нараховувала 600 осіб [8, с. 43–44].

У 1971–1976 рр. на радянські телеекрани вийшло 117 художніх фільмів, 119 серій телефільмів, близько 40 повнометражних документальних і науково-популярних стрічок, майже 1,5 тис. короткометражних фільмів. За 1981–1985 рр. на кіностудіях України було знято 2991 фільм. Для порівняння, у 1957 р. в СРСР було випущено 60 фільмів, з них на українських студіях – 20 [8, с. 44]. Проте кількість кінокартин, які були зняті українською мовою, була досить не значною. З двох десятків стрічок, які щорічно випускалися студією ім. О. Довженка, лише дві-три знімали українською. Одеська кіностудія за 1978–1988 рр. з 60 фільмів українською мовою випустила лише три [10, с. 372]. В середині 1980-х рр. у республіканському прокаті було 17 тис. копій художніх фільмів російською мовою і менше 2 тис. українською. Загалом, у 1976–1986 рр. українськими кіностудіями було створено майже 200 художніх фільмів, проте, лише 126 із них були зняті українською мовою або підлягли дубляжу [6, с. 96].

Міністерством кінематографії СРСР було розроблено та затверджено «Інструкцію про порядок оформлення договорів кіностудії союзного і республіканського значення з авторами на підписання кіносценаріїв для художніх фільмів». Директорам кіностудій надавалося право самостійно підписувати договори з авторами на написання сценаріїв для художніх фільмів згідно до тематичних планів [8, с. 42]. Проте, сценарій фільму вдавалося затвердити лише після узгодження ідеологічної складової та підтвердження її відповідності комуністичним ідеалам. Специфіка радянського кінематографа полягала в тому, що будь які прояви національної та мовно-культурної

ідентичності народів СРСР, в тому числі і українців, суворо контролювалися. Тому, здебільшого, тематика радянських фільмів була нейтральною. Позбавлений проявів національної ідентичності український кінематограф фактично розчинився у радянському телерадіопросторі. На думку Н. Кіндрачук, фільми, сценаристи яких, виступали в опозиції до влади, вилучалися із широкого прокату та підлягали подальшій забороні для показу [4, с. 190].

Траплялися випадки, коли герої радянських фільмів розмовляли суржиком, що, у свою чергу, знецінювало українську мову та додавало їй комплексу меншовартості. Такий стан речей досить гарно демонструє фільм «За двома зайцями», відзнятий у 1961 р. Кіностудією імені О. Довженка. Головний герой фільму, Свирид Голохвостий, розмовляє саме суржиком, та й, за сценарієм фільму, його персонажу притаманний комедійний характер. Цікавим є той факт, що спершу кінокартина була відзнята українською мовою, а вже потім продубльована російською. Саме російськомовна версія потрапила до широкого загалу глядачів і досить тривалий час транслювалася на телеекранах незалежної України.

До відомих україномовних фільмів, які були відзняті у 1960–1980 х рр., варто віднести «Тіні забутих предків» (1964 р.) режисера С. Параджанова. Через демонстрацію етнічних особливостей українського народу, робота режисера наткнулася на критику радянської влади та численні заборони в галузі цензури.

Схожа доля спіткала кінокартину «Пропала громада» (1972 р.), режисера Б. Івченка. Сюжет фільму демонстрував «залишки української автентичності», представників національно-визвольної боротьби та споконвічні українські традиції. Зважаючи на те, що українське кіномистецтво мало бути позбавлене культурної самобутності та національних мотивів, показ кінокартини було заборонено на довгих десять років.

Досить часто митців, які прагнули знімати фільми українською мовою, звинувачували у проявах «буржуазного націоналізму». В подальшому, вони піддавалися репресіям з боку радянської тоталітарної машини, а результати їхньої творчої діяльності не потрапляли на телеекрани.

Висновки. Таким чином, кінематограф став ще одним інструментом, який радянська влада використовувала для поширення комуністичних постулатів серед населення республіки. Демонстрація культурних традицій українського народу, проявів національної боротьби та антирадянських настроїв на телебаченні була суворо забороненою. Основне завдання радянського кінематографа полягало в знищенні залишків української ідентичності та

поширенні комуністичної ідеології серед широких народних мас. Партійне керівництво забороняло будь які прояви «буржуазного націоналізму», вилучало національну символіку з кінокартин та суворо контролювало діяльність українських режисерів. Мовне питання як і раніше було важливою проблемою. З метою реалізації курсу на «злиття націй» велика кількість фільмів виходила саааме російською, яка вважалася мовою всесоюзного центру. Досить часто в кінокартинах герої розмовляли суржиком, своєрідною говіркою, яка, в основному висміювала носія мови. У 1960–1980-х рр. україномовний кінематограф все ще існував, проте, з розвитком телевізійних технологій поступово втрачав залишки своєї автентичності, і підлягав суворому контролю з боку Москви.

Список використаних джерел та літератури:

1. Білько О. Конструювання образу «культурного героя» в радянському кінематографі як засіб соціального контролю / О. Білько // Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики. – 2012. – Вип. 53. – С. 325–332.
2. Вовк В. Побут та дозвілля міського населення України в 50-80-х роках ХХ століття / В. Вовк // Автореф. ... дис. канд. іст. наук. за спец.: 07.00.01 – історія України. – Київ, 2007. – 23 с.
3. Каганов Ю. «Останкінський шприц» і український глядач: вплив телебачення на формування «радянської людини» (1950-ті – 1985) / Ю. Каганов // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – 2018. – Вип. 50. – С. 186–196.
4. Кіндрачук Н. Заборона національних мотивів в українському кіномистецтві 60-х – початку 70-х рр. ХХ ст. / Н. Кіндрачук // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – 2015. – Вип. 42. – С. 189–192.
5. Масенко Л. Маніпулятивні стратегії дискримінації української мови на телебаченні радянської і пострадянської України [Електронний ресурс] / Л. Масенко // Мовознавство. – Режим доступу: https://movoznavstvo.org.ua/index.php?option=com_attachments&task=download&id=246. (Дата звернення: 21.12.2022). – Назва з екрану.
6. Молоткіна В. Особливості мовної політики радянської влади в Україні: соціокультурний аспект / В. Молоткіна // Соціум. Документ. Комунікація. – 2022. – Вип. 15. – С. 82–105.
7. Ховайба Н. Ідеологічна складова українського радянського кінематографу середини 1960-х – середини 1980-х років [Електронний ресурс] / Н. Ховайба // Етнічна історія народів Європи. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eine_2009_29_13. (Дата звернення: 21.12.2022). – Назва з екрану.
8. Ховайба Н. Державна політика у галузі Кінематографа УРСР (друга половина 1960-х – перша половина 1980-х рр.) / Н. Ховайба // Дис. ... канд. іст. наук за спец.: 07.00.01 – історія України. – Київ, 2015. – 240 с.
9. Черненко Н. Національно-патріотичні аспекти культурно-мистецької спадщини України (60 – 80-ті рр. ХХ ст.) / Н. Черненко // Автореф. ... дис. канд. іст. наук. за спец.: 26.00.01 – теорія та історія культури (історичні науки). – Київ, 2011. – 19 с.
10. Ярмоленко М. Мовна політика УРСР у 40-80-х рр. ХХ століття. / М. Ярмоленко // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. – 2013. – Вип. 3(65). – С. 365–377.

References:

1. Bil'ko, O. (2012). Konstruyuvannya obrazu «kul'turnoho heroya» v radyans'komu kinematohrafi yak zasib sotsial'noho kontrolyu. *Sotsial'ni tekhnolohiyi: aktual'ni problemy teorii ta praktyky*. Zaporizhzhya, 53, 325–332. [in Ukrainian].
2. Vovk, V. (2007). *Pobut ta dozvil'ya mis'koho naseleння Ukrainy v 50-80-kh rokakh XX stolittya*. Avtoref. ... dys. kand. ist. nauk. Kyiv. [in Ukrainian].
3. Kahanov, Yu. (2018). «Ostankins'kyi shpryt» i ukrayins'kyi hlyadach: vplyv telebachennya na formuvannya «radyans'koyi lyudyny» (1950-ti –1985). *Naukovi pratsi istorychnoho fakul'tetu Zaporiz'koho natsional'noho universytetu*, 50, 186–196. [in Ukrainian].
4. Kindrachuk, N. (2015) Zaborona natsional'nykh motyviv v ukrayins'komu kinomystetstvi 60-kh – pochatku 70-kh rr. XX st. *Naukovi pratsi istorychnoho fakul'tetu Zaporiz'koho natsional'noho universytetu*, 42, 189–192. [in Ukrainian].
5. Masenko, L. Manipulyatyvni stratehiyi dyskryminatsiyi ukrayins'koyi movy na telebachenni radyans'koyi i postradyans'koyi Ukrainy. *Movoznavstvo*. Retrieved from: https://movoznavstvo.org.ua/index.php?option=com_attachments&task=download&id=246. [in Ukrainian].
6. Molotkina, V. (2022). Osoblyvosti movnoyi polityky radyans'koyi vlady v Ukraini: sotsiokul'turnyy aspekt. *Sotsium. Dokument. Komunikatsiya*, 15, 82–105. [in Ukrainian].
7. Khovayba, N. (2009). Ideolohichna skladova ukrayins'koho radyans'koho kinematohrafu seredyny 1960-kh – seredyny 1980-kh rokiv. *Etnichna istoriya narodiv Yevropy*. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eine_2009_29_13. [in Ukrainian].
8. Khovayba, N. (2015). *Derzhavna polityka u haluzi Kinematohrafa URSS (druha polovyna 1960-kh – persha polovyna 1980-kh rr.)*. Dys. ... kand. ist. nauk. Kyiv. [in Ukrainian].
9. Chernenko, N. (2011). *Natsional'no-patriotychni aspekty kul'turno-mystets'koyi spadshchyny Ukrainy (60 – 80-ti rr. XX st.)*. Avtoref. ... dys. kand. ist. nauk. Kyiv. [in Ukrainian].
10. Yarmolenko, M. (2013). Movna polityka URSS u 40-80-kh rr. XX stolittya. *Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsional'nykh doslidzhen' im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy*, 3(65), 365–377. [in Ukrainian].

Valentyna Molotkina,*Dr. Habil. (History), Professor,**Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav, Pereiaslav, Ukraine***Inna Levchenko,***Dr. Habil. (History), Professor,**Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav, Pereiaslav, Ukraine***Iryna Berezanska,***History (PhD), Associate Professor,**Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav, Pereiaslav, Ukraine***SOVIET CINEMATOGRAPHY IN THE TERRITORY OF THE USSR IN THE 1960S–1980S: THE PROBLEM OF BILINGUALISM**

Abstract. *The article reveals the influence of Soviet cinema on the change in the linguistic identity of the population of the Ukrainian SSR. The content, ideological context of the cinema of the 1960s – 1980s in the conditions of the Russification policy of the party nomenclature is analyzed. The role of the contemporary film industry in realizing the concept of a single community – the «Soviet people» is highlighted. It is worth highlighting the key reasons for this process: the*

attempt of the Soviet authorities to avoid free-thinking among workers in creative professions, the prevention of any manifestations of Ukrainian identity, the fight against dissidence, in particular the prevention of its manifestations, etc. The role of television in the life of a Soviet citizen in the 1960s – 1980s is revealed. The influence of the Soviet film industry on the worldview of the population is highlighted. The regulatory and legislative framework, which regulated the issue of cinematography, was considered.

The characterization of this issue made it possible to detail the specifics and single out the trends of Soviet policy in the field of television and radio broadcasting. In general, Soviet cinema is considered as one of the means and methods of Russification of society, changing the ethnic and linguistic identity of the population. It was found out that the peculiarity of Soviet cinema was the ideological component, which permeated absolutely all spheres of life of the society at that time. One of the goals of the cinema was the formation of conviction in the individual about the common historical and cultural origin of all the peoples of the USSR, and most importantly, the awareness of oneself as a part of the «Soviet people». Regardless of the genre (artistic or documentary), Soviet cinema, like any other work of art, was intended to show the so-called greatness of the «Soviet people», to depict the simple «Soviet man» as a hero of his time, to highlight the main achievements of socialist construction etc. Of course, the realization of the tasks of the cinema required strict censorship, and in documentaries – falsifications and substitution of facts. Together with the spread of Russification, all these phenomena led to the renunciation of the linguistic, cultural, and household traditions of one's ethnic group.

Key words: *cinematography, language policy, Russification, film, identity, television, Soviet people.*

Надійшла до редколегії 22.09.2022

Сергій Саранов,

канд. іст. наук., доц.,

Луганський державний університет внутрішніх справ

імені Е. О. Дідоренка,

м. Івано-Франківськ, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7574-0260>

ІСТОРИОГРАФІЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПОРІВНЯЛЬНОГО АНАЛІЗУ ПІДХОДІВ ФРАНЧЕСКО ГВІЧЧАРДИНІ І НІККОЛО МАКІАВЕЛЛІ У РАМКАХ ПРОБЛЕМАТИКИ «ДЕРЖАВНОГО ІНТЕРЕСУ» ТА ТЕОРІЇ АБСОЛЮТИЗМУ

Анотація. У поданій статті автор відстоює думку, що система аргументації Квентіна Скіннера (Quentin Robert Duthie Skinner), Мауріціо Віролі (Maurizio Viroli) щодо методологічних основ походження політичної теорії Нікколо Макіавеллі в «Государі» не може поставити під сумнів підхід німецько-американського політичного філософа Лео Штрауса (Leo Strauss). Цей акцент пропонується використовувати здебільшого при підсумкових оціночних судженнях щодо значення «Государя» в рамках проблематики «державного інтересу» (raison d'état) і теорії абсолютизму. Крім того, комплексно розглядаються сильні та вразливі місця концепції британського історика Ніколаса Хеншелла (Nicholas Henshall). Стверджується, із залученням широкого фону історіографічних оцінок та методологічних зауважень, продуктивність у загальноісторичному контексті порівняльного аналізу позицій Макіавеллі та Гвіччардіні в рамках аналізу теорії абсолютизму.

Подальший розвиток теорії абсолютизму, представлений у рамках суспільно-політичної думки працями, насамперед, Томаса Гоббса дозволяє побачити безпосередній взаємозв'язок із макіавеллізмом як явищем. Аналіз позицій представників британської історіографії досліджуваного питання показує характерні особливості їх оцінок. Так, Ніколас Хеншелл у роботі «Міф абсолютизму» обходить аналіз «Государя», що внесло б додаткову можливість в обґрунтуванні їм недостатнього характеру теорії абсолютної влади. Однак нам здається, що Хеншелл у своїй праці чудово усвідомлював, що дорікнути автору «Государя» у відсутності обґрунтування мети у висловлюванні теорії абсолютної влади є складним.

Звернення до порівняльного аналізу позицій політичних мислителів епохи італійського Відродження становить значний інтерес для сучасного українського суспільства у практичному плані. Італійська політична криза зазначеного періоду відобразилася в наполегливому пошуку кращими умами ренесансної епохи шляхів виходу з неї, ретельного осмислення історичної та політичної реальності, що оточувала італійців. Результатом стала поява вражаючих теоретичних узагальнень ключових аспектів історичного розвитку.

Автор приходить до висновку, що без Макіавеллі ідеологія абсолютизму, що отримала подальший розвиток у працях, наприклад, Томаса Гоббса не змогла б отримати властиві їй концептуальні контури. Для того щоб зробити це Макіавеллі потрібно було здійснити розрив з класичною традицією політичної філософії. Так само, як і для оформлення централізованої держави, необхідна була концентрація політичної влади в руках монарха, тобто розрив з феодалною традицією політичного мислення в цілому.

Ключові слова: теорія абсолютизму, raison d'état, Макіавеллі, Гвіччардіні, «Государ», Томас Гоббс, Ніколас Хеншелл.

Ідея представленої статті з'явилася з усвідомлення автором певних протиріч у методологічних підходах Квентіна Скіннера та Мауріціо Віролі щодо історичного значення «Государя» Макіавеллі. Обидва вказані автори створили оригінальні авторські концепції, відмінністю яких, серед іншого, є дистанціювання від концепції німецько-американського політичного філософа Лео Штрауса [23]. І все-таки ці дослідники, однак, визнають провідне значення Макіавеллі у розвитку теорії абсолютизму, не зважаючи на критичне ставлення Штрауса до політичної теорії Макіавеллі. «Дистанціювання» від Штрауса має характер незгоди з його методом та певними оціночними судженнями. Для з'ясування ключових аспектів цієї ситуації необхідно було звернутися до детального розгляду системи аргументації представників сучасної історіографії. Це стосується насамперед відомої роботи Ніколаса Хеншелла «Міф абсолютизму» [21].

Крім цього, метою представленої статті є порівняльний аналіз підходів Франческо Гвіччардіні [10; 8; 9] та Нікколо Макіавеллі, двох видатних політичних мислителів епохи італійського Відродження, у рамках проблематики теорії абсолютизму та *raison d'état*. Зазначений аспект також неминуче відбиває звернення до сучасних досягнень в інтерпретації цього питання.

Професор Квентін Скіннер у роботі «Макіавеллі: Дуже короткий вступ» [18] зазначає, що прагне пояснити доктрини Макіавеллі шляхом «відновлення проблем, які він бачив перед собою, працюючи над «Государем» та «Міркуваннями», а також іншими працями з політичної казуїстики» [18, с. 7]. Він пропонує дійти наміченому шляхом «відновлення контексту, в рамках якого створювалися твори: інтелектуальний контекст філософії класичного періоду та Реннесансу, політичний контекст життя та управління в місті-державі в Італії початку XVI століття» [18, с. 7]. Прагнення Скіннера, відбиваючи республіканську традицію інтерпретації Макіавеллі, є оригінальним проявом авторської концепції. Разом з тим, на наш погляд це не здатне похитнути загальну сукупність аргументів критичного підходу Лео Штрауса [23], які ми розглядаємо як основні при оцінці взаємозв'язку Макіавеллі з теорією абсолютизму. Як відомо, Скіннер підсумовує свою лінію аргументації у фундаментальній двотомній праці «Витоки сучасної політичної думки», що охоплює епоху Реннесансу та Реформації [19; 20].

Така ж оцінка додається, на наш погляд, і до робіт присвячених Макіавеллі іншого сучасного відомого фахівця Мауріціо Віролі [32]. Віролі, професор Принстонського університету, реанімує поняття та фактор релігії в політичній

теорії Макіавеллі, зробивши істотний внесок у розробку нового погляду на наукову спадщину Макіавеллі як таку.

До Віролі в історіографії проблематики, що розглядається нами, стало практично загальноновизнаним суттєве дистанціювання Макіавеллі від проблематики релігії. Це випливало із загального змісту робіт Макіавеллі. Віролі заперечує цей аргумент, протиставивши цьому взаємозв'язок системи політичних поглядів Макіавеллі з німецькою Реформацією. Віролі, як можна припустити, прив'язує систему політичних поглядів Макіавеллі до широкого історичного тла.

Підхід та оцінки Віролі вкрай цікаві в історіографічному плані. Однак, основний висновок, який ми отримуємо з авторської інтерпретації Лео Штрауса, залишається невразливим, на наш погляд, у тому плані, що оцінка Штрауса дає можливість вписати політичну систему Макіавеллі в процес історичного оформлення абсолютизму як явища. З нашої точки зору, без Макіавеллі ідеологія абсолютизму, що отримала подальший розвиток у працях того ж таки Томаса Гоббса [11] не змогла б отримати властиві їй концептуальні контури. Для того щоб здійснити це Макіавеллі потрібно було здійснити розрив з класичною традицією політичної філософії, так само, як і для оформлення централізованої держави, необхідна була концентрація політичної влади в руках монарха, тобто розрив з феодальною традицією політичного мислення в цілому.

Під час написання статті враховувався широкий характер наявної історіографічної бази. Йдеться, серед іншого, про роботи Квентіна Скіннера, Ніколаса Хеншелла, Мауріціо Віролі, Р. Кнехта, Ф. Блюша, О. Ранума, О.Д. Люблінської, С.Д. Сказкіна, В.М. Малова, П.Ю.Уварова та інших дослідників [12; 21; 24; 25; 26; 27; 28; 29; 30; 31; 32]. Водночас є помітним недостатній характер розробленості в українській історіографії питань, пов'язаних з історичним оформленням теорії абсолютизму та «державного інтересу». Так, у сучасній українській історіографії проблематика історичного розвитку країн Західної Європи раннього Нового часу не знаходить широкого висвітлення. Певним винятком є роботи О.Б. Дьоміна і В.Г. Ціватого [22].

Макіавеллі та Гвіччардіні зробили значний внесок у розвиток історичної та політичної науки епохи Відродження. Їхня активна участь у політичному житті своєї епохи, наукова діяльність продовжують привертати увагу значної кількості дослідників. Можна погодитися з Лео Штраусом у тому, що виникнення політичної теорії Макіавеллі стало можливим лише в рамках «розриву» із системою політичної думки класичного періоду. Італійський

політичний досвід відбив наполегливий пошук найкращими умами цієї країни, яка не змогла досягти в зазначений період політичної та національної єдності виходу з цієї тупикової ситуації. І Макіавеллі, і Гвіччардіні істотно випереджали свій час за масштабом проблем, що охоплюються, глибиною і тонкістю політичних оцінок. Обидва вони розуміли, що присутні під час заходу сонця політичної могутності Італії.

Макіавеллі працював над написанням «Государя» відносно невеликий період часу, проте на сьогоднішній день дослідники схиляються до висновку, що ідея написання трактату в автора простежувалася і в більш ранній період. Перша публікація «Государя» відноситься до 1532 року і досить швидко потрапила під наявні цензурні обмеження. І все ж таки «Государ» здобув широку популярність в освічених колах європейського суспільства. Вважається, що «Государ» був написаний Макіавеллі в період його усунення від державних і політичних справ. Пройшовши складний шлях звинувачення у змові, а потім амністії з боку Римського папи, Макіавеллі написанням трактату намагався привернути до себе увагу правлячого дому Медічі. Втім, як зазначає американський історик Вільям Дж. Коннел, посилаючись на статтю 1980 року Дженнаро Сассо, «аргументи, представлені дослідниками щодо датування написання Макіавеллі «Государя» і «Міркувань» часто співвідносилися з гіпотезами, запропонованими тими ж дослідниками щодо мети при написанні трактату» [13, с. 57].

У «Історії Італії» Франческо Гвіччардіні (1483–1540 рр.), виданої в 1561 році після смерті автора [8; 9], вперше комплексно викладається політичний розвиток країни значної частини Італійських війн. Як відомо, у цей період Італія стикається з проблемою іноземного втручання та низкою іноземних вторгнень, що призвело до заходу політичної могутності італійських міст-держав. Гвіччардіні детально описує зазначені події, виявляє роль особистості в історичних явищах, знаходить і показує основні наслідки даних явищ.

З погляду проблематики нашої статті важливо, що «Історія Італії» Гвіччардіні є першою масштабною спробою висвітлити це коло питань, які будуть цікавити також Макіавеллі в «Государі». Важливо також, що Гвіччардіні та Макіавеллі були сучасниками, знали один одного та обмінювалися ідеями, але водночас були ідейними опонентами. Загальновідомо, що наукова діяльність Гвіччардіні та Макіавеллі відображена в їх роботах заклала основи методологічних засад італійської історичної науки Нового часу загалом.

Крім цього, при написанні статті були використані окремі праці представників італійської гуманістичної традиції, що показує витоки деяких

положень Макіавеллі. *Понтано, Джованні Джовіано (1426–1503 pp.)*, видатний італійський гуманіст та поет, класик латинської поезії Реннесансу. Він глибоко цікавився проблемами етики. У контексті представленої статті особливий інтерес представляє «*Государ*» Понтано [15]. Ця робота була написана для принца Неаполітанського королівства Альфонса. Понтано вперше створює в цій роботі моральний кодекс саме правителя, а не якихось осіб державного рівня.

У «*Государі*» Понтано робиться акцент на справедливості, моральних якостях, людяності. Так, «владу справедливого правителя всі сприймуть спокійно, добровільно погодяться підкорятися всім його наказам і розпорядженням» [15, с. 290]. Серед іншого зазначається, що для правителя «немає нічого ганебнішого, ніж не стримати своє слово» [15, с. 291]. Останнє представляє особливий інтерес у світлі змісту глави XVIII «*Государя*» Макіавеллі, що рекомендує правителю при необхідності не тримати дане їм слово. Це дозволяє побачити масштаб розриву Макіавеллі з гуманістичною традицією.

Як зазначає Л. М. Брагіна порівняльний аналіз поглядів та оцінок Макіавеллі та Гвіччардіні є досить добре вивченим в історіографії досліджуваного питання, тому обмежимося констатацією найбільш значущих моментів зазначеної тематики, що мають принципове значення [5]. Зокрема, ще в 60-х роках ХХ століття в рамках радянської історіографії В.І.Рутенбургом було дано змістовний аналіз існуючих досліджень про Гвіччардіні [16].

Слід зазначити, що дослідників різних історіографічних напрямів об'єднує певною мірою єдність оцінок у цьому, що Макіавеллі і Гвіччардіні зближує між собою «республіканізм», але «роз'єднує» підхід до «єдиновладдя». Зазначені оцінки можна зустріти у роботі Макіавеллі «*Історія Флоренції*» написаної на замовлення Климента VII протягом 1520–1525 років та у роботі Франческо Гвіччардіні «*Історія Флоренції*», що писалася в період 1508–1509 років. Заслуговує на увагу, звичайно ж, і робота Гвіччардіні під назвою «*Нотатки про справи політичні та цивільні*» [10], яка виступає своєрідною «копією» «*Государя*» щодо глибини теоретичних оцінок проблематики єдиновладдя. Але якою є основна проблематика інтерпретації Макіавеллі проблематики «державного інтересу», що дозволяє побачити його внесок у розвиток цієї проблематики?

При відповіді на це питання, з нашого погляду, аналіз позицій Макіавеллі і Гвіччардіні представляється найбільш вдалим і результативним в ракурсі загального урахування аспектів розвитку суспільно-політичної думки раннього

Нового часу. Гвіччардіні був молодшим сучасником Макіавеллі, брав участь у командуванні військовими силами папи римського в один із найважчих періодів Італійських воєн, описаних ним у подальшому в класичній праці «Історія Італії». Дослідники часто відзначають наявність дружніх відносин між Гвіччардіні та Макіавеллі, не дивлячись на відмінність у соціальному статусі та матеріальному становищі. У роботі «Історія Флоренції» Гвіччардіні приходить до висновку про те, що причини політичної нестабільності Флоренції кореняться в егоїстичних проявах поведінки флорентійських правителів, які беруть гору над принципом «державного інтересу». Гвіччардіні залишається прихильником республіканських ідеалів, але схиляється до олігархічної форми їхнього практичного політичного втілення, обстоюючи думку про доцільність залучення до державного управління «добропорядних, розумних та досвідчених» громадян на тлі відсторонення від неї малоосвічених громадян. Недостатня компетентність людей називається у Гвіччардіні також однією з основних причин руйнування держав, у роботі під назвою «Нотатки про політичні й цивільні». Проблематика єдиновладдя оцінюється Гвіччардіні під кутом зору професіоналізму осіб, які керують державою, він зазначає при цьому, що єдиновладдя часто здатне перетворитися на тиранію, і тому досить стримано висловлюється про єдиновладдя як таке.

У контексті основних положень теорії «державного інтересу» становить інтерес, що Макіавеллі оцінює «народ» навіть у вищій мірі, ніж Гвіччардіні. Л.М. Брагіна висловлює думку, що флорентинський мислитель поміщає «народ у республіці вище єдиновладного правителя, керуючись як головним критерієм ставленням до загального добра» [5, с. 191]. Звичайно ж, вказана нами логіка прикладна лише до «Міркувань». На наш погляд, у широкому значенні, коли Макіавеллі пише про найважливішу роль політичної боротьби Сенату і нобілів у Стародавньому Римі, то це теж можна частково віднести до факту переважання боротьби політичних течій і партій над єдиновладдям як таким. У цьому плані позиція Макіавеллі частково збігається з точкою зору Гвіччардіні, що вказував на небезпеку монархічної форми правління на рівні «суб'єктивності» влади монарха.

Відмінності в оцінках та підходах Макіавеллі та Гвіччардіні містяться на рівні інтерпретації обома мислителями механізму стабільного розвитку держави та суспільства. Гвіччардіні виступає прихильником створення в республіці сенату з «компетентних» громадян, а Макіавеллі в «Государі» відстоює політичну модель на чолі з «ідеальним» государем нового типу та зразка, що відповідає складним політичним реаліям епохи. Цей государ

повинен володіти *virtu* – сплавом доблесті, особливих особистих якостей, політичною волею та рисами характеру для досягнення головної політичної мети у вигляді об'єднання Італії та її звільнення від «варварів».

Л.М. Брагіна висловлює незгоду з усталеною в історіографії інтерпретацією Гвіччардіні як прихильника «олігархічної форми» правління, олігархічної республіки. Натомість вона пропонує бачити в Гвіччардіні прихильника проблеми «професіоналізму» влади. Монархічна влада, продовжує свою думку Л.М. Брагіна, тому і здавалася Гвіччардіні менш ефективною через свою «суб'єктивність». Макіавеллі ж бачив у народі небезпеку з схильності народних мас до «імпульсивності», що відкривало потенційну можливість встановлення тиранії. Додамо, що реальна політична практика і політичне життя Флоренції частково саме підтверджувала думку Макіавеллі. Адже встановлення тиранічного режиму Савонароли вписується в «стихийний» характер політичного мислення народу, оскільки сам Макіавеллі відносив Савонаролу саме до «беззбройних пророків», пояснюючи його політичну поразку опорою лише на мінливі, а тому нестійкі політичні симпатії широких слів.

Що дає нам зіставлення теоретичних позицій Гвіччардіні та Макіавеллі щодо окремих аспектів проблематики «державного інтересу» для розуміння значення «Государя» у розвитку теорії абсолютизму та «державного інтересу»? Насамперед, треба сказати, що трактування вкладу Макіавеллі в теорію абсолютизму та «державного інтересу» отримує найбільш раціональне втілення, на наш погляд, у рамках положення про «три хвили сучасності» Лео Штрауса. Відмінності між Гвіччардіні і Макіавеллі в інтерпретації окремих аспектів республіканізму та монархізму не здатні відвести нашу увагу від того факту, що самі ці відмінності здатні були проявити себе лише на тлі розриву Макіавеллі з попередньою класичною політичною традицією. Гвіччардіні цей розрив не робить, його теоретична платформа, дуже цікава, і що з політичних реалій політичного життя епохи, все-таки виступає вторинної проти теоретичної платформою викладеної у роботах Макіавеллі. Справа не в тому, чи є Гвіччардіні прихильником «олігархічної» форми правління чи ні, а якщо так, то якою мірою. Ні, справа насправді полягає у первинності концептуальної інтерпретації, що відобразився, насамперед, у науковій спадщині Макіавеллі.

Подальший розвиток теорії абсолютизму, представлений у рамках суспільно-політичної думки працями, насамперед, Томаса Гоббса дозволяє побачити безпосередній взаємозв'язок із макіавеллізмом як явищем. У цьому контексті є також необхідність звернутися до критики абсолютизму як

«історіографічного кліше», представленого у відомій роботі британського історика Ніколаса Хеншелла, для можливого занурення у більш детальне методологічне обґрунтування рецепції макіавелізму як продукту адаптації в рамках політичної теорії та практики раннього Нового часу. Це дозволить знайти більш різнобічну аргументацію у відповідь на питання про значення «Государя».

Робота Ніколаса Хеншелла «Міф абсолютизму. Зміни та спадкоємність у розвитку західноєвропейської монархії раннього Нового часу» була написана в 1993 [21]. Аргументація Хеншелла, як побачимо, ставить під сумнів існування «абсолютизму» як цілісного явища. Ставлячи під сумнів проблему джерел, на основі яких було створено концепцію «теорії абсолютизму», британський історик опосередковано ставить під сумнів вплив «Государя» Макіавеллі на формування цієї концепції, хоча «Государ» безпосередньо не аналізується ним. Зате він приділяє увагу, наприклад, Жану Бодену, підкреслюючи, що останній багаторазово змінював власні погляди, у зв'язку з чим видається важко констатувати його безпосередній внесок у розробку теорії абсолютизму. Ми простежимо виклад аргументації Ніколаса Хеншелла, потім постараємося, віддаючи належне його аргументації, відстояти думку, що «Государ» все-таки зробив істотний внесок у розробку теорії абсолютизму, нехай навіть її не завжди можна простежити з достатньою чіткістю.

Глава шоста роботи Хеншелла називається «Теорія абсолютизму». Британський історик пропонує зосередити увагу на аналізі методологічних особливостей мислення критиків концепції абсолютизму. Так, ці критики «концентрували свою увагу на діяльності органів управління» [21, с. 139] тоді як існування «теорії абсолютизму» в цілісному вигляді не ставилося ними під сумнів. Проте, з погляду Хеншелла, питання й у тому, чи існувала взагалі зазначена теорія. Хеншелл вважає особливо важливим, що у 1770-х гг. «письмові конституції були відсутні» і для сучасників подій проблематичним було усвідомити для себе чіткі межі влади короля. Французькі монархи XVII століття, наприклад, взагалі не робили будь-яких офіційних заяв щодо даної специфічної проблематики. Йдеться, звертає увагу Хеншелл, «про кілька афоризмів», що приписуються, наприклад, Людовіку IV, його мемуарах, в яких, втім, складно знайти сліди цілісної політичної теорії абсолютизму.

Ніколас Хеншелл звертає також увагу на існування «десять тисяч» політичних памфлетів тій чи іншій формі, що відстоюють прерогативи королівської влади в Англії та у Франції. За його словами, Покок і Скіннер, відомі засновники Кембриджської школи понять, перетворили ці памфлети на

своєрідну «інтелектуальну матрицю», на основі яких пізніше стала нібито можливою поява робіт Гаррінгтона та Томаса Гоббса. Однак Гоббс, як і низка інших політичних мислителів «найвищого рівня» не можуть розглядатися як найбільш компетентні знавці з питань теорії абсолютної влади. Хеншелл посилається на фразу Квентіна Скіннера у тому, що «найбільші твори найгірше відбивають політичну думку епохи» [21, с. 141].

Хеншелл продовжує свою аргументацію. Він звертає увагу на суттєвий характер впливу римського права у період середньовіччя. Це послужило основою для розвитку розуміння поняття держави. Важливе значення мало саме «безпосередньо відновлене» «в Середньовіччі вивченню римського права». У контексті цього до другої половини середньовічного періоду набувають особливого впливу, зокрема, відома фраза, точніше, уривок із фрази римського юриста Ульпіана, і, по-друге, запозичення у імператорів Священної римської імперії ідеї пріоритетності верховної влади [21, с. 142]. У результаті, до XVI століття «сучасна концепція держави» постала вже в цілісному вигляді.

Хеншелл підкреслює, що у ранній Новий час монархія протиставлялася ідеї республіки. Монархія мала на увазі «влада одного», тоді як тавтологічність виразу «абсолютна монархія» неодноразово зазнавала теоретичної критики навіть у ранній Новий час. Існування абсолютної монархії до XIV століття є сумнівним, оскільки йшлося про підпорядкування європейських правителів цього періоду влади папи римського та імператора. Хеншелл знову-таки звертає увагу, що римське право до цього історичного періоду перетворилося на «джерело цитат», на основі приведення яких здійснювався процес «вихвалювання» королівської влади, відстоювання її першості та домінуючої ролі.

Паралельно з цим відбувався процес фактичного зміцнення позицій монархів у своїх країнах. Це було складне явище, що пройшло ряд етапів, що мало власну специфіку в кожній із країн, але його суть залишалася приблизно однаковою.

Хеншелл стверджує далі, що багато істориків «невірно визначають мету теорії абсолютної влади» [21, с. 144]. З іншого боку, його аргументація, як нам здається, не знаходить належного логічного пояснення, оскільки далі з його боку слідує теза такого роду. Він пише, що теорія абсолютної влади «була спрямована проти зовнішньої та внутрішньої небезпеки», як про це писали багато дослідників до цього. На наш погляд, Хеншелл при цьому абсолютно оминає аналіз «Государя», що внесло б додаткову можливість в обґрунтуванні їм недостатнього характеру теорії абсолютної влади. Однак нам видається, що Хеншелл у своїй праці чудово усвідомлював, що дорікнути автору «Государя»

у відсутності обґрунтування мети у висловлюваній теорії абсолютної влади є складним.

Натомість Хеншелл занурюється у досить детальний і аргументований аналіз процесуальної специфіки механізму реалізації абсолютної влади, наводячи міркування у тому, що у Франції, наприклад, королі вважалися абсолютними монархами, тоді як регулярно ще скликалися Генеральні штати.

Хеншелл намагається виявити саму природу абсолютної влади. Звідси його зауваження та характеристика цієї абсолютної влади як «захисний механізм» королівської влади у конкурентній боротьбі з церковними амбіціями та опором аристократії.

«Чим більше прав государі намагалися закріпити за собою, щоби створити противагу цим своїм конкурентам, тим чіткіше вони визначали права підданих. Поки королівські повноваження були обмежені якоюсь зовнішньою владою, гарантії свободи підданих чітко не обумовлювалися. Коли королівська влада стала суверенною, гарантії прав було визначено, а парламенти і станові представництва виникали Європі як гриби після дощу» [21, с. 145]. Але тим часом складається враження, що перерахування аспектів суто понятійної сторони питання, зокрема про перебільшений характер розуміння влади абсолютної як «деспотичної», підмінюється в структурі його викладу недооцінкою впливу «Государя» Макіавеллі на формування теоретичних витоків теорії абсолютизму. Точніше кажучи, Хеншелл взагалі не аналізує «Государя» Макіавеллі, посилаючись при цьому все-таки на Квентіна Скіннера і Покока, відзначаючи їх пошуки «інтелектуальної матриці» серед потоку політичних памфлетів раннього Нового часу. Але сам «Государ» залишається поза увагою Хеншелла. У світлі цього, повторюємо, аргументація Хеншелла в певному сенсі зависає в повітрі, залишаючись не до кінця обґрунтованою на наш погляд.

Візьмемо як приклад аналіз Ніколасом Хеншеллом внеску Жана Бодена у розвиток теорії абсолютизму, зокрема, роботу Жана Бодена «Шість книг про республіку». Роботи Жана Бодена визначили «переломний момент у розвитку «теорії абсолютизму» [21, с. 145]. Однак, висуваються аргументи, виходячи з яких, помилково розглядати його ідеї як такі, що «прямо ведуть» до абсолютизму. Боден неодноразово змінював власну точку зору, тому точно визначити її концептуальні підстави не так просто. З одного боку, він висуває аргументацію, відповідно до якої начебто з'являється ясність у відділенні поняття «абсолютизм» від поняття «деспотизм». Але, з іншого боку, «деякі коментатори» Бодена поєднали його думку з божественним правом

королівської влади, у результаті вийшло поєднання абсолютизму з деспотизмом. Інші дослідники використовували її [теорію Бодена – С. С.] для обґрунтування «супрематії парламентів», тобто «несхожі один на одного тлумачення Бодена» стали спільним місцем у створенні стійких позицій історіографії досліджуваного питання.

Слід зазначити, що така оцінка Ніколаса Хеншелла вкладу Жана Бодена в теорію абсолютизму, загалом, не надто суперечить оцінці Бодена, яка відбита у фундаментальній «Історії політичної думки» Джорджа Себайна і Томаса Л. Торсона [17]. Зокрема там ми можемо знайти наступний характерний пасаж. «Боден критикував Макіавеллі за замовчування філософії та пов'язував цей факт з аморальними тенденціями у його творах. З іншого боку, Боден не терпів таких утопічних теорій, які він знаходив у Томаса Мора і Платона. Його ідеалом був емпіричний предмет дослідження, що спирався на загальні підстави; факт мав дбати про єдність і обґрунтованість значення. Концепцію політичної філософії він запозичив у Аристотеля, і слід визнати, що Боден представляв своє завдання значно ширше, ніж будь-який автор його періоду». Однак у нього не було «чіткої системи», а «Республіка», та його твори загалом, «неорганізовані та погано скомпоновані». В «Республіці» «багато повторів і пропусків, хоча іноді йому вдавалося бути ясним і переконливим» [17, с. 362].

Таким чином, розгляд проблематики представленої нами статті дозволяє дійти таких висновків.

1. Порівняльний аналіз підходів Ніколло Макіавеллі та Франческо Гвіччардіні в рамках проблематики «державного інтересу» та теорії абсолютизму має значний методологічний та пізнавальний потенціал. Звернення до ключових аспектів зазначеної проблематики становить певний інтерес для української новистики;

2. Є очевидним, що без Макіавеллі ідеологія абсолютизму, що отримала подальший розвиток у працях того ж таки Томаса Гоббса не змогла б отримати властиві їй концептуальні контури. Для того щоб здійснити це Макіавеллі потрібно було здійснити розрив з класичною традицією політичної філософії, так само, як і для оформлення централізованої держави, необхідна була концентрація політичної влади в руках монарха, тобто розрив з феодальною традицією політичного мислення в цілому.

3. Вважаємо за необхідне підкреслити, що трактування вкладу Макіавеллі в теорію абсолютизму та «державного інтересу» отримує найбільш раціональне втілення, на наш погляд, у рамках положення про «три хвили сучасності» Лео Штрауса.

4. З проведеного нами аналізу випливає, що відмінності між Гвіччардіні та Макіавеллі в інтерпретації окремих аспектів республіканізму і монархізму не здатні відвести нашу увагу від того факту, що самі ці відмінності здатні були проявити себе лише на тлі розриву Макіавеллі з попередньою класичною політичною традицією. Гвіччардіні цей розрив не робить, його теоретична платформа, дуже цікава, і що з політичних реалій політичного життя епохи, все-таки виступає вторинної проти теоретичної платформою викладеної у роботах Макіавеллі. Справа не в тому, чи є Гвіччардіні прихильником «олігархічної» форми правління чи ні, а якщо так, то якою мірою. Ні, справа насправді полягає у первинності концептуальної інтерпретації, що відобразилася, насамперед, у науковій спадщині Макіавеллі.

5. Аналіз позицій представників британської історіографії досліджуваного питання показує характерні особливості її оцінок проблематики. Так, Ніколас Хеншелл у роботі «Міф абсолютизму» обходить аналіз «Государя», що внесло б додаткову можливість в обґрунтуванні їм недостатнього характеру теорії абсолютної влади. Однак нам здається, що Хеншелл у своїй праці чудово усвідомлював, що дорікнути автору «Государя» у відсутності обґрунтування мети у висловлюваній теорії абсолютної влади є складним.

6. Звернення до порівняльного аналізу позицій політичних мислителів епохи італійського Відродження становить значний інтерес для сучасного українського суспільства у практичному плані. Італійська політична криза зазначеного періоду відобразилася в наполегливому пошуку кращими умами ренесансної епохи шляхів виходу з неї, ретельного осмислення історичної та політичної реальності, що оточувала італійців. Результатом стала поява вражаючих теоретичних узагальнень ключових аспектів історичного розвитку.

Список використаних джерел та літератури:

1. Бернсон Б. Живописцы Итальянского Возрождения / Б. Бернсон. – М., 1965. – 212с.
2. Богуславский В.М. Скептицизм Возрождения и Реформация / В.М. Богуславский // Культура эпохи Возрождения и Реформация. – Ленинград, 1981. – С. 19–29.
3. Боден Ж. Шесть книг о государстве / Ж. Боден. – М., 1999. – 695 с.
4. Брагина Л.М. Макиавелли и Гвиччардини о единовластии / Л.М. Брагина // Перечитывая Макиавелли. Идеи и политическая практика через века и страны. Сборник статей. – М., 2013. – С. 177–196.
5. Брагина Л.М. Гвиччардини – политик и моралист / Л.М. Брагина // Ф. Гвиччардини. Заметки о делах политических и гражданских. – М., 2020. – С. 5–40.
6. Брагина Л.М. Гуманизм и предреформационные идеи во Флоренции в конце XV века / Л.М. Брагина // Культура эпохи Возрождения и Реформация. – Ленинград, 1981. – С. 49–61.
7. Буркхардт Я. Культура Возрождения в Италии. Опыт исследования / Я. Буркхардт. – М., 1996. – 591 с.
8. Гвиччардини Ф. История Италии /Ф. Гвиччардини. – М., 2019. – Т.1. – 744 с.
9. Гвиччардини Ф. История Италии /Ф. Гвиччардини. – М., 2019. – Т. 2. – 696 с.

10. Гвиччардини Ф. Заметки о делах политических и гражданских / Ф. Гвиччардини. – М., 2020. – 240 с.
11. Гоббс Т. Левиафан / Т. Гоббс. – М., 2020. – 608 с.
12. Кнехт Р. Дж. Ришелье / Р. Дж. Кнехт. – Ростов-на-Дону, 1997. – 384 с.
13. Коннел У. Дж. Когда Макиавелли написал «Государя»: хронология начала и окончания работы / У. Дж. Коннел // Перечитывая Макиавелли. Идеи и политическая практика через века и страны. – М., 2013. – С. 43–73.
14. Люблинская А.Д. Государство эпохи Возрождения в Западной Европе / А.Д. Люблинская // Типология и периодизация культуры Возрождения. – М., 1978. – С. 7–15.
15. Понтано Дж. Государь / Дж. Понтано // Сочинения итальянских гуманистов эпохи Возрождения. – М., 1985. – С. 290–307.
16. Рутенбург В.И. Возрождение и Реформация в советской литературе / В.И. Рутенбург // Культура эпохи Возрождения и Реформация. – Ленинград, 1981. – С. 4–7.
17. Себайн Д.Г. Історія політичної думки / Д. Г. Себайн, Т.Л.Торсон. – Київ, 1997. – 838 с.
18. Скиннер К. Макиавелли. Очень краткое введение / К. Скиннер. – М., 2009. – 156 с.
19. Скиннер К. Истоки современной политической мысли / К. Скиннер. – М., 2018. – Т. 1. – 464 с.
20. Скиннер К. Истоки современной политической мысли / К. Скиннер. – М., 2018. – Т. 2. – 568 с.
21. Хеншелл Н. Миф абсолютизма. Перемены и преемственность в развитии западноевропейской монархии раннего Нового времени / Н. Хеншелл. – Спб., 2003. – 272 с.
22. Циватый В.Г. Дипломатический инструментарий Н. Макиавелли и институционализация дипломатической деятельности западноевропейских государств раннего Нового времени / В.Г. Циватый // Перечитывая Макиавелли. Идеи и политическая практика через века и страны. – М., 2013. – С. 271–285.
23. Штраус Л. Введение в политическую философию / Л. Штраус. – М., 2000. – 364 с.
24. Aron R. Machiavel et les tyrannies modernes / R. Aron. – Paris, 1993. – 435 p.
25. Bailey C.C. War and Society in Renaissance Florence, The De Militia of Leonardo Bruni / C. C. Bailey. – Toronto, 1961. – 440 p.
26. Benoist, Ch. Le machiavélisme. Avant Machiavel / Ch. Benoist. – Paris, 1907. – P. 1. – 383 p.
27. Benoist Ch. Le machiavélisme. Machiavel / Ch. Benoist. – Paris, 1934. – P. 2. – 288 p.
28. Benoist Ch. Le machiavélisme. Après Machiavel / Ch. Benoist. – Paris, 1936. – P. 3. – 423 p.
29. Bonney R. L'absolutisme / R. Bonney. – Paris, 1989. – 125 p.
30. Christian B. Les Marchands écrivains: affaires et humanisme à Florence (1375–1434) / B. Christian. – 1967. – 492 p.
31. Cousinet L. «Le Prince» de Machiavel et la théorie de l'absolutisme / L. Cousinet. – Paris, 1910. – 400 p.
32. Viroli M. Machiavelli / M. Viroli. – London, 2008. – 117 p.

References:

1. Bernson, B. (1965). *Zhivopiscy Ital'yanskogo Vozrozhdeniya. [in Russian]*.

2. Boguslavskij, V.M. (1981). Skepticizm Vozrozhdeniya i Reformaciya. *Kul'tura epohi Vozrozhdeniya i Reformaciya* (s. 19–29). [in Russian].
3. Boden, Zh. (1999). *Shest' knig o gosudarstve*. [in Russian].
4. Bragina, L.M. (2013). Makiavelli i Gvichhardini o edinovlastii. *Perechityvaya Makiavelli. Idei i politicheskaya praktika cherez veka i strany* (s. 177–196). [in Russian].
5. Bragina, L.M. (2020). Gvichhardini – politik i moralist Gvichhardini. *F. Zametki o delah politichskih i grazhdanskih* (s. 5–40). [in Russian].
6. Bragina, L.M. (1981). Gumanizm i predreformacionnye idei vo Florencii v konce XV veka. *Kul'tura epohi Vozrozhdeniya i Reformaciya* (s. 49–61). [in Russian].
7. Burkkhardt, YA. (1996). *Kul'tura Vozrozhdeniya v Italii. Opyt issledovaniya*. [in Russian].
8. Gvichhardini, F. (2019). *Istoriya Italii*. (T. 1). [in Russian].
9. Gvichhardini, F. (2019). *Istoriya Italii*. (T. 2). [in Russian].
10. Gvichhardini, F. (2020). *Zametki o delah politichskih i grazhdanskih*. [in Russian].
11. Gobbs, T. (2020). *Leviafan*. [in Russian].
12. Knekht, R. Dzh. (1997). *Rishel'e*. [in Russian].
13. Konnel, U. Dzh. (2013). Kogda Makiavelli napisal «Gosudarya»: hronologiya nachala i okonchaniya raboty. *Perechityvaya Makiavelli. Idei i politicheskaya praktika cherez veka i strany* (s. 43–73). [in Russian].
14. Lyublinskaya, A.D. (1978). Gosudarstvo epohi Vozrozhdeniya v Zapadnoj Evrope. *Tipologiya i periodizaciya kul'tury Vozrozhdeniya* (s. 7–15). [in Russian].
15. Pontano, Dzh. (1985). Gosudar'. *Sochineniya ital'yanskih gumanistov epohi Vozrozhdeniya* (s. 290–307) [in Russian].
16. Rutenburg, V. I. (1981). Vozrozhdenie i Reformaciya v sovetskoj literature. *Kul'tura epohi Vozrozhdeniya i Reformaciya* (s. 4–7). [in Russian].
17. Sebajn, D. G., & Torson, T. L. (1997). *Istoriya politichnoj dumki*. [in Russian].
18. Skinner, K. (2009). *Makiavelli. Ochen' kratkoe vvedenie*. [in Russian].
19. Skinner, K. (2018). *Istoki sovremennoj politicheskoy mysli* (T. 1). [in Russian].
20. Skinner, K. (2018). *Istoki sovremennoj politicheskoy mysli* (T. 2). [in Russian].
21. Henshell, N. (2003). *Mif absolyutizma. Peremeny i preemstvennost' v razvitii zapadnoevropejskoj monarhii rannego Novogo vremeni*. [in Russian].
22. Civatyj, V.G. (2013). Diplomaticeskij instrumentarij N. Makiavelli i institucionalizaciya diplomaticeskoy deyatel'nosti zapadnoevropejskih gosudarstv rannego Novogo vremeni. *Perechityvaya Makiavelli. Idei i politicheskaya praktika cherez veka i strany* (s. 271–285). [in Russian].
23. SHtraus, L. (2000). *Vvedenie v politicheskuyu filosofiyu*. [in Russian].
24. Aron, R. (1993). *Machiavel et les tyrannies modernes*. [in French].
25. Bailey, C.C. (1961). *War and Society in Renaissance Florence, The De Militia of Leonardo Bruni*. [in English].
26. Benoist, Ch. (1907). *Le machiavélisme. Avant Machiavel* (P. 1.). [in French].
27. Benoist, Ch. (1934). *Le machiavélisme. Machiavel* (P. 2). [in French].
28. Benoist, Ch. (1936). *Le machiavélisme. Après Machiavel* (P. 3). [in French].
29. Bonney, R. (1989). *L'absolutisme*. [in French].
30. Christian, B. (1967). *Les Marchands écrivains: affaires et humanisme à Florence (1375–1434)*. [in French].
31. Cousinet, L. (1910). «Le Prince» de Machiavel et la théorie de l'absolutisme. [in French].
32. Viroli, M. (2008). *Machiavelli*. [in English].

Sergiy Saranov,

History (PhD), Associate Professor,

Luhansk State University of Internal Affairs named after E. O. Didorenko,

Ivano-Frankivsk, Ukraine

**HISTORIOGRAPHICAL AND METHODOLOGICAL ASPECTS OF A
COMPARATIVE ANALYSIS OF THE APPROACHES OF FRANCESCO
GUICCIARDINI AND NICOLLO MACHIAVELLI IN THE FRAMEWORK
OF THE PROBLEMS OF "PUBLIC INTEREST"
AND THE THEORY OF ABSOLUTISM**

Abstract. *In the presented article, the author defends the idea that the argumentation system of Quentin Skinner (Quentin Robert Duthie Skinner), Maurizio Viroli (Maurizio Viroli) regarding the methodological foundations of the origin of the political theory of Niccolò Machiavelli in *The Sovereign* cannot cast doubt on the approach of the German-American political philosopher Leo Strauss (Leo Strauss). The same emphasis is proposed to be used for the most part in the final value judgments regarding the meaning of the "Sovereign" within the framework of the problems of "state interest" (*raison d'état*) and the theory of absolutism. In addition, the strengths and weaknesses of the concept of the British historian Nicholas Henshall are comprehensively considered. It is argued, with the involvement of a wide background of historiographical assessments and methodological remarks, the productivity in the general historical context of a comparative analysis of the positions of Machiavelli and Guicciardini in the framework of the analysis of the theory of absolutism.*

The further development of the theory of absolutism, presented within the framework of social and political thought by the works of, first of all, Thomas Hobbes allows us to see a direct relationship with Machiavellianism as a phenomenon. The analysis of the positions of the representatives of British historiography on the studied issue shows the characteristic features of their evaluations of the interesting author of the issue. Thus, Nicholas Henschel in the work "The Myth of Absolutism" bypasses the analysis of "The Prince", which would add an additional possibility in substantiating the insufficient character of the theory of absolute power. However, it seems to us that Henschel was perfectly aware in his work that it is difficult to blame the author of "The Sovereign" for the lack of justification of the goal in the expressed theory of absolute power.

Turning to the comparative analysis of the positions of political thinkers of the Italian Renaissance is of significant interest for modern Ukrainian society in a practical sense. The Italian political crisis of the specified period was reflected in the persistent search by the best minds of the Renaissance era for ways out of it, a thorough understanding of the historical and political reality that surrounded Italians. The result was the emergence of impressive theoretical generalizations of key aspects of historical development.

The author comes to the conclusion that without Machiavelli, the ideology of absolutism, which was further developed in the works of the same Thomas Hobbes, could not have received its inherent conceptual outlines. In order to accomplish this, Machiavelli had to make a break with the classical tradition of political philosophy, just as the formation of a centralized state required the concentration of political power in the hands of the monarch, that is, a break with the feudal tradition of political thinking in general.

Key words: *theory of absolutism, *raison d'état*, Machiavellian, Guicciardini, «The Prince», Thomas Hobbes, Nicholas Henshall.*

Надійшла до редколегії 10.07.2022

НАУКОВА ХРОНІКА

Олег Машевський,

д-р іст. наук, проф.,

*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, Київ, Україна*

ORCID: [0000-0002-5251-2089](https://orcid.org/0000-0002-5251-2089)

ДРУГИЙ НАУКОВИЙ СЕМІНАР З ІСТОРІЇ КРИМУ В КНУ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА У КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ТА ГЛОБАЛЬНОЇ ІСТОРІЇ

Повномасштабна війна Росії проти України, яка розгорнулася 24 лютого 2022 р., є військовим та політичним злочином проти нашої держави, але також, по суті, й конфліктом глобального масштабу у якому український народ є на вістрі захисту не лише своєї свободи та незалежності, а й всього вільного світу з його демократичними цінностями та інститутами, намаганнями будувати міжнародні відносини на основі міжнародного права та взаємоповаги до державного суверенітету.

Це масштабне, знакове протистояння розгорнулося саме із анексії українського Криму Російською Федерацією у 2014 р., і цілком ймовірно, що після важкої та кривавої боротьби відновлення територіальної цілісності України, завершиться деокупацією Криму, крахом російського тоталітарного режиму, а можливо і дезінтеграцією Росії, і всі ці процеси будуть органічно взаємопов'язані. Адже, саме з захоплення Криму розгорнувся новий етап російської експансії на пострадянському просторі та Східній Європі, зокрема, перехід від гібридних, прихованих впливів та диверсій до захоплення та приєднання до Росії частин суверенних держав, що дозволило президенту В. Путіну тимчасово на хвилі цього злочину забезпечити собі високі рейтинги підтримки поміж росіян, задурманених імперською пропагандою, а також намагатися позиціонувати себе, як силу здатну кинути виклик усталеному світовому порядку, міжнародним нормам та кордонам.

Повернення Криму до України дуже вірогідно стане символом і тригером поразки, падіння російської політики, як і загалом уроком для інших авторитарних режимів у світі, щодо не лише неможливості реалізації таких авантур, а й вкрай згубних наслідків для держав, які їх розгорнуть, і передусім їхніх керівників, які опиняться у ролі військових злочинців та світових ізгоїв. Враховуючи вищезгадані міркування, варто і необхідно розглядати історію українського Криму, як органічну частину історії України, проте у контексті європейської та глобальної історії.

З цією метою, Центр дослідження історії турецького та кримськотатарського народів кафедри нової та новітньої історії зарубіжних країн історичного факультету Київський національний університет імені Тараса Шевченка ініціював проведення 1 жовтня 2021 року на базі своєї кафедри вже другого науковий семінар (вебінар) «Крим у координатах історії». Захід було організовано на підтримку дипломатичної ініціативи України «Кримська платформа», а також в межах розвитку освітніх програм «Сходознавство» й «Американістика та європейські студії (з поглибленим вивченням іноземних мов)» [3, 5]. Нагадаємо, що перший такий захід відбувся у травні 2021 р. [6, 9, 10].

До організаційного комітету наукового семінару увійшли: Олег Купчик, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, доцент кафедри нової та новітньої історії зарубіжних країн, керівник Центру досліджень історії турецького та кримськотатарського народів, доцент, кандидат історичних наук (голова Оргкомітету); Олег Машевський, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, завідувач кафедри нової та новітньої історії зарубіжних країн, професор, доктор історичних наук (заступник голови Оргкомітету); Макар Таран, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, доцент кафедри нової та новітньої історії зарубіжних країн, доцент, кандидат історичних наук; Володимир Урусов, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, доцент кафедри нової та новітньої історії зарубіжних країн, керівник Центру досліджень сучасного Китаю, доцент, кандидат історичних наук.

Науковий семінар відкрила кандидат географічних наук Інна Степанець, проректор з науково-педагогічної роботи (гуманітарні питання) Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Вона наголосила, що у Київському національному університеті питання деокупації українських територій від російського агресора досліджується та висвітлюється систематично. Українська наукова, експертна спільнота має значну кількість досліджень та напрацювань у даній тематиці, якими, безумовно, варто ділитися, як із вітчизняною й міжнародною науковою спільнотою, так і з нашим суспільством, органами державної влади і місцевого самоврядування. Особливо було відзначено ґрунтовну роботу у відповідному напрямку Центру досліджень турецького та кримськотатарського народів кафедри нової та новітньої історії зарубіжних країн на чолі із доцентом Олегом Купчиком, та й загалом діяльність колективу цієї кафедри, очолюваної професором Олегом Машевським.

Поміж доповідей першої секції цього наукового заходу «Крим у європейській/світовій історії» варто відзначити виступи провідного наукового

співробітника Інституту історії України НАН України Андрія Мартинова «Проблема анексованого Росією Криму у спільній зовнішній політиці Європейського Союзу», професора Західноукраїнського національного університету Андрія Грубінка «Операція «Дефендер» в геополітичному протистоянні Росія-Захід», професора Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка Наталі Яковенко «Участь НАТО у вирішенні проблеми деокупації Криму», доцента Київського національного університету імені Тараса Шевченка Олега Купчик «Позиція Турецької Республіки щодо анексії РФ українського Криму», доцента Київського національного університету імені Тараса Шевченка Макара Тарана «Фактор стратегічного співробітництва з Росією в зовнішньополітичних підходах КНР щодо Криму (2014 р. – сучасність)» [7].

Певним узагальненням матеріалів вищезгаданого секційного засідання можна вважати доповідь професора Київського національного університету імені Тараса Шевченка Олега Машевського «Форум «Кримської платформи» – 2021: проблема участі держав Європи та Північної Америки» у якій, зокрема, було узагальнено підходи провідних країн світу щодо анексії Російською Федерацією українського Криму та відображення цих підходів на вищезгаданому спеціальному першому міжнародному форумі високого рівня [8].

У межах роботи другої секції цього наукового семінару «Крим в історії України» висвітлено основні етапи історії цього українського регіону в контексті української історії загалом. Доцент Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова Ярослав Пилипчук змалював Кримське ханство, як країну високої ісламської культури. Доцент Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького Костянтин Івангородський розкрив деякі аспекти співробітництва українців і кримських татар у роки Національно-визвольної війни середини XVII ст. Професор Київського національного університету імені Тараса Шевченка Григорій Савченко змалював роль українців в гарнізонах Криму та подіях на півострові загалом у березні – жовтні 1917 року. Професор ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука» показав участь кримських татар в УПА на Волині. Асистент Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кандидат історичних наук Олександр Понипаяк висвітлив Український визвольний рух у Криму в роки Другої світової війни. Варто зазначити, що нині Олександр Дмитрович вже понад півроку у складі ЗСУ бере участь у бойових діях на Донбасі, і цілком ймовірно візьме участь у визволенні українського Криму. Асистент Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор філософії (історія)

Віталій Люлька проаналізував роль Меджлісу в сучасній історії кримськотатарського народу (1991–2021 рр.). Професор Національного університету оборони України імені Івана Черняховського Сергій Соколюк висвітлив активізацію гібридної війни Росії проти України в Криму, яка вже розгорнулася в 2003–2008 рр. Головний консультант Національного інституту стратегічних досліджень Валерій Пристайко розказав про мілітаризацію окупованого Криму, як загрозу міжнародній безпеці. Доцент Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського Гаяна Юксель доповіла про мілітаризацію свідомості населення Криму з боку РФ: напрями, форми, методи роботи.

Одним з активних та авторитетних учасників наукового форуму був доцент ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» Павло Сацький, автор ґрунтовної монографії з історії Криму, який виступив з доповіддю «Політика бюджетного фінансування Криму у 1950–1954 рр. і зміни її пріоритетів після передачі півострова до складу України». Павло Вікторович помер від важкої хвороби 22 червня 2022 р. на 44 році життя, що є, безумовно, важкою втратою для української науки.

За результатами цього наукового семінару було видано ґрунтовний збірник наукових праць «Крим у координатах історії : матеріали другого наукового семінару (Київ, 1 жовтня 2021 року) / упоряд. : І. Степанець, О. Машевський, О. Купчик. – К. : ВПЦ "Київський університет", 2022. – 256 с.» [4]. Презентація цього збірника відбулася 9 грудня 2022 року на базі кафедри нової та новітньої історії зарубіжних країн історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Модератор заходу та координатор наукового семінару доцент Олег Купчик підсумував, що важливо викривати російські історичні міфи і спростовувати російські історичні «наративи». Пан Олег висловив переконання, що настав час підготувати ґрунтовну англomовну історію Криму, а також готувати відкриття філії КНУ імені Тараса Шевченка в Автономній Республіці Крим [1, 2].

Відеоматеріали виступів учасників першого та другого наукових семінарів (вебінарів) «Крим у координатах історії» розміщені на каналі кафедри нової та новітньої історії зарубіжних країн «Американістика, європейські студії, сходознавство» в YouTube [5, 6].

Ключові слова: український Крим, російсько-українська війна, кримськотатарський народ, гібридна війна, анексія Криму у 2014 р., «Кримська платформа».

Список використаних джерел та літератури:

1. «Важливо висвітлювати історію українського Криму в європейському і світовому контексті». Презентація наукового збірника про історію Криму [Електронний ресурс] // Кафедра нової та новітньої історії зарубіжних країн. – Режим доступу: <https://for.history.univ.kiev.ua/?p=3255> (Дата звернення: 06.01.2023). – Назва з екрана.
2. «Крим у координатах історії». Презентація наукового збірника другого наук. семінару. Істор. ф-т. КНУ. [Електронний ресурс] // Американістика, європейські студії, сходознавство. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=8DpDyn9Hfts&t=6s> (Дата звернення: 06.01.2023). – Назва з екрана.
3. Другий всеукраїнський семінар (вебінар) «Крим у координатах історії» [Електронний ресурс] // Кафедра нової та новітньої історії зарубіжних країн. – Режим доступу: <https://for.history.univ.kiev.ua/?p=2976> (Дата звернення: 06.01.2023). – Назва з екрана.
4. Крим у координатах історії : матеріали другого наукового семінару (Київ, 1 жовтня 2021 року) / упоряд. : І. Степанець, О. Машевський, О. Купчик. – К. : ВПЦ "Київський університет", 2022. – 256 с. – Режим доступу: <https://for.history.univ.kiev.ua/?p=3249> (Дата звернення: 06.01.2023). – Назва з екрана.
5. КРИМ у координатах історії. 2 наук. семінар. Пленарна част. Презентація наук. збірника. Іст. ф-т КНУ [Електронний ресурс] // Американістика, європейські студії, сходознавство. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=f3JVcfoMYqc&t=4s> (Дата звернення: 06.01.2023). – Назва з екрана.
6. КРИМ у координатах історії. Науковий вебінар. Історич. факультет КНУ. Сходознавство – освіт. програма [Електронний ресурс] // Американістика, європейські студії, сходознавство. – Режим доступу: https://www.youtube.com/watch?v=TgKi_FXJppA (Дата звернення: 06.01.2023). – Назва з екрана.
7. Купчик О. Позиція Турецької Республіки щодо анексії РФ українського Криму // Крим у координатах історії : матеріали другого наукового семінару (Київ, 1 жовтня 2021 року) / упоряд. : І. Степанець, О. Машевський, О. Купчик. – К. : ВПЦ "Київський університет", 2022. – С. 68-75. – Режим доступу: <https://for.history.univ.kiev.ua/?p=3040> (Дата звернення: 06.01.2023). – Назва з екрана.
8. Машевський О. Форум "Кримська платформа" 2021 р.: проблема участі європейських та північноамериканських держав // Крим у координатах історії : матеріали другого наукового семінару (Київ, 1 жовтня 2021 року) / упоряд. : І. Степанець, О. Машевський, О. Купчик. – К. : ВПЦ "Київський університет", 2022. – С. 38-46. – Режим доступу: <https://for.history.univ.kiev.ua/?p=3040> (Дата звернення: 06.01.2023). – Назва з екрана.
9. Машевський О., Люлька В. Крим у координатах історії: науковий семінар кафедри нової та новітньої історії зарубіжних країн, ОП Сходознавство // Європейські історичні студії: науковий журнал. – № 21. – К., 2022. – С. 141-145. Режим доступу: <http://eustudies.history.knu.ua/uk/nomer-21/> (Дата звернення: 06.01.2023). – Назва з екрана.
10. Науковий семінар «Крим у координатах історії». 20 травня 2021 р. [Електронний ресурс] // Кафедра нової та новітньої історії зарубіжних країн. – Режим доступу: <https://for.history.univ.kiev.ua/?p=3040> (Дата звернення: 06.01.2023). – Назва з екрана.

References:

1. «Vazhlyvo vysvitliuvaty istoriiu ukrainskoho Krymu v yevropeiskomu i svitovomu konteksti». *Prezentatsiia naukovooho zbirnyka pro istoriiu Krymu. Kafedry novoi ta novitnoi istorii zarubizhnykh krain. Ofitsiyni sait.* Retrieved from: <https://for.history.univ.kiev.ua/?p=3255> [In Ukrainian].
2. «Krym u koordynatakh istorii». *Prezentatsiia naukovooho zbirnyka druhooho nauk. seminaru. Istor. f-t. KNU. Amerykanistyka, yevropeiski studii, skhodoznavstvo. Ofitsiyni sait.* Retrieved from: <https://www.youtube.com/watch?v=8DpDyn9Hfts&t=6s> [In Ukrainian].

3. Druhyi vseukrainskyi seminar (vebinar) «Krym u koordynatakh istorii». *Prezentatsiia naukovooho zbirnyka pro istoriiu Krymu. seminar kafedry novoi ta novitnoi istorii zarubizhnykh krain. Ofitsiyni sait*. Retrieved from: <https://for.history.univ.kiev.ua/?p=2976> [In Ukrainian].
4. Krym u koordynatakh istorii : materialy druhoho naukovooho seminaru (Kyiv, 1 zhovtnia 2021 roku) / uporiad. : I. Stepanets, O. Mashevskiy, O. Kupchyk. – K. : VPTs "Kyivskiy universytet", 2022. – 256 s. Retrieved from: <https://for.history.univ.kiev.ua/?p=3249> [In Ukrainian].
5. KRYM u koordynatakh istorii. 2 nauk.seminar. Plenarna chast. Prezentatsiia nauk. zbirnyka. Ist. f-t KNU. *Amerykaniistyka, yevropeiski studii, skhodoznavstvo. Ofitsiyni sait*. Retrieved from: <https://www.youtube.com/watch?v=f3JVCfoMYqc&t=4s> [In Ukrainian].
6. KRYM u koordynatakh istorii. Naukovyi vebinar. Istorych. fakultet KNU. *Skhodoznavstvo – osv. prohrama. Amerykaniistyka, yevropeiski studii, skhodoznavstvo. Ofitsiyni sait*. Retrieved from: https://www.youtube.com/watch?v=TgKi_FXJppA [In Ukrainian].
7. Kupchyk O. (2022) Forum "Krymska platforma" 2021 r.: problema uchasti yevropeiskykh ta pivnichnoamerykanskykh derzhav. *Krym u koordynatakh istorii : materialy druhoho naukovooho seminaru (Kyiv, 1 zhovtnia 2021 roku) / uporiad. : I. Stepanets, O. Mashevskiy, O. Kupchyk*, 38-46. Retrieved from: <https://for.history.univ.kiev.ua/?p=3249> [In Ukrainian].
8. Mashevskiy, O. (2022) Pozytsiia Turetskoi Respubliky shchodo aneksii RF ukrainskoho Krymu. *Krym u koordynatakh istorii : materialy druhoho naukovooho seminaru (Kyiv, 1 zhovtnia 2021 roku) / uporiad. : I. Stepanets, O. Mashevskiy, O. Kupchyk. K. : VPTs "Kyivskiy universytet"*, 68-75. Retrieved from: <https://for.history.univ.kiev.ua/?p=3249> [In Ukrainian].
9. Mashevskiy, O., Liulka, V. (2022) Krym u koordynatakh istorii: naukovyi seminar kafedry novoi ta novitnoi istorii zarubizhnykh krain, OP Skhodoznavstvo. *Yevropeiski istorychni studii: naukovyi zhurnal*, 21, 141-145. Retrieved from: <http://eustudies.history.knu.ua/uk/nomer-21/> [In Ukrainian].
10. Naukovyi seminar «Krym u koordynatakh istorii». 20 travnia 2021 r. *Kafedry novoi ta novitnoi istorii zarubizhnykh krain. Ofitsiyni sait*. Retrieved from: <https://for.history.univ.kiev.ua/?p=3040> [In Ukrainian].

Oleh Mashevskiy,

Dr. habil (History), Professor,

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine.

THE SECOND SCIENTIFIC SEMINAR ON THE HISTORY OF THE CRIMEA IN TARAS SHEVCHENKO NATIONAL UNIVERSITY OF KYIV IN THE UKRAINIAN AND GLOBAL HISTORY CONTEXT

Abstract. Russia's full-scale war against Ukraine, which broke out on February 24, 2022, is a military and political crime against the Ukrainian people. In fact, this conflict has acquired a global scale, in which Ukraine stands to protect not only its freedom and independence but the entire free world. This large-scale, symbolic confrontation unfolded precisely from the annexation of the Ukrainian Crimea by the Russian Federation in 2014. It is likely that after the hard and bloody struggle, Ukraine's territorial integrity restoration will end with the de-occupation of Crimea, the collapse of the Russian totalitarian regime, and possibly the disintegration of Russia. Obviously, all these processes will be organically interconnected. It is the seizure of Crimea began a new stage of Russian expansion in the post-Soviet space and Eastern Europe. Notably, Russia has moved from hybrid, hidden influences and sabotage to the annexation of sovereign states' territories. Taking into account the above considerations, it is necessary to consider the history of Ukrainian Crimea as an organic part of the history of Ukraine, but in the context of European and global history.

To this end, the Center on the History of the Turkish and Crimean Tatar Peoples Studies of the Department of Modern and Contemporary History of Foreign Countries of the Faculty of History of Taras Shevchenko Kyiv National University initiated to hold the second scientific seminar (webinar) «Crimea in the coordinates of history» on October 1, 2021, on the basis of the department. The event was organized in the support of the diplomatic initiative of Ukraine – the «Crimea Platform». In addition, the scientific seminar was held as part of educational programs development – «Oriental Studies» and «American and European Studies» (with advanced program in foreign languages).

Among the reports of the first section «Crimea in European / World history,» it should be noted the speeches of the leading Ukrainian experts in World history, first of all, from the Department of Modern and Contemporary History of Foreign Countries of the KNU Faculty of History. They include such speeches as «The problem of Crimea annexation by Russia in the common foreign policy of the European Union», «'Defender's' operation in the geopolitical confrontation between Russia and the West», «Participation of NATO in solving the problem of Crimea de-occupation», «Position of the Republic of Türkiye on the Ukrainian Crimea annexation by the Russian Federation», «The factor of strategic cooperation with Russia in the foreign policy approaches of the PRC regarding Crimea (2014 to present)». The report of Professor Oleg Mashevskiy «The 'Crimea Platform' Forum – 2021: the problem of European and Northern American states' participation» summarized the materials of this sectional meeting.

As part of the work of the second section – «Crimea in the history of Ukraine» – the main stages of the history of this Ukrainian region were covered in the context of Ukrainian history as a whole. In particular, it was captured in the following topics: Crimean Khanate as a country of high Islamic culture; some aspects of cooperation between Ukrainians and Crimean Tatars during the War of national liberation in the middle 18th century; the role of Ukrainians in the Crimean garrisons and the events on the peninsula in March-October 1917; participation of Crimean Tatars in the Ukrainian Insurgent Army on Volhynia; the Ukrainian liberation movement in Crimea during the World War II; the policy of budget financing of Crimea in 1950–1954 and changing its priorities after the transfer of the peninsula to Ukraine; the role of the Mejlis in the contemporary history of the Crimean Tatar people (1991–2021); activation of Russia's hybrid war against Ukraine in Crimea, which had already unfolded in 2003-2008; militarization of the occupied Crimea as a threat to international security; militarization of the consciousness of the population in Crimea by the Russian Federation: directions, forms, and methods of work.

Based on the results of the scientific seminar, a scientific papers fundamental collection Stepanets, I., Mashevskiy, O., Kupchik, O. (Ed.) (2021). Krym u koordynatakh istorii: materialy druhoho naukovo seminaru (Kyiv, 1 zhovtnia 2021 roku) [*Crimea in the coordinates of history: materials of the second scientific seminar (Kyiv, October 1, 2021)*]. Kyiv: Publishing and printing center «Kyivskiy Universytet» [in Ukrainian] was published. The presentation of the collection took place on December 9, 2022, on the basis of the Department of Modern and Contemporary History of Foreign Countries of the Faculty of History of Taras Shevchenko Kyiv National University.

Key words: Ukrainian Crimea, Russian-Ukrainian war, Crimean Tatar people, hybrid war, annexation of Crimea in 2014, «Crimea Platform».

Надійшла до редколегії 10.12.2022

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА НОВОЇ ТА НОВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН**

ЄВРОПЕЙСЬКІ ІСТОРИЧНІ СТУДІЇ

ЕЛЕКТРОННЕ НАУКОВЕ ВИДАННЯ

2022 – № 23

**Комп'ютерна верстка: Скульська Ірина Петрівна /
Гуменний Сергій Любомирович**

Автори статей несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, власних імен, географічних назв та інших відомостей. Тексти подаються в авторській редакції.